

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**Οι θέσεις και η πολιτική του Α.Κ.Ε.Λ. στο Κυπριακό
την περίοδο 1960-1966**

επιβλέπουσα καθηγήτρια:

κ.Σία Αναγνωστοπούλου

Αδάμος Ζαχαριάδης

A.M. 1113M056

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	3-4
Πρώτο κεφάλαιο: ΑΚΕΛ και ανεξαρτησία.....	5-13
Συμπεράσματα πρώτου κεφαλαίου.....	14
Δεύτερο κεφάλαιο: Η τροποποίηση του Συντάγματος και οι πρώτες διακοινοτικές συγκρούσεις.....	15-28
Συμπεράσματα δεύτερου κεφαλαίου.....	29
Τρίτο κεφάλαιο: Η «νατοποίηση» του Κυπριακού.....	30-40
Συμπεράσματα τρίτου κεφαλαίου.....	40-41
Τέταρτο κεφάλαιο: Το Κυπριακό ανάμεσα σε Ν.Α.Τ.Ο. και Μόσχα	42-48
Συμπεράσματα τέταρτου κεφαλαίου.....	49-50
Πέμπτο κεφάλαιο: Η Σοβιετική στροφή στο Κυπριακό	51-58
Συμπεράσματα πέμπτου κεφαλαίου.....	59-60
Έκτο κεφάλαιο: Το ενωτικό Συνέδριο.....	61-66
Συμπεράσματα έκτου κεφαλαίου.....	67-68
Συμπεράσματα.....	69-71
Βιβλιογραφία.....	72

Εισαγωγή

Τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1960 αποκτούν ιδιαίτερη σημασία για την σύγχρονη πολιτική ιστορία της Κύπρου. Το τέλος του ένοπλου αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α, η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας με την υπογραφή των Συνθηκών Ζυρίχης – Λονδίνου, η απόπειρα Μακαρίου για συνταγματική αναθεώρηση, οι πρώτες διακοινοτικές συγκρούσεις, η φυγή των Τουρκοκύπριων βουλευτών από την κυπριακή Βουλή, οι πρώτες απόπειρες επίλυσης του Κυπριακού και η πρόταση της Μόσχας για λύση ομοσπονδίας αποτελούν τα σημαντικότερα γεγονότα της περιόδου. Η σημασία της συγκεκριμένης περιόδου όμως, αφορά τόσο το μέγεθος των πολιτικών εξελίξεων που συντελούνται όσο και τον τρόπο με τον οποίο αυτές καθορίζουν και δομούν το πολιτικό σκηνικό στην Κύπρο.

Σημαντική θέση στις πολιτικές εξελίξεις της περιόδου καταλαμβάνει το Α.Κ.Ε.Λ. (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού). Το κόμμα της κυπριακής Αριστεράς είναι ο σημαντικότερος μαζικός πολιτικός φορέας στην Κύπρο, ο οποίος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην πολιτική σκηνή τόσο των προηγούμενων όσο και της συγκεκριμένης δεκαετίας. Το Α.Κ.Ε.Λ. μπαίνει στην δεκαετία του 1960 όντας στο περιθώριο του ένοπλου αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. Η αρχικά αρνητική του στάση, η παρουσία του Γρίβα και του Μακαρίου στην αρχηγία της οργάνωσης και η εχθρική τους στάση απέναντι στο Α.Κ.Ε.Λ. περιθωριοποίησαν την Αριστερά και επέτρεψαν στην Δεξιά να αναλάβει την ηγεμονία του αντιαποικιοκρατικού αγώνα. Με το τέλος του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α, το Α.Κ.Ε.Λ. τάσσεται ανοικτά κατά των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου και συγκρούεται με τον Μακάριο στις πρώτες προεδρικές εκλογές τον οποίο κατηγορεί για ανθενωτική στάση. Στην συνέχεια όμως, τάσσεται στο πλευρά του Μακαρίου και πολλές φορές αναλαμβάνει τον ρόλο υποστηρικτή των χειρισμών του Μακαρίου. Επιπλέον, βοηθούμενο και από την υποστηρικτική, για τους χειρισμούς της ελληνοκυπριακής πλευράς στάση της Ε.Σ.Σ.Δ, το Α.Κ.Ε.Λ. καταφέρνει να καθιερωθεί ως η σημαντικότερη οργανωμένη πολιτική δύναμη στο πλαίσιο της ελληνοκυπριακής κοινότητας.

Το ερευνητικό υλικό της παρούσας εργασίας αντλείται σε μεγάλο βαθμό από την βιβλιογραφία κυρίως Ελληνοκύπριων ιστορικών, πολιτικών επιστημόνων αλλά και πρωταγωνιστών των τότε εξελίξεων. Επιπλέον, χρησιμοποιείται αρχειακό υλικό

από τον Τύπο της εποχής με ιδιαίτερη έμφαση στην εφημερίδα *Χαραυγή* και το θεωρητικό περιοδικό του Α.Κ.Ε.Λ. *Νέος Δημοκράτης*. Επιχειρούμε μια ιστορική ανάλυση της στάσης και των θέσεων του Α.Κ.Ε.Λ. στα σημαντικότερα γεγονότα από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας μέχρι και το 11^ο Συνεδριό του τον Μάρτιο του 1966.

Αρχικά αναλύουμε τις θέσεις της κυπριακής Αριστεράς για τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, την υποστήριξη της στις πρώτες προεδρικές εκλογές στην υποψηφιότητα του Ιωάννη Κληρίδη και εν τέλει, τους λόγους που οδηγούν το Α.Κ.Ε.Λ. στην προσέγγιση με τον Μακάριο αμέσως μετά τις εκλογές. Στην συνέχεια, εξετάζουμε την στάση του Α.Κ.Ε.Λ. στην προσπάθεια αναθεώρησης του συντάγματος που είχε ως αποτέλεσμα τις πρώτες διακοινοτικές συγκρούσεις τον Δεκέμβριο του 1963. Σημαντικό μέρος της εργασίας καταλαμβάνει ο τρόπος με τον οποίο το κόμμα της κυπριακής Αριστεράς χειρίζεται τις θέσεις της Μόσχας στο Κυπριακό αλλά και τον τρόπο αντίδρασής του στις προτάσεις του Σοβιετικού Υπουργού Εξωτερικών για ύπαρξη δύο εθνικών κοινοτήτων και λύση ομοσπονδίας. Τέλος, εξετάζουμε τις αποφάσεις του 11^{ου} Συνεδρίου του Α.Κ.Ε.Λ. και αναλύουμε την σημασία τους για τις εξελίξεις στο Κυπριακό. Η ελληνοκυπριακή Αριστερά, τρία μόνο χρόνια μετά τις σφοδρές διακοινοτικές συγκρούσεις, με τους τουρκοκύπριους στους θύλακες, τις τουρκικές απειλές για επέμβαση και την Ελλάδα δεμένη στο άρμα του Ν.Α.Τ.Ο. παίρνει απόφαση υπέρ της *ανόθευτης ένωσης* Κύπρου και Ελλάδας.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιχειρούμε να απαντήσουμε ορισμένα ερωτήματα που αφορούν την ανάπτυξη των θέσεων του Α.Κ.Ε.Λ. στις εξελίξεις στο Κυπριακό. Επιπλέον, διερευνούμε την διάσταση πολιτικού λόγου και πολιτικής πρακτικής κυρίως σε ότι αφορά την προσέγγιση του Α.Κ.Ε.Λ. στην τουρκοκυπριακή κοινότητα και παράλληλα εξετάζουμε τις αντιφάσεις και τα αδιέξοδα της πολιτικής της κυπριακής Αριστεράς στα πρώτα χρόνια της κυπριακής ανεξαρτησίας.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Α.Κ.Ε.Λ. και ανεξαρτησία

Ο ένοπλος αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών), την περίοδο 1955-1959, οδήγησε στις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Οι συγκεκριμένες συμφωνίες καθιστούσαν την Κύπρο ανεξάρτητο κράτος και υπογράφηκαν από την Ελλάδα, την Τουρκία, την Βρετανία καθώς επίσης και από την ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή κοινότητα, με εκπροσώπους τους Μακάριο και Φαϊζίλ Κουτσιούκ αντίστοιχα. Η ανεξαρτησία δεν αποτελούσε ουδέποτε αίτημα στη Κύπρο. Οι Ελληνοκύπριοι, μέσα από τον αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α, διεκδικούσαν ένωση με την Ελλάδα, ενώ από την άλλη, η ρητορική του «Ταξίμ» (διχοτόμηση) συσπείρωνε ολοένα και περισσότερους Τουρκοκύπριους. Έτσι, οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου αποτύπωναν αφενός τους υπάρχοντες ιστορικούς συσχετισμούς αποτελώντας μια συμβιβαστική πρόταση και αφετέρου δημιουργούσαν την αίσθηση του ανεκπλήρωτου στις δύο κοινότητες και κυρίως στην ελληνοκυπριακή.

Οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου προέβλεπαν καθεστώς προεδρευόμενης Δημοκρατίας με Ελληνοκύπριο Πρόεδρο και Τουρκοκύπριο Αντιπρόεδρο. Οι Ελληνοκύπριοι διατηρούσαν τη πλειοψηφία στο υπουργικό συμβούλιο (7 στους 10 υπουργούς), ενώ αντίστοιχη πλειοψηφία προβλεπόταν στην κρατική διοίκηση και την αστυνομία. Η ξεχωριστή πλειοψηφία που απαιτείτο για σχέδια νόμου σε οικονομικά θέματα και σε ζητήματα τροποποίησης του συντάγματος και το δικαίωμα βέτο που διατηρούσε ο Αντιπρόεδρος σε ζητήματα άμυνας, εξωτερικής πολιτικής και δημόσιας ασφάλειας, ήταν στη πραγματικότητα εγγυήσεις που παρέχονταν στους Τουρκοκύπριους απέναντι στην ελληνοκυπριακή εξουσία. Έτσι, οι Τουρκοκύπριοι αποκτούσαν μια αυξημένη αντιπροσώπευση (30%) σε σχέση με το ποσοστό τους στο σύνολο του κυπριακού πληθυσμού (18%). Σημαντική πτυχή στις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου αποτελούσε το γεγονός ότι η Ελλάδα, η Τουρκία και η Βρετανία αναλάμβαναν τον ρόλο των εγγυητριών δυνάμεων των συμφωνιών, με επεμβατικά δικαιώματα. Έτσι, 950 άντρες της ΕΛ.ΔΥ.Κ (Ελληνική Δύναμη Κύπρου) και 650 της ΤΟΥΡ.ΔΥ.Κ (Τουρκική Δύναμη Κύπρου), στρατιωτικών δυνάμεων Ελλάδας και Τουρκίας αντίστοιχα, στάθμευσαν στο νησί. Συγχρόνως η Βρετανία διατηρούσε υπό τη κυριαρχία της ένα ποσοστό εδάφους της τάξης του 2.7% για στρατιωτικές βάσεις. Οι Συνθήκες Εγγυήσεως και Συμμαχίας και τα άρθρα του Συντάγματος που

εξασφάλιζαν τον δικοινοτικό χαρακτήρα του κράτους όπως και τα ποσοστά συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων στο κράτος, χαρακτηρίστηκαν ως θεμελιώδη και δεν υπόκειντο σε τροποποιήσεις.

Το θέμα της υπερεκπροσώπησης των Τουρκοκυπρίων αποτελεί κεντρικό ζήτημα μιας έντονης βιβλιογραφικής και πολιτικής διαμάχης. Τα «προνόμια», όπως συχνά αποκαλούνται, των Τουρκοκυπρίων ήταν για πολλούς Έλληνες και Ελληνοκύπριους αναλυτές σκανδαλώδη. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη ανάγνωση, σκοπός αυτών των «προνομίων» ήταν η υπονόμευση της Κυπριακής Δημοκρατίας και η εξασφάλιση ευνοϊκής μεταχείρισης των Τουρκοκυπρίων και της Τουρκίας από τις μεγάλες δυνάμεις. Σε μια πρώτη ανάγνωση η συγκεκριμένη ανάλυση ίσως φαντάζει σωστή. Οι Τουρκοκύπριοι αποτελούσαν το 18% του κυπριακού πληθυσμού, εκπροσωπούσαν όμως στη κρατική δομή σε ποσοστό 30%. Μια προσεκτικότερη ανάλυση όμως είναι και χρήσιμη και διαφωτιστική. Η θέση των Τουρκοκυπρίων συνέχιζε να είναι υποδεέστερη ακόμη και μετά τη σύναψη των συμφωνιών. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της περιόδου οι οικονομικές ανισότητες μεταξύ των δύο κοινοτήτων ήταν τεράστιες. Οι Τουρκοκύπριοι αποτελούσαν το φτηνό εργατικό δυναμικό ενώ χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι Ελληνοκύπριοι έλεγχαν σε ποσοστά πάνω από 90% την αγροτική και βιομηχανική παραγωγή, καθώς και τις εξαγωγές και εισαγωγές του νησιού.¹

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναλυθεί ο τρόπος με τον οποίο οι δύο κοινότητες αντιμετώπισαν τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Οι Ελληνοκύπριοι θεώρησαν την ανεξαρτησία ως ένα ενδιάμεσο στάδιο προς την ένωση. Παρά το γεγονός ότι η ένωση, όπως άλλωστε και η διχοτόμηση, απαγορεύονταν ρητά από τις συμφωνίες, οι ηγεσίες των δύο πλευρών, και κυρίως η ελληνοκυπριακή, δεν σταμάτησαν να διακηρύσσουν τους στόχους τους. Η ανεξαρτησία είχε από την πρώτη στιγμή σκληρούς πολέμιους. Το ενωτικό μέτωπο συνασπίστηκε γύρω από τον Επίσκοπο Κερύνειας και καταδίκασε την πολιτική της ανεξαρτησίας. Ο Επίσκοπος Κερύνειας σε επιστολή του προς τον πρόεδρο του Ελληνικού Κοινοβουλίου στις 25 Φεβρουαρίου 1959 εκφράζει την ανησυχία του για τις συμφωνίες. Μεταξύ άλλων γράφει: «*Συνέπεια δε της διατάξεως [...] θα είναι η ανάπτυξις δραστηριότητος προς*

¹ Καλοδούκας, Α. (2003), *Το Κυπριακό από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι και το σχέδιο Ανάν*, σ.36-38.

δημιουργίαν κυπριακού πατριωτισμού με στόχο διαρκή και μοναδικόν τον αφελλητισμό της νήσου [...]. Την κρίση της Βουλής των Ελλήνων θα την κρίνει και ο Θεός, του οποίου τις ευλογίες και τον φωτισμό επικαλούμεθα επί το σώμα της Εθνικής Αντιπροσωπείας».²

Κρίσιμη είναι η στάση που τήρησε το Α.Κ.Ε.Λ τη συγκεκριμένη περίοδο. Από την πρώτη στιγμή το κόμμα της Αριστεράς τάχθηκε εναντίον των συμφωνιών. Οι εκπρόσωποι του Α.Κ.Ε.Λ στο Λονδίνο διαφώνησαν με την υπογραφή των συμφωνιών, με το επιχείρημα ότι αυτές απέκλειαν την ένωση, και πρότειναν να μετεξελιχθεί ο αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α από ένοπλο αντάρτικο σε μαζικό, λαϊκό μέτωπο. «Παρ' όλο που το ΑΚΕΛ δεν κλήθηκε να πάρει μέρος στη σύσκεψη των παραγόντων με τον Μακάριο, ωστόσο διμελής αντιπροσωπεία (Παπαϊωάννου-Φάντης) πήγε στο Λονδίνο με δική της πρωτοβουλία και έγινε δεκτή από το Μακάριο, στον οποίο επέδωσε υπόμνημα για τις απόψεις του ΑΚΕΛ για τη συμφωνία της Ζυρίχης (παρ' όλο που δεν ήταν πλήρως ενήμερη γι' αυτήν). Βασική θέση του ΑΚΕΛ ήταν ότι δεν έπρεπε ο Μακάριος να υπογράψει τη Συμφωνία, αλλά παράλληλα θα έπρεπε να τερματισθεί ο ένοπλος αγώνας».³ Ενδεικτικότερη είναι η δήλωση του Γ.Γ. του κόμματος, Εξεκία Παπαϊωάννου, η οποία δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα "Χαραυγή" στις 8 Μαρτίου 1959: «Είναι φανερόν ότι η διευθέτηση του Κυπριακού με βάση τη συμφωνία της Ζυρίχης-Λονδίνου δεν λύει το εθνικό μας πρόβλημα, δεν ικανοποιεί τους προαιώνιους εθνικούς πόθους του λαού και δεν ανταποκρίνεται προς τους σκληρούς μακρόχρονους απελευθερωτικούς αγώνες και τις θυσίες του [...] Για τον κυπριακό λαό είναι καθαρό πως την ανεξαρτησία που δίδεται στην Κύπρο την ακρωτηριάζουν σε σοβαρό βαθμό μια σειρά απαράδεκτοι όροι και περιορισμοί από τους οποίους οι κυριώτεροι είναι οι ακόλουθοι: Αποκλείεται οριστικά η Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η συμφωνία της Ζυρίχης-Λονδίνου διαλαμβάνει ρητά την απαγόρευση αυτή. Τούτο είναι ολότελα αντίθετο όχι μόνο με το ιδανικό με το οποίο γαλουχήθηκαν γενεές γενεών Ελλήνων Κυπρίων, αλλά και με το αναφαίρετο και διεθνώς αναγνωρισμένο δικαίωμα των λαών για αυτοδιάθεση».⁴

² Kizilyurek, N. (2006), *Γλαύκος Κληρίδης. Η πορεία μιας χώρας*, σ.57.

³ Δίγκλης, Π. (2005), *Πικρές αλήθειες*, σ.108-109.

⁴ Κακουλλής, Λ. (1990), *Η Αριστερά και οι Τουρκοκύπριοι*, σ.84.

Παρά την αντίθεση του με τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, το Α.Κ.Ε.Λ επιχείρησε να προσεγγίσει τον Μακάριο με στόχο την κοινή κάθοδο στις πρώτες Προεδρικές εκλογές. Όπως αναφέρει η εφημερίδα “Χαραυγή” στις 5 Νοεμβρίου 1959: *«Εκτιμώντας ορθά την πολιτική κατάσταση το ΑΚΕΛ κατέβαλε προσπάθειες να αποφευχθεί η αντιπαράθεση και υποβολή ανθυποψηφίου του Μακαρίου στις προεδρικές εκλογές και να αναδειχθεί ομόφωνα ο Μακάριος ως πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Προωθώντας την ορθή αυτή θέση του το ΑΚΕΛ υπέβαλε υπόμνημα με συγκεκριμένες προτάσεις προς τον Αρχιεπίσκοπο, του Δημάρχους και τις Οργανώσεις που περιλάμβαναν: Πραγματική ενότητα, διασφάλιση της δημοκρατίας και κατοχύρωση των οικονομικών συμφερόντων του λαού. Ειρήνη και ολοκλήρωση της ανεξαρτησίας. Πολιτική φιλίας με όλες τις χώρες – κι αυτές οι προτάσεις ετίθεντο ως προϋποθέσεις για ένα κοινό ψηφοδέλτιο».* Αντιπροσωπεία του κόμματος μάλιστα, αποτελούμενη από τους Ε. Παπαϊωάννου, Γ. Κατσουρίδη και Χρ. Πέτα είχε δύο συναντήσεις με τον Μακάριο προκειμένου να συζητηθεί το θέμα της κοινής καθόδου στις εκλογές. Το ΑΚΕΛ εισηγήθηκε σύγκληση μια διακομματικής σύσκεψης στην οποία θα αποφασίζονταν μια σειρά από θέματα όπως οι προγραμματικές δηλώσεις, η σύνθεση της πρώτης κυπριακής Βουλής, η σύνθεση της νέας κυβέρνησης και το εκλογικό σύστημα.⁵

Ο Μακάριος απέρριψε τις προτάσεις του Α.Κ.Ε.Λ και έτσι το κόμμα της κυπριακής Αριστεράς συνασπίστηκε γύρω από ένα ετερόκλητο μέτωπο που περιελάμβανε τον Επίσκοπο Κερύνειας, τον γνωστό ενωτικό και αντικομμουνιστή Θεμιστοκλή Δέρβη και απογοητευμένους αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α. Αυτή η συμμαχία διεκδίκησε την προεδρία στις πρώτες εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στις 13 Δεκεμβρίου του 1959, με την υποψηφιότητα του Ιωάννη Κληρίδη. Κεντρικά στοιχεία της προεκλογικής εκστρατείας ήταν το αίτημα της μη εφαρμογής των συνθηκών και η στοχοποίηση του Μακαρίου ως προδότη και «επίορκου» της ένωσης. Σε κεντρική προεκλογική ομιλία, που πραγματοποιήθηκε στις 9 Δεκεμβρίου 1959, ο Εζεκίας Παπαϊωάννου δηλώνει: *«Ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος στις 28 Αυγούστου 1954 στην Φανερωμένη, έδωσε αυτό τον όρκο: “Υπό τους ιερούς αυτούς θόλους ας δώσωμεν πιστοί τον άγιον όρκον. Θα παραμείνωμεν πιστοί εώς θανάτου εις το εθνικόν αίτημα. Άνευ υποχωρήσεων! Άνευ υποχωρήσεων! Άνευ συμβιβασμών! Θα περιφρονήσωμεν την*

⁵ Φάντης, Α. (1999), *Κυπριακό 1960-74: Αναζητώντας την αλήθεια*, σ.26.

βίαν και την τυραννίαν. Με θάρρος θα υψώσωμεν το ηθικόν παράστημά μας, εν και μόνο επιδιώκοντες εις εν και μόνον αποβλέποντες. Την Ένωσιν και μόνον την Ένωσιν” .»⁶ Ιδιαίτερα σκληρή εμφανίζεται και η Χαραυγή στο φύλο της 13^{ης} Δεκεμβρίου. Σε βασικό της άρθρο αναλύει τους λόγους που δεν θα έπρεπε να υπερψηφιστεί ο Μακάριος. Ανάμεσα στους δεκαπέντε λόγους που παραθέτει, ξεχωρίζει η υπογραφή των συνθηκών Ζυρίχης-Λονδίνου χωρίς την έγκριση του κυπριακού λαού, η επαναφορά στην Κύπρο της τουρκικής κατοχής και ο ενταφιασμός της ένωσης.⁷

Τα αποτελέσματα των εκλογών και η ανακήρυξη του Μακαρίου, ως πρώτου Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, με ποσοστό 67% ισχυροποιούσε τις μακαριακές δυνάμεις και ανάγκαζε το κόμμα της Αριστεράς να αναθεωρήσει την στάση του κάνοντας νέα απόπειρα προσέγγισης του Μακαρίου. «[...] το ΑΚΕΛ αντελήφθη μετά τις εκλογές ότι ο Μακάριος ήταν ο άνθρωπος που υποστηριζόταν από την μεγάλη πλειοψηφία του λαού. Τα 2/3 του λαού και θα ήταν λάθος να τον αντιπολιτευθεί κατά τρόπον στείρον. Επήρε λοιπόν την θέση ότι θα υποστηρίζουμε τον Μακάριο εκεί που συμφωνούμε μαζί του και θα τον επικρίνουμε εκεί που διαφωνούμε με την πολιτική του. Αυτή η ορθή κατά την γνώμη μου θέση του ΑΚΕΛ, εβοήθησε τον Μακάριο να απομακρυνθεί από την αντιακελική και αντικομμουνιστική του θέση».⁸

Επόμενη εκλογική αναμέτρηση ήταν οι πρώτες βουλευτικές εκλογές. Με βάση το εκλογικό σύστημα το Α.Κ.Ε.Λ. δεν θα μπορούσε να εκλέξει αντιπροσώπους στο Κοινοβούλιο.⁹ Έτσι, μετά από διαβουλεύσεις με τον Μακάριο το Α.Κ.Ε.Λ. υπογράφει πρωτόκολλο συνεργασίας με το Πατριωτικό Μέτωπο προκειμένου να καταφέρει να εκλέξει μερικούς βουλευτές. «Αυτό τους οδήγησε, στις Βουλευτικές Εκλογές, να επισκεφτούν τον Μακάριο και να του ζητήσουν να γίνει διευθέτηση για να μπουν στην Βουλή. Ήθελαν έξι έδρες για να έχουν Κοινοβουλευτική Ομάδα, ο Μακάριος είπε τέσσερις κι εδώ κλήθηκα εγώ να συνομιλήσω με τον Παπαϊωάννου και καταλήξαμε σε κοινή συμφωνία ότι θα τους δίναμε πέντε έδρες, αλλά όχι έξι για να μην είναι Κοινοβουλευτική Ομάδα. Αυτό ήταν το πρώτο βήμα που έκανε το ΑΚΕΛ να

⁶ Λ. Κακουλλής (1990), *ό.π.*, 91

⁷ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 13 Δεκεμβρίου 1959.

⁸ Π. Παιονίδης (1995), *Ανδρέας Ζιαρτίδης: Χωρίς φόβο και πάθος*, Λευκωσία, σ 95.

⁹ Βλ. ενδεικτικά: «Σ. Ζαβού (2002), *Τα πολιτικά κόμματα της Κύπρου στον 20^ο αιώνα*»

αξιοποιήσει την υποστήριξη που έδινε στον Μακάριο, για να ενισχύσει την δική του θέση».¹⁰ Οι εκλογές διεξήχθησαν στις 31 Ιουλίου 1960 και το Α.Κ.Ε.Λ. εξέλεξε πέντε βουλευτές. Στη Λευκωσία τον Γενικό Γραμματέα, Εζεκία Παπαϊωάννου, στην Λεμεσό τον Γιάγκο Ποταμίτη, στην Αμμόχωστο τον Χαμπή Μιχαηλίδη, στην Λάρνακα τον Ανδρέα Ζιαρτίδη και στην Πάφο τον Χρύση Δημητριάδη.

Έτσι, το Α.Κ.Ε.Λ. αλλάζει οριστικά την στάση του προς το πρόσωπο του Προέδρου. Η στροφή αυτή επικυρώνεται και στην απόφαση της Γ' Ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος τον Μάρτιο του 1961. Σε αυτήν εκτιμάται ότι οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου αποτελούν τη βασική αιτία τόσο της οικονομικής όσο και της πολιτικής κρίσης που περνάει η Κύπρος, ενώ ευθύνονται και για τις προστριβές μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων του νησιού καθώς δεν ικανοποιούν τους εθνικούς πόθους του κυπριακού λαού και ακρωτηριάζουν την ανεξαρτησία της Κύπρου. Η απόφαση σημειώνει ότι το στάδιο του αγώνα παραμένει εθνικό-απελευθερωτικό και κύριος εχθρός του κυπριακού λαού είναι ο ιμπεριαλισμός-αποικισμός. Ως προς την στάση του κόμματος απέναντι στη κυβέρνηση Μακαρίου η απόφαση αναφέρει: *«Η ταχτική μας έναντι της κυβέρνησης Μακαρίου δεν μπορεί να είναι και ούτε είναι ΤΑΧΤΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ κάθε πράξης και ενέργειας της κυβέρνησης, αλλά δεν μπορεί επίσης να είναι, και ούτε είναι ταχτική μιας χωρίς αρχές αντιπολίτευσης άγονης και στείρας κριτικής, ταχτική αντιπολίτευσης χάρη της αντιπολίτευσης και κριτικής χάρη της κριτικής.»* Τέλος, η απόφαση καταλήγει: *«Χωρίς να είμαστε ούτε προασπιστές ούτε θιασώτες της συμφωνίας Ζυρίχης – Λονδίνου, πιστεύουμε πως η άποψη για άμεση ανατροπή της συμφωνίας, χωρίς να λογαριάζεται που οδηγείται ο λαός δε σώζει την κατάσταση.»*¹¹

Ενδεικτικές είναι επίσης και οι θέσεις που διατυπώθηκαν στη διάρκεια του δέκατου συνεδρίου του Α.Κ.Ε.Λ τον Μάρτιο του 1962. Η εισηγητική ομιλία του Γ.Γ. του Α.Κ.Ε.Λ Εζεκία Παπαϊωάννου αναφέρεται στις γενές Κυπρίων που γαλουχήθηκαν με τον πόθο της αυτοδιάθεσης και της ένωσης. Εξηγούσε, εν συνεχεία, ότι το κόμμα ορθώς εισηγήθηκε τη μη υπογραφή των συνθηκών Ζυρίχης-Λονδίνου, αφού αυτές ήταν ενάντια στους αγώνες του κυπριακού λαού και προτείνει την

¹⁰ N. Kizilyurek (2006), ό.π. σ.128.

¹¹ «Απόφαση της Γ' Ολομέλειας της Κ.Ε και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ», *Νέος Δημοκράτης*, τ.5, Απρίλιος 1961, σ. 8-14.

σύγκληση ενός ευρύτατου Αντιιμπεριαλιστικού Μετώπου το οποίο θα μπορέσει να ολοκληρώσει την κυπριακή ανεξαρτησία.¹² Στην ομόφωνη απόφαση του 10^{ου} Συνεδρίου σημειώνεται: *«Σχετικά με τις προσπάθειες που καταβάλλονται για να εκτραχυνθούν οι σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων ή δεξιών και αριστερών, η κύρια ευθύνη βαρύνει τους ιμπεριαλιστές και ιδιαίτερα τους βρετανούς, αμερικάνους και δυτικό-γερμανούς ιμπεριαλιστές, που με κάθε ευκαιρία υποδαυλίζουν την ένταση εκμεταλλευόμενοι – ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τις σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων- την πολιτική κρίση που κατά καιρούς δημιουργείται εξαιτίας των αρνητικών προνοιών των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, που αποτελούν μόνιμη πηγή περιπλοκών και προστριβών»*. Η απόφαση του συνεδρίου ολοκληρώνεται με την άποψη ότι *«το στάδιο του αγώνα είναι και σήμερα εθνικοαπελευθερωτικό και αντιιμπεριαλιστικό»* και καθορίζει ως στόχο του κόμματος, μεταξύ άλλων, την ολοκλήρωση της κυπριακής ανεξαρτησίας.¹³ Όσο αφορά τις απόψεις περί άμεσης καταγγελίας των συνθηκών η απόφαση σημειώνει: *«η Κύπρος θα βγει από τη θέση που βρίσκεται σήμερα και θα ολοκληρώσει την ανεξαρτησία της όχι με τα εξτρεμιστικά συνθήματα της άμεσης καταγγελίας των Συμφωνιών, ούτε με τις παρακλήσεις προς τους δυτικούς ιμπεριαλιστές, που είναι ουσιαστικά οι εμπνευστές και οργανωτές της Ζυρίχης, ούτε με τον αντικομμουνιστικό αγώνα και το όργιο της συκοφαντίας, αλλά με την καθολική, αντιιμπεριαλιστική, εθνικοαπελευθερωτική συσπείρωση και πάλη του λαού με βάση ένα μίνιμουμ πρόγραμμα προοπτικής που να εκμεταλλεύεται κάθε ευκαιρία διεθνώς και τοπικά για την προώθηση του αντικειμενικού σκοπού. [...] Οι δυνάμεις που θα βοηθήσουν τον κυπριακό λαό να γλυτώσει από τις δεσμεύσεις της Ζυρίχης και να ολοκληρώσει την ανεξαρτησία του δεν είναι οι δυτικές ιμπεριαλιστικές δυνάμεις αλλά όλες οι αντιιμπεριαλιστικές δυνάμεις, από τη μεγάλη χώρα του σοσιαλισμού, τη Σοβιετική Ένωση, ίσαμε τις νέες χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, που έχουν απελευθερωθεί από τον αποικιακό ζυγό»*. Γίνεται δηλαδή αντιληπτό ότι η στροφή του Α.Κ.Ε.Λ αφορά περισσότερο θέματα τακτικής και λιγότερο θέματα ουσίας. Παραμένει πιστό στη θέση περί ένωσης στη οποία παραπέμπει τόσο η απόρριψη της Ζυρίχης όσο και η διακήρυξη περί *«ολοκλήρωσης της ανεξαρτησίας»*. Σύμφωνα με τις διαπιστώσεις του Συνεδρίου το σοβαρότερο

¹² «Ομιλία του σ. Ε. Παπαϊωάννου πάνω στην έκθεση δράσης και το πρόγραμμα του Α.Κ.Ε.Λ», *Νέος Δημοκράτης* τ.9, Μάης 1962, σ. 3-25.

¹³ «Η απόφαση του 10^{ου} Συνεδρίου του ΑΚΕΛ», *Νέος Δημοκράτης* τ.9, Μάης 1962, σ.84-89

πρόβλημα της συμφωνίας αποτελούσαν οι «Συνθήκες Εγγυήσεως και Συμμαχίας» και μόνο η απαλλαγή από αυτές θα μπορούσε να ανοίξει τον δρόμο προς μια συνολικότερη αλλαγή της Συνθήκης Ζυρίχης – Λονδίνου.

Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι ο Μακάριος είναι ικανοποιημένος από τα αποτελέσματα των συνθηκών Ζυρίχης-Λονδίνου. Ο ίδιος έχει μερικά χρόνια πριν πάρει τον «όρκο της Φανερωμένης» για την ένωση με την Ελλάδα. Εντούτοις, οι συνθήκες τον ωθούν στην υπογραφή της ανεξαρτησίας αναλαμβάνοντας παράλληλα να πείσει τη κοινή γνώμη ότι αυτό αποτελούσε το ιδανικότερο αποτέλεσμα. Με την ανάληψη της προεδρίας τοποθετούνται σε καίριες υπουργικές θέσεις έμπιστοι συνεργάτες, όπως ο Πολύκαρπος Γιωρκάτζης και ο Τάσος Παπαδόπουλος. Σύντομα όμως, ο Μακάριος, πρωτοστατεί στις προσπάθειες αλλαγής του Συντάγματος. Λίγους μόνο μήνες μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας αρχίζει η οργάνωση ένοπλων ελληνοκυπριακών ομάδων. Πρωτεργάτες στην οργάνωση των ομάδων αυτών ήταν οι δύο υπουργοί της κυβέρνησης, ο μετέπειτα πρόεδρος στο πραξικόπημα Νίκος Σαμψών αλλά και ο Βάσος Λυσσαρίδης. Ο σχεδιασμός της δράσης των ένοπλων ομάδων προέβλεπε χρήση βίας ενάντια στους Τουρκοκύπριους έτσι ώστε αυτοί να αναγκαστούν να αποδεχθούν την αφαίρεση των δικαιωμάτων που τους παρείχε το Σύνταγμα. Πραγματοποιήθηκαν επίσης ασκήσεις επί χάρτου του σχεδίου ΑΚΡΙΤΑΣ, το οποίο στηριζόταν σε γενικευμένη και ολοκληρωτική εφαρμογή βίας που θα οδηγούσε στη συντριβή των Τουρκοκυπρίων πριν προλάβει να αντιδράσει η Τουρκία.¹⁴ Η οργάνωση χαρακτηριζόταν από έντονες αντικομμουνιστικές αντιλήψεις. Χαρακτηριστικό είναι απόσπασμα από εσωτερική προκήρυξη της οργάνωσης: *«το ΑΚΕΛ δεν έχει θέση στον αγώνα διότι εξυπηρετεί σκοπούς και πρακτορεύει συμφέροντα καθ' ολοκληρίαν αντίθετα από τους εθνικούς σκοπούς και πόθους του λαού μας. Το ΑΚΕΛ είναι πάνω απ' όλα κόμμα ΑΝΤΕΘΝΙΚΟ. Για τους κομμουνιστάς δεν υπάρχει ΕΘΝΟΣ και ΠΑΤΡΙΔΑ. Για το ΑΚΕΛ δεν υπάρχει θέμα ΕΝΩΣΗΣ και ΕΛΛΑΔΑΣ»*.¹⁵ Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι σύμφωνα με όλες τις μαρτυρίες των ηγετικών στελεχών του Α.Κ.Ε.Λ. το κόμμα της Αριστεράς δεν γνώριζε

¹⁴ Δρουσιώτης, Μ. (1994), *Από το Εθνικό Μέτωπο στην ΕΟΚΑ Β'*, σ.5-6.

¹⁵ Δρουσιώτης, Μ. (2005), *Η πρώτη διχοτόμηση. Κύπρος 1963-1964*, σ. 123

για την ύπαρξη των παραστρατιωτικών οργανώσεων, ούτε για τα σχέδια που εκπονούνταν.¹⁶

Δεν είναι ξεκάθαρο αν ο Μακάριος γνώριζε και έδινε τη συγκατάθεσή του σε τέτοιου είδους ενέργειες ή αν οι συνεργάτες του λειτουργούσαν αυτόνομα. Αυτό που σε κάθε περίπτωση έχει σημασία είναι ότι πολύ νωρίς ο Μακάριος μετατρέπεται από Πρόεδρος όλων των Κυπρίων σε αρχηγό της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Αυτό σήμαινε και στις περισσότερες περιπτώσεις σύγκρουση με την άλλη κοινότητα. Χαρακτηριστικό είναι απόσπασμα ομιλίας του Μακαρίου στις 4 Σεπτεμβρίου του 1962. Ο Πρόεδρος της Κύπρου, μεταξύ άλλων, δηλώνει: *«μέχρις ότου η μικρή τουρκική κοινότητα, που αποτελεί μέρος της τουρκικής φυλής, του τρομερού εχθρού του ελληνισμού εξουδετερωθεί, το καθήκον προς τους ήρωες της ΕΟΚΑ δεν μπορεί να θεωρηθεί λήξαν»*.¹⁷

¹⁶ Α. Φάντης (1999), ό.π. σ.67.

¹⁷ Τζιαμπάζης, Κ. (2005), *Τα αποκαλυπτήρια ενός μύθου*, σ. 82.

Συμπεράσματα πρώτου κεφαλαίου

Παρακολουθήσαμε τις εξελίξεις και τη στάση του Α.Κ.Ε.Λ. κατά την διάρκεια της πρώτης περιόδου ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το κόμμα της Αριστεράς τάχθηκε από την αρχή κατά των συνθηκών Ζυρίχης – Λονδίνου και προέτρεψε τον Μακάριο στην απόρριψή τους και στην μετεξέλιξη του ένοπλου της Ε.Ο.Κ.Α. σε μαζικό λαϊκό αγώνα. Αυτή η θέση διατυπώθηκε και κατά την διάρκεια των συνομιλιών αλλά και τις πρώτες μέρες ανακήρυξης της Δημοκρατίας.

Παρά την αντίθεση του κόμματος με τις αποφάσεις του Μακαρίου, το Α.Κ.Ε.Λ. προσπαθεί από την αρχή να πλησιάσει τον Αρχιεπίσκοπο και να αποφύγει την εκλογική μάχη για τις πρώτες προεδρικές εκλογές. Ωστόσο, ο Μακάριος δεν αποδέχεται τις προτάσεις του Α.Κ.Ε.Λ. και έτσι δημιουργείται ένα ετερόκλητο συμμαχικό σχήμα μέσα στο οποίο το κόμμα της Αριστεράς συμπορεύεται με αντικομμουνιστές και φανατικούς υποστηρικτές της ένωσης με μόνο ενοποιητικό στοιχείο την απόρριψη των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου. Το αποτέλεσμα των εκλογών όμως αναγκάζει το Α.Κ.Ε.Λ. να προσεγγίσει ξανά τον Μακάριο. Η στάση αυτή εκτιμούμε ότι προκλήθηκε από δύο παράγοντες: Πρώτον, από τον φόβο του Α.Κ.Ε.Λ. ότι πιθανή συνέχιση της αντιπολίτευσης στον Μακάριο θα επέφερε μείωση της εκλογικής επιρροής του κόμματος. Δεύτερον, φάνηκε από νωρίς ότι ούτε ο Μακάριος ήταν πρόθυμος να δουλέψει με στόχο την εύρυθμη λειτουργία του Συντάγματος που προέβλεπαν οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου. Η βούληση του Μακαρίου να επιφέρει νωρίς αλλαγές στις συμφωνίες, αναπόφευκτα θα τον έφερνε σε σύγκρουση με τις δυτικές δυνάμεις πράγμα που εξυπηρετούσε την πάγια θέση του Α.Κ.Ε.Λ. για ουδέτερη εξωτερική πολιτική φιλική προς τις χώρες του ανατολικού μπλοκ. Όπως και να έχει πάντως, η σύγκληση των δύο πολιτικών δυνάμεων, στην πραγματικότητα εγκλώβισε το Α.Κ.Ε.Λ. σε θέση σταθερού υποστηρικτή του Μακαρίου, ο οποίος ήταν ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης της ελληνοκυπριακής κοινότητας.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η τροποποίηση του Συντάγματος και οι πρώτες διακοινοτικές συγκρούσεις

Είναι γεγονός ότι προέκυψαν προβλήματα στην εφαρμογή των συμφωνιών και στη λειτουργία του κράτους. Οι διαφωνίες των δύο πλευρών ήταν σημαντικές καθώς από τη μια πλευρά οι Ελληνοκύπριοι πίστευαν ότι πρόνοιες του Συντάγματος ήταν ετεροβαρείς και από την άλλη οι Τουρκοκύπριοι δεν ήταν πρόθυμοι να διαπραγματευτούν τα κεκτημένα δικαιώματά τους. Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που είχαν προκύψει ήταν η εφαρμογή του άρθρου 173 του Συντάγματος που προέβλεπε τη δημιουργία ξεχωριστών δήμων στις πέντε κυριότερες κυπριακές πόλεις.¹⁸ Υπήρξε καθυστέρηση στη ψήφιση συμβατής νομοθεσίας από τη Βουλή και έτσι δόθηκε μία τετράμηνη παράταση εφαρμογής του συγκεκριμένου άρθρου. Η καθυστέρηση οφειλόταν σε κωλυσιεργία της ελληνοκυπριακής πλευράς καθώς η πολιτική ηγεσία θεωρούσε ότι η πρόνοια για ξεχωριστούς δήμους ήταν άλλο ένα από τα προνόμια των Τουρκοκυπρίων. Το Α.Κ.Ε.Λ. στήριζε τους χειρισμούς Μακαρίου και διακήρυττε ότι ο διαχωρισμός των δήμων είναι επιζήμιος και για τις δύο κοινότητες. Ενδεικτικό είναι το κύριο άρθρο της *Χαραυγής* στις 13 Ιανουαρίου 1961 υπό τον τίτλο *Τολμηρή Ενέργεια*: «*Στη σφαίρα των αποικιοκρατικών βρετανικών υπολογισμών και συμφερόντων δεν πέφτει πια ο διαχωρισμός ή μη των κυπριακών Δήμων ώστε να σκεφθούμε την τυχόν αντίδραση του Λονδίνου προς ό,τι εκ των υστέρων θ' αποφασίσουμε. Η Αθήνα και η Άγκυρα επίσης δεν έχουν λόγο να επέμβουν για τήρηση της σχετικής Ζυριχικής πρόνοιας που η εφαρμογή της ολοφάνερα θα ζημιώσει και τις δύο κοινότητες. Συνεπώς δεν βλέπουμε ότι θ' αποτελούσε ιεροσυλίαν και ασέβειαν ή "τορπιλισμό" του Συντάγματος και των συμφωνιών μια εθελοντική αμοιβαία πράξη του Προέδρου και του Αντιπροέδρου, ενισχυμένη αν θέλουμε από την Βουλή για την οποία κάποτε είχε λεχθεί πως θα συζητήσει και θα επικυρώσει το Σύνταγμα, μια ενέργεια που θα επανέφερε τώρα το φυσιολογικό σύστημα ενιαίων Δήμων αντί μετά τέσσερα χρόνια βάσει του δικαιώματος που δίνει το Σύνταγμα. Πιστεύουμε στην ορθότητα της εισήγησής μας και τονίζουμε ότι δεν πρέπει να παρεξηγηθεί από τους συνοίκους ως εμπνεόμενη από αντισυνταγματικές διαθέσεις».*

¹⁸ Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η απόφαση για την διατήρηση των ξεχωριστών Δήμων πάρθηκε στο Λονδίνο μετά από πιέσεις του Μακαρίου και παρά την απροθυμία Ελλάδας και Τουρκίας.

Οι δύο κοινότητες δεν κατάφεραν να καταλήξουν σε συμφωνία γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα. Ο Μακάριος θεώρησε ότι σκοπίμως οι Τουρκοκύπριοι δεν δέχονταν τις προτάσεις του με σκοπό να δημιουργηθεί πρόβλημα που θα ενεργοποιούσε τη συνθήκη Εγγυήσεως και θα προκαλούσε τουρκική επέμβαση. Με την αποτυχία των διαπραγματεύσεων για το ζήτημα των Δήμων, ο Μακάριος προχώρησε μονομερώς τον Δεκέμβριο του 1962, στην αντικατάσταση του θεσμού των Δημαρχείων με το θεσμό των Συμβουλίων Βελτιώσεως που διοριζόταν απευθείας από την κυβέρνηση. Η απόφαση αυτή προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων από την τουρκοκυπριακή και τουρκική πλευρά και την αυστηρή προειδοποίηση του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών, Τζεμάλ Ερκίν, ότι η Τουρκία δεν θα αποδεχθεί οποιαδήποτε αλλαγή των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου. Τον Ιούλιο του 1963 συγκαλείται έκτακτη Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής και της Κεντρικής Επιτροπής Ελέγχου του Α.Κ.Ε.Λ. Στην απόφαση τονίζεται: *«Η κρίση γύρω από το ζήτημα των Δήμων, που έχει τη ρίζα της στην πρακτικά ανεφάρμοστη πρόνοια της συμφωνίας Ζυρίχης για χωριστούς Δήμους, αύξησε τον τελευταίο καιρό τη διακοινοτική ένταση [...] Το πρόβλημα των Δήμων μπορεί και πρέπει να λυθεί πάνω στη βάση της δημιουργίας ενιαίων Δήμων, με τέτοια σύνθεση και τέτοιες πρόνοιες που να εξασφαλίζουν τα λογικά και δίκαια δικαιώματα των Τούρκων. Οι γνωστές προτάσεις του Προέδρου αποτελούν την καλύτερη και σωστότερη βάση για τη λύση του σοβαρού αυτού προβλήματος [...] κι εφόσον η τουρκική πλευρά θα επιμένει αδιάλλακτα για χωριστούς Δήμους [...] η ένταση θα οξυνθεί και θα δημιουργήσει πραγματικό και σοβαρό κίνδυνο διακοινοτικών συγκρούσεων με επακόλουθο τις απόπειρες ξένης επέμβασης με απρόβλεπτες και ανυπολόγιστες συνέπειες για τον Κυπριακό λαό».*¹⁹

Αλλα ζητήματα τριβής υπήρξαν η φορολογική νομοθεσία, η σύνθεση της δημόσιας διοίκησης και η συγκρότηση του στρατού σύμφωνα με τα συμφωνημένα ποσοστά εκπροσώπησης. Τους πρώτους μήνες του 1961 ξέσπασε η κρίση που αφορούσε το φορολογικό σύστημα. Οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές αρνήθηκαν να εγκρίνουν την παράταση των φορολογικών νόμων καθώς δεν εφαρμοζόταν η διάταξη του 70% -30% στη δημόσια υπηρεσία. Η κρίση κατέληξε με την παρότρυνση του Κουτσιούκ, προς τους Τουρκοκύπριους, να μην πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούσαν. Τον Απρίλιο του 1961 συγκαλείται το 12^ο Παγκύπριο Συντεχνιακό

¹⁹ «Απόφαση της Κ.Ε και της Κ.Ε.Ε. του Α.Κ.Ε.Λ.», *Νέος Δημοκράτης* τ.14, Οκτώβριος 1963, σ. 4-20.

Συνέδριο. Στην ομιλία του ο Γενικός Γραμματέας της Π.Ε.Ο. αναφέρει για το θέμα: «*Το δικαίωμα της αρνησικυρίας επί των φορολογικών νόμων δεν εδόθη για να εκβιάζουν την ελληνική πλευρά της Βουλής, αλλά για να προστατεύουν την τουρκική μειονότητα από την επιβολή διακριτικής και άδικης φορολογίας σε βάρος της μειονότητας. Η εκβιαστική χρησιμοποίηση του δικαιώματος αυτού δεν πρόκειται να ωφελήσει την τουρκική μειονότητα. Οδηγεί απλώς όλη την Κύπρο στο χάος και την αναρχία, και κατά τη γνώμη μας πολύ ορθά ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έδωσε οδηγίες να συνεχισθεί η είσπραξη φόρων και τελών*».²⁰

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι στο διάστημα των δύο αυτών χρόνων, από την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο Πρόεδρος Μακάριος προσπάθησε να κάνει στροφή στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής. Όταν αποφάσισε να συμμετάσχει στη Διάσκεψη Κορυφής του Κινήματος των Αδεσμεύτων προσέκρουσε στις διατάξεις του Συντάγματος που προέβλεπαν την συμφωνία και του Αντιπροέδρου. Ο Φαζίλ Κουτσιούκ διαφώνησε έντονα με αυτή την προοπτική αλλά ο Μακάριος αποφάσισε να συμμετάσχει.²¹ Πάντως ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, όπως αποκαλύφθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, στο περιθώριο των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, οι Καραμανλής και Μεντερές υπέγραψαν μια «Συμφωνία Κυρίων» με βάση την οποία η Ελλάδα και η Τουρκία θα υποστήριζαν, αμέσως μετά την ανεξαρτησία, την ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ και θα ασκούσαν πίεση σε Πρόεδρο και Αντιπρόεδρο να θέσουν εκτός νόμου το Α.Κ.Ε.Λ.

Ο Μακάριος, σε δημόσια ομιλία του τις 4 Ιανουαρίου 1962 στο σωματείο ΟΧΕΝ στη Λευκωσία, αναφέρεται για πρώτη φορά στην αναθεώρηση του Συντάγματος. Η αντίδραση των Τουρκοκυπρίων είναι άμεση και οι εφημερίδες τόσο του Αντιπροέδρου Κουτσιούκ όσο και του Ραούφ Ντενκτάς καλούν το Μακάριο να ανακαλέσει.²² Η αντιπαράθεση δεν αργεί να οξυνθεί ενώ και στις δύο κοινότητες ενισχύονται οι θέσεις εκείνες που οδηγούν τελικά στη σύγκρουση. Σημαντικό ρόλο στην δημιουργία έντασης διαδραμάτισε ο υπουργός Εσωτερικών της κυβέρνησης Πολύκαρπος Γιωρκάτζης, η ομιλία του οποίου τον Φεβρουάριο του 1962 ξεσήκωσε

²⁰ Λ. Κακουλλής (1990), ό.π. σ.100.

²¹ Παυλίδης, Α. (1978), *Μακάριος ο Γ΄*, σ.598

²² Δρουσιώτης, Μ. (2005), *Η πρώτη διχοτόμηση. Κύπρος 1963-1964*, σ.36.

θύελλα αντιδράσεων από τους Τουρκοκύπριους. Συγκεκριμένα, ο Γιωρκάτζης μίλησε για νέους αγώνες εθνικής ολοκλήρωσης. Τόνισε ότι ο αγώνας για ένωση συνεχίζεται, μιλώντας ταυτόχρονα υποτιμητικά για την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Αποκορύφωμα του οξυμένου κλίματος ήταν οι δύο εκρήξεις σε μουσουλμανικά τεμένη που σημειώθηκαν στις 25 Μαρτίου 1962 και προκάλεσαν έντονες αντιδράσεις από την Τουρκία και του Τουρκοκύπριους.

Ο Μακάριος αρχίζει, από το καλοκαίρι του 1962, επαφές με στόχο τη διερεύνηση της πιθανότητας αναθεώρησης του Συντάγματος. Πρώτος του σταθμός ήταν οι Η.Π.Α, όπου συνάντησε την κατηγορηματική άρνηση του Κένεντι στο ενδεχόμενο μονομερούς αναθεώρησης. Παρά το γεγονός ότι μια από τις μεγαλύτερες δυνάμεις του κόσμου ήταν κάθετα αντίθετη σε αυτή την προοπτική, ο Μακάριος αποτάθηκε στην Ελλάδα για υποστήριξη. Η απάντηση όμως του τότε υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας, Ευάγγελου Αβέρωφ ήταν επίσης κατηγορηματική. Η Ελλάδα, όχι μόνο διαφωνούσε με την μονομερή αναθεώρηση του Συντάγματος από την πλευρά των Ελληνοκυπρίων, αλλά ήταν επίσης έτοιμη να διαχωρίσει ανοιχτά τη θέση της σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Μάλιστα ο Αβέρωφ έσπευσε να υπενθυμίσει στο Μακάριο ότι ήταν εκείνος που επέμενε στην επιλογή των ξεχωριστών δήμων κατά τις διαπραγματεύσεις του Λονδίνου παρά τις ελληνικές υποδείξεις για τους διχαστικούς κινδύνους που αυτή η πρόνοια εμπεριείχε.²³ Η παραίτηση της κυβέρνησης Καραμανλή, στις 3 Ιουλίου 1963, εξυπηρετούσε τους πολιτικούς σχεδιασμούς του Μακαρίου καθώς έφερνε στην εξουσία τις δυνάμεις εκείνες που είχαν επικρίνει τον Καραμανλή για τη στάση του στο Κυπριακό.

Η θέση της Τουρκίας ήταν ξεκάθαρη. Ήταν αντίθετη με κάθε μονομερή αναθεώρηση του Συντάγματος από την ελληνοκυπριακή πλευρά. Θεωρούσε, ωστόσο, ότι κάποιες διατάξεις θα μπορούσαν να βελτιωθούν και να γίνουν πιο λειτουργικές χωρίς όμως σε καμία περίπτωση να καταργηθούν οι βασικές πρόνοιες του Συντάγματος. Μολονότι η Τουρκία διατύπωνε επανειλημμένως αυτή την άποψη, ετοίμαζε παράλληλα σχέδια αντιμετώπισης της πολιτικής του Μακαρίου. Η πολιτική του Μακαρίου ευνοούσε στην πραγματικότητα τον σχεδιασμό της Τουρκίας η οποία ανέμενε την δημιουργία κρίσης στη Κύπρο, ώστε να προωθήσει τα διχοτομικά της σχέδια.

²³ Στο ίδιο., σ.59-61

Τελικά, ο Μακάριος παρά την διαφωνία της Αθήνας, τις επιφυλάξεις του Λονδίνου και τις έντονες αντιδράσεις της Άγκυρας και των Τουρκοκυπρίων προχώρησε στις 30 Νοεμβρίου 1963 στην πρόταση τροποποίησης 13 σημείων του Συντάγματος. Αυτά ήταν τα εξής:

1. Κατάργηση του δικαιώματος βέτο του Προέδρου και του Αντιπροέδρου.
2. Δυνατότητα του Αντιπροέδρου να αντικαθιστά τον Πρόεδρο σε περίπτωση προσωρινής απουσίας του ή αδυναμίας να εκτελέσει τα καθήκοντά του.
3. Εκλογή του Έλληνα Προέδρου της Βουλής και του Τούρκου Αντιπροέδρου από τη Βουλή συνολικά και όχι ξεχωριστά όπως προβλεπόταν.
4. Πρόνοια αντικατάστασης του Προέδρου της Βουλής από τον Αντιπρόεδρο.
5. Κατάργηση των προνοιών που επιβάλλουν χωριστές πλειοψηφίες για τη θέσπιση ορισμένων νόμων από τη Βουλή.
6. Ίδρυση ενιαίων δήμων.
7. Ενοποίηση στην απονομή της δικαιοσύνης.
8. Κατάργηση των διακρίσεων στις δυνάμεις ασφαλείας στην αστυνομία και την χωροφυλακή.
9. Καθορισμός βάσει νόμου της αριθμητικής δύναμης των δυνάμεων ασφαλείας και άμυνας.
10. Συμμετοχή κατά αναλογία πληθυσμού στη σύνθεση της δημόσιας υπηρεσίας και των αμυντικών δυνάμεων της Κύπρου.
11. Μείωση από δέκα σε πέντε του αριθμού των μελών της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας.
12. Λήψη όλων των αποφάσεων της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας με απλή πλειοψηφία.
13. Κατάργηση της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης.

Γίνεται αντιληπτό ότι δύο μόνο από τα δεκατρία σημεία της εισήγησης του Μακάριου λειτουργούσαν υπέρ των Τουρκοκυπρίων. Αξιοσημείωτη είναι επίσης και η έλλειψη αναφοράς στις Συνθήκες Εγγυήσεως και Συμμαχίας. Οι τροποποιήσεις του Μακάριου ανέτρεπαν τον χαρακτήρα των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου και αποσκοπούσαν στην υποβάθμιση της θέσης των Τουρκοκυπρίων από κοινότητα σε μειονότητα στη Κύπρο. Ήταν αναπόφευκτο οι θέσεις αυτές να οδηγήσουν σε αντίδραση και από την Τουρκία και από τους ίδιους τους Τουρκοκύπριους.

Το Α.Κ.Ε.Λ ήταν η μοναδική πολιτική δύναμη που διατηρούσε μερικές επιφυλάξεις σχετικά με την ορθότητα των χειρισμών του Μακάριου. Το κόμμα της Αριστεράς, σε συνάντηση που είχε με τον Μακάριο τον Ιούνιο του 1963, διατύπωσε την διαφωνία του με την κατάθεση πρότασης τροποποίησης του Συντάγματος και επεσήμανε ότι οποιαδήποτε τέτοια απόπειρα πρέπει να γίνει σε συνεννόηση με την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Συμφώνησε, ωστόσο, ότι οι συνθήκες εκείνες που εξασφάλιζαν στην Ελλάδα και την Τουρκία επεμβατικά δικαιώματα και στη Βρετανία κυριαρχικές βάσεις έπρεπε να τροποποιηθούν. Η αντιπροσωπεία του Α.Κ.Ε.Λ κατέθεσε επίσης την άποψη ότι η καταγγελία των συνθηκών θα έπρεπε να γίνει μέσω των Ηνωμένων Εθνών.²⁴ Στις 6 Αυγούστου 1963 η Χαραυγή ωστόσο, κυκλοφορεί με βασικό τίτλο *Το ΑΚΕΛ υποστηρίζει ανεπιφύλακτα τη θέση Μακαρίου για ακύρωση της Συνθήκης Εγγυήσεως*. Στην ανακοίνωση της Κεντρικής Γραμματείας του Α.Κ.Ε.Λ. που ακολουθεί σημειώνεται: «[...] η αντιπροσωπεία δήλωσε στον Πρόεδρο ότι υποστηρίζει ανεπιφύλακτα την θέση του όσον αφορά την Συνθήκη Εγγυήσεως, η οποία όπως διακήρυξε ο Μακαριώτατος σε πρόσφατη συνέντευξή του, πρέπει να θεωρείται ως μη υφιστάμενη[...] Η αντιπροσωπεία του ΑΚΕΛ διαβεβαίωσε τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας ότι το ΑΚΕΛ είναι έτοιμο να παρέσχει την πλήρη υποστήριξή του προς κάθε διάβημα, στο οποίο θα προέβαινε η κυβέρνηση...».²⁵

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει οι μήνες που ακολούθησαν χαρακτηρίστηκαν από έντονες διεργασίες τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Το Α.Κ.Ε.Λ. συνεχίζει, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις του να στηρίζει τους χειρισμούς του Μακαρίου. Σε ομιλία του, προς τα μέλη του κόμματος, στις 6 Οκτωβρίου 1963 ο Γ.Γ. Εζεκίας Παπαϊωάννου αναφέρει: «Είναι ή δεν είναι λογικές και δίκαιες οι

²⁴ Π. Δίγκλης (2005), ό.π., σ. 135

²⁵ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 6 Αυγούστου 1963.

τροποποιήσεις που προτείνει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας; Ασφαλέστατα είναι. Αντί όμως ν' αποδεχθούν τις προτάσεις για διαπραγματεύσεις για την αναθεώρηση του συντάγματος οι σωβινιστές Τούρκοι ηγέτες απειλούν γη και ουρανό. [...] Ξεχνούν όμως οι Τούρκοι ηγέτες τόσο της Κύπρου όσο και της Τουρκίας ότι η εποχή που ζούμε δεν σηκώνει επεμβάσεις στα εσωτερικά ξένων χωρών. Ξεχνούν πως κι εδώ στη γειτονιά μας πριν λίγα χρόνια κάποιες ισχυρότερες δυνάμεις από την Τουρκία επιχείρησαν το παιχνίδι της στρατιωτικής επέμβασης σε ξένες χώρες κι όμως αυτό το παιχνίδι κατέληξε σε σωστό φιάσκο για τους επιδρομείς ιμπεριαλιστές. Δεν έχει κανένα δικαίωμα ούτε η Τουρκία ούτε οποιαδήποτε ξένη δύναμη να επέμβει στα εσωτερικά της Κύπρου κι αν επιχειρήσουν τέτοια επέμβαση θα έχουν την ίδια και χειρότερη τύχη με τους Βρετανούς και Γάλλους επιδρομείς κατά της Ενωμένης Αραβικής Δημοκρατίας το 1956».²⁶

Μετά την υποβολή των 13 σημείων, και συγκεκριμένα στις 6 Δεκεμβρίου 1963, έγινε νέα συνάντηση της ηγεσίας του Α.Κ.Ε.Λ με τον Μακάριο. Σε αυτήν, το Α.Κ.Ε.Λ επεσήμανε τον κίνδυνο επέμβασης της Τουρκίας. Ο Ανδρέας Φάντης εξιστορεί: «Μακαριώτατε, είπα εγώ. Έχετε υποβάλει το έγγραφο με τα 13 σημεία προς την τουρκική πλευρά. Υπάρχουν δύο ενδεχόμενα: ή η άλλη πλευρά να το δεχθεί ή να το απορρίψει. Αν το δεχθεί, εντάξει. Αν το απορρίψει θα αντιμετωπίσετε το δίλημμα: ή να το αποσύρετε και η κατάσταση να συνεχισθεί όπως είναι ή να επιδιώξετε να το επιβάλετε δυναμικά. Αν το αποσύρετε, η μόνη ζημιά θα είναι ότι θα τρωθεί το γόητρό σας. Αν επιδιώξετε να το επιβάλετε, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε σύγκρουση. Στην τέτοια περίπτωση υπολογίσετε το ενδεχόμενο επέμβασης της Τουρκίας; [...] Μήπως δεν έπρεπε να υποβάλουμε τα 13 Σημεία;».²⁷

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση της εφημερίδας *Χαραυγή* εκείνες τις μέρες. Η εφημερίδα, με καθημερινή κεντρική αρθρογραφία, παίρνει σαφή θέση υπέρ των χειρισμών του Μακαρίου. Στο κεντρικό άρθρο της 7^{ης} Δεκεμβρίου, με τίτλο *Επί Τάπητος* αναφέρει: «Παρ' όλο που είναι σταθερή γνώμη μας ότι ήτο προτιμότερο οποιασδήποτε ενέργειας για αναθεώρηση του Συντάγματος να προηγηθεί η καταγγελία της Συνθήκης Εγγυήσεως, που θα απάλλαζε την Κύπρο από μίαν απαράδεκτη και ταπεινωτική δέσμευση, που καθάπτεται της ανεξαρτησίας και της ακεραιότητας κράτους – μέλους του ΟΗΕ [...] το γεγονός παραμένει ένα: ότι με την επίδοση του εγγράφου

²⁶ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 8 Οκτωβρίου 1963.

²⁷ Φάντης, Α. (1997), *Από το Λαό, με το Λαό, για το Λαό*, σ.158.

αυτού προς την τουρκοκυπριακή ηγεσία τίθεται επί τάπητος εκ των πραγμάτων το ζήτημα της δημοκρατικοποίησης του Συντάγματος και των πολιτικών θεσμών της Κύπρου. [...] Εκείνο που είναι απαράδεκτο δεν είναι τα καλώς νοούμενα συμφέροντα των Τούρκων συμπατριωτών μας, αλλά η άποψη ότι εν ονόματι δήθεν της κατοχύρωσης των συμφερόντων της, η μειονότητα μπορεί να καταδυναστεύει ή να καταπατεί τα δικαιώματα της πλειοψηφίας. [...] Ενώ ο ελληνικός κυπριακός λαός αναμένει με δικαιολογημένη αγωνία την ανταπόκριση της τουρκοκυπριακής ηγεσίας, για την οποία θέλει να πιστεύει ότι θα είναι θετική και εποικοδομητική, ταυτόχρονα έχει ύψιστο πατριωτικό χρέος να σφυρηλατήσει στον ανώτατο βαθμό την ενότητά του, υποτάσσοντας το κάθε τι στο γενικό συμφέρον ολόκληρου του κυπριακού λαού, στην εξυπηρέτηση του παρόντος και του μέλλοντος της πολυδοκιμασμένης ιδιαίτερης πατρίδας μας, της Κύπρου».²⁸ Ενδεικτικός είναι και ο βασικός τίτλος της εφημερίδας στις 10 Δεκεμβρίου του 1963: *Παρακινούμενη από την αδιάλλακτη στάση της Άγκυρας. Η Τουρκοκυπριακή ηγεσία αρνείται συμμετοχή σε διαπραγματεύσεις.*²⁹

Η Κεντρική Επιτροπή του Α.Κ.Ε.Λ. προχώρησε στην έκδοση φυλλαδίου στη τουρκική γλώσσα προκειμένου να απευθυνθεί στους Τουρκοκύπριους. Σε αυτήν υποδεικνύεται ότι κοινός εχθρός είναι ο ιμπεριαλισμός και πως πρέπει οι όποιες διαφορές να λυθούν με διαπραγματεύσεις των δύο κοινοτήτων. Εντούτοις, είναι εμφανής η υποστήριξη του Α.Κ.Ε.Λ. στους χειρισμούς του Προέδρου Μακαρίου, ενώ άξια αναφοράς είναι η θέση του κόμματος περί πλειονότητας και μειονότητας ακόμα και σε έντυπο που απευθύνεται στην τουρκοκυπριακή κοινότητα. «Οι προτάσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς ενώ κατοχυρώνουν τα δικαιώματα που είναι διεθνώς αναγνωρισμένα για κάθε μειονότητα, αποβλέπουν στο να εξουδετερώσουν και να διορθώσουν όλα εκείνα τα άρθρα του συντάγματος που στα τρία χρόνια της ζωής της κυπριακή δημοκρατίας, αποτέλεσαν πολλές φορές σημεία προστριβής, έντασης και αναταραχής στις σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων και εμποδίζουν τη συνεργασία των δύο κοινοτήτων για την ανάπτυξη και την πρόοδο της Κύπρου».³⁰

²⁸ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 7 Δεκεμβρίου 1963.

²⁹ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 10 Δεκεμβρίου 1963.

³⁰ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 21 Δεκεμβρίου 1963.

Η κατάθεση των 13 σημείων από τον Πρόεδρο Μακάριο δημιούργησε μια έκρυθμη κατάσταση μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Στις 3 Δεκεμβρίου του 1963, τοποθετείται βόμβα στο άγαλμα του ήρωα της ΕΟΚΑ Μάρκου Δράκου. Η ελληνοκυπριακή ηγεσία επιρρίπτει ευθύνες στους Τουρκοκύπριους και οργανώνονται οι πρώτες αντιτουρκικές διαδηλώσεις στη Λευκωσία. Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με νέες έρευνες η ανατίναξη του αγάλματος του Μάρκου Δράκου ήταν έργο της οργάνωσης “Ακρίτας”, του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη.³¹ Λίγες μέρες μετά, στις 21 Δεκεμβρίου 1963, ξεσπούν οι πρώτες διακοινοτικές συγκρούσεις. Αφορμή η δολοφονία δύο Τουρκοκύπριων, από την αστυνομία το βράδυ της 20^{ης} Δεκεμβρίου. Το ίδιο απόγευμα ο Πρόεδρος Μακάριος και ο Αντιπρόεδρος Κουτσιούκ απεύθυναν κοινή δήλωση που καλούσαν σε παύση των εχθροπραξιών. Την επόμενη μέρα στο κεντρικό άρθρο της *Χαραυγής* αναφέρεται: «[...] αυτά τα επεισόδια αποτελούν αντανάκλαση του κλίματος της έντασης, που καλλιεργείται στις σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων από την ύπαρξη μιας σειράς απαράδεκτων, αντιδημοκρατικών, ετεροβαρών και ανεφάρμοστων διατάξεων των συμφωνιών και του Συντάγματος που εμηχανεύθη και επέβαλε στον λαό μας ο ιμπεριαλισμός. [...] Χαιρόμαστε ειλικρινά γιατί σ’ αυτές τις κρίσιμες στιγμές ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας αφήνοντας κατά μέρος τις οποιεσδήποτε μικρές ή μεγάλες διαφορές συμφώνησαν και απήθυναν προς τον λαό κοινή έκκληση, που καλεί να τεθεί τέρμα σε τέτοια επεισόδια και να επικρατήσει η σύνεση, η ψυχραιμία και η αυτοσυγκράτηση. [...] Η τουρκική κυβέρνηση πρέπει να εγκαταλείψει την προκλητική και αδιάλλακτη θέση της, που εξάπτει τα πνεύματα φανατικών Τούρκων συμπατριωτών μας και η τουρκοκυπριακή ηγεσία να αναθεωρήσει την αρνητική στάση της και να προσεγγίσει τις προτάσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά δημιουργικό τρόπο».³²

Η σύγκρουση γενικεύεται τις επόμενες μέρες και γίνονται σκληρές μάχες στα περίχωρα της Λευκωσίας. Με ανακοίνωσή της, η Κεντρική Επιτροπή του Α.Κ.Ε.Λ. στηρίζει την κοινή δήλωση Μακαρίου – Κουτσιούκ και ζητά ψυχραιμία, σύνεση και ενότητα.³³ Την επόμενη μέρα όμως, το κεντρικό άρθρο της *Χαραυγής* αναφέρει: «Ενώ μέχρι στιγμή παραμένει άγνωστος ο ακριβής αριθμός των θυμάτων της αιματηρής

³¹ Μ. Δρουσιώτης (2005), *ό.π.*, σ. 133

³² Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 22 Δεκεμβρίου 1963.

³³ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 24 Δεκεμβρίου 1963.

τραγωδίας, όλα τα δεδομένα δείχνουν ότι τα περισσότερα ανήκουν στην τουρκοκυπριακή πλευρά. Απ' αυτής της άποψης οι Τουρκοκύπριοι έχουν κάθε λόγο να αναλογισθούν τις αιτίες που οδήγησαν τον κυπριακό λαό να φτάσει στη σημερινή τραγωδία. Εμείς, δεν αμφιβάλουμε, ότι ο καθένας που θα θελήσει να σταθμίσει τα πράγματα με λογική, ψυχραιμία και σύνεση, απαλλαγμένος από το σωβινιστικό φανατισμό δεν θα δυσκολευτεί να καταλογίσει βαρύτερη ευθύνη για ό,τι συμβαίνει στην Τουρκική κυβέρνηση και στην εδώ εξτρεμιστική μερίδα της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας[...] Στο μεταξύ ΑΜΕΣΟ καθήκον της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας είναι να επιβάλει σιγή στα παράνομα όπλα που στράφηκαν κατά του λαού και του κράτους».³⁴

Αποτέλεσμα των προτάσεων Μακαρίου αλλά και των συγκρούσεων που ακολούθησαν ήταν η αποχώρηση των Τουρκοκύπριων βουλευτών από το Κοινοβούλιο καθώς και ο διαχωρισμός των ελληνικών και τουρκικών περιοχών την οποία δέχτηκαν τόσο η Αθήνα όσο και η Άγκυρα.³⁵ Επιπλέον, σχηματίστηκαν έξι μεγάλοι τουρκικοί θύλακες μέσα στους οποίους μεταφέρθηκαν 25.000 Τουρκοκύπριοι. Όσο αφορά τους νεκρούς των συγκρούσεων αυτοί υπολογίζονται σε χίλιους διακόσιους εκ των οποίων χίλιοι Τουρκοκύπριοι και διακόσοι Ελληνοκύπριοι. Όπως αναφέρει ο διοικητής της Ειρηνευτικής Δύναμης στην Κύπρο: «οι Έλληνες είχαν σχέδια, τα οποία εφάρμοσαν με κτηνωδία και απόλυτη αδιαφορία για την ανθρώπινη ζωή, για να διώξουν τους Τούρκους από ορισμένες περιοχές, ιδιαίτερα από τα βόρεια προάστια της Λευκωσίας».³⁶

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι δύο χρόνια μετά και συγκεκριμένα τον Ιούλιο του 19

Στις 25 Δεκεμβρίου 1963 ο Τούρκος πρωθυπουργός προειδοποιεί του ότι η Τουρκία προτίθεται να επέμβει στη Κύπρο, ασκώντας το δικαίωμα που της παρέχει η Συνθήκη Εγγυήσεως, προκειμένου να προστατεύσει την τουρκοκυπριακή κοινότητα.³⁷ Η Κυπριακή Δημοκρατία καταγγέλλει στο Συμβούλιο Ασφαλείας την

³⁴ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 25 Δεκεμβρίου 1963.

³⁵ Πρόκειται για τη γνωστή "Πράσινη Γραμμή" που ζωγράφισε σε ένα χάρτη ο αρχηγός των βρετανικών δυνάμεων στη Κύπρο Γιάνγκ

³⁶ Α. Φάντης (1999), ό.π., σ.143

³⁷ Λιναρδάτος, Σ. (2010), Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, Τόμος Δ' 1963-1967, σ.191.

Τουρκία η οποία δηλώνει ότι δεν έχει κανένα σκοπό επέμβασης στη Κύπρο. Στις 28 Δεκεμβρίου ο Σοβιετικός πρέσβης στη Κύπρο, Γερμοσίν παραδίδει στον Μακάριο μήνυμα της κυβέρνησής του στο οποίο αναφέρεται ότι η Σοβιετική Ένωση είναι αντίθετη σε κάθε επέμβαση στην Κύπρο και ακολουθεί λίγες μέρες μετά προειδοποίηση του Νικήτα Χρουτσίφ, προς την Άγκυρα, η οποία αναφέρει ότι η Μόσχα δεν θα μείνει αδιάφορη σε πιθανή τουρκική επέμβαση στη Κύπρο.³⁸ Το Α.Κ.Ε.Λ. σε τηλεγράφημα προς τον Χρουτσίφ, που υπογράφει ο Βοηθός Γενικός Γραμματέας, Ανδρέας Φάντης αναφέρει: *«Εκ μέρους της Κ.Ε. του Α.Κ.Ε.Λ., των μελών του και ολόκληρου του Κυπριακού λαού συγχαίρομεν τη σοβιετική κυβέρνηση για την ανεπιφύλακτη υποστήριξή της προς την κυβέρνηση και το λαό της Κύπρου σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή και εκφράζουμε τη βαθιά μας ευγνωμοσύνη».*³⁹ Η στάση αυτή της Ε.Σ.Σ.Δ. ισχυροποίησε το Α.Κ.Ε.Λ. στο εσωτερικό πολιτικό πεδίο, ενώ αναμφίβολα ήταν ιδιαίτερα βοηθητική και για τους χειρισμούς του Μακαρίου.

Στις 30 Δεκεμβρίου 1963, ο Μακάριος προβαίνει σε δηλώσεις στον ελληνικό Τύπο με τις οποίες διευκρινίζει ότι δεν αποδέχεται την πρόταση για πενταμερή διάσκεψη (Ελλάδα, Τουρκία, Αγγλία, Ε/Κ και Τ/Κ) η οποία θα μελετήσει το πρόβλημα που προέκυψε και ότι σύντομα θα καταθέσει προσφυγή στον Ο.Η.Ε. για να καταγγείλει και να ακυρώσει την Συνθήκη Εγγυήσεως. Η *Χαραυγή* της 31^{ης} Δεκεμβρίου, χαιρετίζει την δήλωση αυτή και επισημαίνει: *«Διότι, πρέπει να υπογραμμίσουμε, ότι αποτελεί ήδη συνείδηση όλων των Ελληνοκυπρίων και είμαστε βέβαιοι, σημαντικής μερίδας Τούρκων συμπατριωτών μας ότι ο τρόπος ενέργειας μέσον του Ο.Η.Ε. για την απαλλαγή της Κύπρου από τις ποικίλες δεσμεύσεις που μας επέβαλαν, κάτω από ορισμένες συνθήκες, με τον εκβιασμό οι ιμπεριαλιστές και την προώθηση της δίκαιης υπόθεσής μας προς τη λύση της, είναι ο πιο σίγουρος και ο πιο ασφαλής».*⁴⁰

Οι συνθήκες ζωής μέσα στους τουρκοκυπριακούς θύλακες ήταν ανυπόφορες. Μάλιστα, πολλές φορές η ελληνοκυπριακή πλευρά προέβαινε σε ενέργειες που δυσχέραιναν ακόμα περισσότερο της συνθήκες διαβίωσης. Τον Αύγουστο του 1964 ο

³⁸ Στο ίδιο., σ.193-193

³⁹ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 3 Ιανουαρίου 1964.

⁴⁰ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 31 Δεκεμβρίου 1963.

Κουτσιούκ έστειλε τηλεγράφημα διαμαρτυρίας στον Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. για την διακοπή της υδατοπρομήθειας στον θύλακα του Κτήματος. Η Χαραυγή στις 8 Αυγούστου 1964 αφού παραθέτει την παραπάνω είδηση, τοποθετείται επί του θέματος: «Ως γνωστό η διακοπή της υδατοπρομήθειας προς τους κατοίκους του τουρκικού τομέα του Κτήματος κατέστη αναγκαία μετά την άρνησή τους να καταβάλουν προς την Δημοκρατία καθυστερημένα δικαιώματα υδατοπρομήθειας. Οι Τουρκοκύπριοι αρνούνται να πληρώσουν δικαιώματα από τον περασμένο Δεκέμβριο».⁴¹ Είναι γνωστό βέβαια ότι όχι μόνο νερό αλλά ούτε βασικά είδη δεν μπορούσαν να φτάσουν στους τουρκοκυπριακούς θύλακες και αυτό ήταν βασική πολιτική επιλογή της ελληνοκυπριακής ηγεσίας η οποία εκπορεύτηκε μετά από συμφωνία των κυβερνήσεων Ελλάδας και Κύπρου σε συνάντηση που έγινε στην Αθήνα τον Ιούλιο του 1964.⁴²

Η συνολική στάση του Α.Κ.Ε.Λ. τη συγκεκριμένη περίοδο πρέπει να εξεταστεί και σε συνάρτηση με αυτήν της ελληνικής Αριστεράς. Για τα γεγονότα του Δεκεμβρίου του 1963 εκδίδει ανακοίνωση και το Κ.Κ.Ε. Σε αυτήν, αφού πρώτα διατυπώνεται η άποψη ότι οι συγκρούσεις είναι άμεσο αποτέλεσμα των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, το Κ.Κ.Ε. επικρίνει την ελληνική κυβέρνηση για τους χλιαρούς χειρισμούς της και εκφράζει την άποψη ότι η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να καταδικάσει την ξένη επέμβαση στα εσωτερικά της Κύπρου και να προσφύγει στον Ο.Η.Ε. προκειμένου να ζητήσει την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης.⁴³ Ταυτόχρονα η πολιτική της Ε.Δ.Α στο Κυπριακό, από την υπογραφή των συμφωνιών που καθιστούσαν τη Κύπρο ανεξάρτητο κράτος μέχρι και τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963-1964 χαρακτηρίζεται αφενός από μια συνεχή «ενωσιολογία» και αφετέρου από μια σταθερή στήριξη στους χειρισμούς του Μακάριου. Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, ο Μακάριος άρχισε από νωρίς να βολιδοσκοπεί τις προθέσεις της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας σχετικά με την αναθεώρηση του κυπριακού Συντάγματος. Η κυβέρνηση Καραμανλή όμως, όχι μόνο δεν ευνοούσε τέτοιες ενέργειες αλλά ήταν έτοιμη και να διαχωρίσει δημοσίως τη θέση της. Με αυτή την έννοια η παραίτηση Καραμανλή διευκολύνει τον πολιτικό σχεδιασμό του Μακάριου.

⁴¹ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 8 Αυγούστου 1964.

⁴² Λ. Κακουλλής (1990), ό.π. σ.100.

⁴³ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 31 Δεκεμβρίου 1963.

Η κατάθεση των 13 σημείων, την 30^η Νοεμβρίου 1963, βρήκε την Αθήνα απροετοίμαστη. Η κυβέρνηση Παπανδρέου δεν είχε ακόμη λάβει ψήφο εμπιστοσύνης και δεν ήταν σε θέση να διαχειριστεί μια τέτοια κατάσταση. Εντούτοις, σε συνάντηση των υπουργών εξωτερικών Βρετανίας, Ελλάδας, Τουρκίας και Κύπρου ο Σοφοκλής Βενιζέλος, στηρίζει τους χειρισμούς του Μακάριου. Όταν όμως, λίγες μέρες μετά, ξεσπούν στη Κύπρο οι πρώτες συγκρούσεις ο Γεώργιος Παπανδρέου καλεί τον Κύπριο πρέσβη στην Αθήνα και του μεταφέρει τις ανησυχίες της ελληνικής κυβέρνησης για τις ενέργειες του Μακάριου. Πρόκειται για την πρώτη ένδειξη της πολιτικής του «εθνικού κέντρου» που εφάρμοσε στη συνέχεια ο Γεώργιος Παπανδρέου. Σύμφωνα με αυτή την πολιτική αντίληψη, η Αθήνα ήταν υπεύθυνη για ολόκληρο τον ελληνισμό συμπεριλαμβανομένης της Κύπρου και άρα αυτή έπρεπε να έχει τον πρώτο και τελευταίο λόγο για τους χειρισμούς της ελληνοκυπριακής πλευράς. Ωστόσο, στις εξελίξεις που αφορούν το Κυπριακό, η σχέση μεταξύ κέντρου και περιφέρειας έχει πολλές φορές αντιστραφεί προς όφελος της περιφέρειας. Χαρακτηριστικότερα παραδείγματα είναι η πίεση που ασκεί η κυπριακή Εθναρχία στις ελληνικές κυβερνήσεις για κατάθεση του Κυπριακού στον Ο.Η.Ε., οι αυτόβουλοι χειρισμοί Μακαρίου-Γρίβα κατά την περίοδο του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. αλλά και οι χειρισμοί της κυβέρνησης Μακαρίου μετά την υπογραφή των Συνθηκών Ζυρίχης-Λονδίνου.⁴⁴

Από την πλευρά της η Ε.Δ.Α συνεχίζει την πολιτική στήριξης του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σε μήνυμα του Ι. Πασαλίδη στις 31 Ιανουαρίου 1964, η Ε.Δ.Α ζητά τη καταγγελία των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, εκφράζει την αμέριστη συμπαράστασή της στους χειρισμούς Μακαρίου ενάντια στην αποστολή Νατοϊκών στρατευμάτων στη Κύπρο ενώ υπενθυμίζει ότι τάσσεται υπέρ του δικαιώματος του κυπριακού λαού για πλήρη αυτοδιάθεση.⁴⁵ Η έκφραση «πλήρης αυτοδιάθεση» παραπέμπει ξεκάθαρα στην ένωση. Η Ε.Δ.Α. βέβαια δεν μένει μόνο στο επίπεδο της ανακοίνωσης στήριξης στον Μακάριο αλλά προβαίνει και σε σκληρές κατηγορίες ενάντια στην Ε.Ρ.Ε. (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση) και την Ένωση Κέντρου

⁴⁴ Για μια διεξοδικότερη ανάλυση της θεωρίας του «εθνικού κέντρου», βλ. Ι. Στεφανίδης (2010), *Εν ονόματι του έθνους. Πολιτική κουλτούρα, αλτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα 1945-67*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο σ. 141.

⁴⁵ Τρίκκας, Τ. (2009), *ΕΔΑ 1951-1967 το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, σ.1096.

υποστηρίζοντας ότι τα δύο κόμματα δεν μπορούν να αντισταθούν στις πιέσεις των μεγάλων δυνάμεων και προβαίνουν σε παραχωρήσεις στο Κυπριακό. Επιπλέον, η Ε.Δ.Α. καλεί σε συλλαλητήριο συμπαρατάσεως στους αγώνες του κυπριακού λαού, το οποίο όμως απαγορεύεται από την ελληνική κυβέρνηση. Τέλος, λίγες μέρες αργότερα, κλιμάκιο της ηγεσίας της Ε.Δ.Α επισκέπτεται την Κύπρο για να εκφράσει την συμπαρατάσή της στους αγώνες του κυπριακού λαού και στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο.

Συμπεράσματα δεύτερου κεφαλαίου

Η τριετία από την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας μέχρι και τις διακοινοτικές συγκρούσεις του Δεκεμβρίου του 1963 χαρακτηρίζονται από την συνεχή προσπάθεια της ελληνοκυπριακής πολιτικής ηγεσίας να διαφοροποιήσει πρόνοιες του Συντάγματος. Η επιμονή αυτή, σε συνάρτηση με το αυξανόμενη επιρροή δυνάμεων και στη τουρκοκυπριακή κοινότητα που δεν επιθυμούσαν τη συμβίωση οδήγησε αναπόφευκτα στις συγκρούσεις και στον πρώτο διαχωρισμό.

Οι όποιες διαφοροποιήσεις του Α.Κ.Ε.Λ. με την πολιτική που ακολουθούσε ο Μακάριος αφορούσαν περισσότερο σε ζητήματα τακτικής παρά ουσίας της πολιτικής. Πολλές φορές μάλιστα οι θέσεις που εκφράζονταν ήταν και πιο σκληρές από αυτές του Μακαρίου ενώ ο Εζεκίας Παπαϊωάννου δεν δίστασε να προβεί και σε πολεμικές αναφορές. Το Α.Κ.Ε.Λ. επιθυμούσε να καταγγελθούν οι Συμφωνίες Εγγυήσεως και Συμμαχίας στα Ηνωμένα Έθνη. Όπως βέβαια αναφέραμε πιο πάνω οι συγκεκριμένες συνθήκες θεωρούνταν θεμελιώδεις στις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και δεν υπόκειντο σε τροποποίηση. Η μονομερής καταγγελία τους, πολύ πιθανό, να προκαλούσε την επέμβαση της Τουρκίας. Η κατάλυσή τους, σύμφωνα με το Α.Κ.Ε.Λ, θα άνοιγε τον δρόμο για την «ολοκλήρωση της ανεξαρτησίας», δηλαδή την ένωση με την Ελλάδα. Όσο αφορά την επιμονή του Α.Κ.Ε.Λ. στην προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη αυτή εξηγείται από την εκτίμηση ότι η Ε.Σ.Σ.Δ., σε αντίθεση με τις δυτικές χώρες, θα στήριζε το κυπριακό αίτημα κάτι που θα ενδυνάμωνε το κόμμα της Αριστεράς και στο εγχώριο πολιτικό σκηνικό. Επιπλέον, δεν πρέπει να περνά απαρατήρητο το γεγονός ότι ο Μακάριος έκανε κινήσεις προσέγγισης του Κινήματος των Αδεσμεύτων και οικοδομούσε ένα προφίλ αντί-νατοϊκού ηγέτη. Αυτό βοήθησε και το κόμμα της κυπριακής Αριστεράς να συνεχίσει την σταθερή δημόσια υποστήριξη στην απόπειρα αλλαγής του Συντάγματος.

Όπως και να έχει ακόμα κι αυτές οι διαφωνίες του Α.Κ.Ε.Λ. με τον Μακάριο διατυπώθηκαν μόνο σε επίπεδο διμερών συναντήσεων καθώς δημόσια το Α.Κ.Ε.Λ. στήριζε τους χειρισμούς του Προέδρου. Η στάση αυτή μπορεί να εξηγηθεί με δύο τρόπους: είτε το κόμμα της Αριστεράς υποτίμησε την σοβαρότητα των εξελίξεων είτε προτίμησε μια ηπιότερη στάση καθώς δεν ήθελε να έρθει ξανά στην θέση που τον έφερε η αρχικά αρνητική του στάσης στην έναρξη του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η «νατοποίηση» του Κυπριακού

Παρά την αρχικά αρνητική στάση του Μακαρίου, συγκαλείται τελικά Πενταμερής Διάσκεψη προκειμένου να συζητηθούν τα θέματα που προέκυψαν μετά τις διακοινοτικές συγκρούσεις του Δεκεμβρίου του 1963. Η Διάσκεψη άρχισε στις 15 Ιανουαρίου 1964 και επικεφαλής της ελληνοκυπριακής αντιπροσωπείας ήταν ο Υπουργός Εξωτερικών Σπύρος Κυπριανού. Στη Διάσκεψη κατατίθεται σχέδιο που προβλέπει συγκρότηση ειρηνευτική δύναμης από στρατεύματα χωρών του ΝΑΤΟ στην οποία θα συμμετέχουν και οι δυνάμεις της ΕΛΔΥΚ και της ΤΟΥΡΔΥΚ και η οποία θα εγκατασταθεί στη Κύπρο για περίοδο τριών μηνών. Παράλληλα, σύμφωνα με το σχέδιο, οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας θα δεσμευτούν στην μη άσκηση του δικαιώματος της επέμβασης για την συγκεκριμένη περίοδο. Το σχέδιο έμεινε γνωστό ως *Σχέδιο Σάντυς-Μπολ*. Η ελληνική κυβέρνηση αποδέχεται την πρόταση, με προϋπόθεση την αποδοχή της από την κυπριακή. Ο Μακάριος όμως την απορρίπτει και δηλώνει πως αν χρειάζονται στρατεύματα στη Κύπρο αυτά πρέπει να είναι του Ο.Η.Ε.⁴⁶ Η θέση αυτή του Μακαρίου υποστηρίζεται τόσο από το Α.Κ.Ε.Λ. όσο και από την Σοβιετική Ένωση. Στις 4 Φεβρουαρίου μάλιστα οργανώνεται μεγάλη διαδήλωση στη Λευκωσία με ομιλητή τον Μακάριο και με συνθήματα κατά των προτάσεων Σάντυς-Μπολ και υπέρ της προσφυγής στον Ο.Η.Ε.

Στις 7 Φεβρουαρίου 1964 σημειώνεται μια εξέλιξη που ενισχύει ακόμα περισσότερο την θέση του Α.Κ.Ε.Λ. στο εσωτερικό, αλλά και τον Μακάριο στις διαπραγματεύσεις. Ο Χρυσιστόφ απευθύνει μήνυμα προς τον Αμερικανό Πρόεδρο Τζόνσον και τις κυβερνήσεις Μ. Βρετανίας, Γαλλίας, Ελλάδας και Τουρκίας με την οποία προειδοποιεί ότι δεν θα δεχτεί την «νατοποίηση» και την κατάλυση της ανεξαρτησίας της Κύπρου. Στο διάβημα αναφέρεται: *«Γνωρίζοντας τις προετοιμασίες που έχουν γίνει για στρατιωτική επέμβαση στη δημοκρατία της Κύπρου, θα επιθυμούσα να δηλώσω ότι η σοβιετική κυβέρνηση καταδικάζει όλα αυτά τα σχέδια, και γενικότερα τη χρησιμοποίηση τέτοιων μεθόδων στις διεθνείς σχέσεις. Η σοβιετική κυβέρνηση απευθύνει έκκληση σε όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη και κυρίως στα μόνιμα μέλη του*

⁴⁶ Σ. Λιναρδάτος (2010), ό.π., σ.203

Συμβουλίου Ασφαλείας που έχουν την κύρια ευθύνη για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας – και βέβαια στις Η.Π.Α. και τη Μ. Βρετανία – για περίσκεψη, ρεαλισμό και λογική θεώρηση όλων των συνεπειών από στρατιωτική επέμβαση στην Κύπρο, καθώς και για σεβασμό της κυριαρχίας και ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Κάνω την έκκληση αυτή, που πηγάζει από ενδιαφέρον για τη διατήρηση και ενίσχυση της ειρήνης και τον σεβασμό των δικαιωμάτων των λαών, παρακινούμενος όμως επίσης και από το γεγονός ότι αν και η χώρα μας δεν γειτονεύει άμεσα με την Κύπρο, η Σοβιετική Ένωση δεν μπορεί να παραμείνει αδιάφορη για τη κατάσταση που δημιουργείται στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, περιοχή που δεν απέχει πολύ από τα νότια σύνορα της ΕΣΣΔ, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη πόσο έχει αλλάξει η έννοια των αποστάσεων στην εποχή μας».⁴⁷

Η Κυπριακή Δημοκρατία καταθέτει προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας στις 15 Φεβρουαρίου 1964 της οποίας η συζήτηση ξεκινάει στις 18 του ίδιου μήνα. Στις εργασίες του Συμβουλίου Ασφαλείας η αντιπροσωπεία της Σοβιετικής Ένωσης υποστηρίζει τα αιτήματα και τις θέσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς σε σημείο που ο Χρουστσιόφ στέλνει μήνυμα στον Μακάριο προκειμένου να τον διαβεβαιώσει για την συμπαράσταση της χώρας του στον αγώνα του κυπριακού λαού για ελευθερία και ανεξαρτησία. Η τελική απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας εκδίδεται στις 4 Μαρτίου και βάσει αυτής συγκροτείται διεθνής ειρηνευτική δύναμη του Ο.Η.Ε. και διορίζεται ο Φιλανδός Σακάρι Τουομιόγια μεσολαβητής του Οργανισμού για το Κυπριακό. Η απόφαση θεωρείται νίκη της ελληνοκυπριακής και ελληνικής πλευράς καθώς αναγνωρίζει τη νομιμότητα της κυπριακής κυβέρνησης, μεταθέτει, από τους Βρετανούς στις δυνάμεις του Ο.Η.Ε, το δικαίωμα παρεμβολής ανάμεσα στις δύο πλευρές και δίνει στον μεσολαβητή τη δυνατότητα να αναζητήσει συμβιβαστική λύση ακόμα και έξω από το πλαίσιο του Κυπριακού Συντάγματος.

Οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων συνεχίστηκαν και τις επόμενες μέρες με σημαντικότερες αυτές που έγιναν στην Πάφο και οι οποίες κατέληξαν στις 13 Μαρτίου, με την παράδοση άνευ όρων των τουρκοκυπριακών δυνάμεων. Τα επεισόδια αυτά προκάλεσαν εκ νέου την αντίδραση της Άγκυρας η οποία επέδωσε τηλεσίγραφο προς τις κυβερνήσεις της Κύπρου, της Ελλάδας, της Βρετανίας και των Η.Π.Α. με το οποίο τις πληροφορούσε ότι ετοιμάζε εισβολή στη Κύπρο εντός 36

⁴⁷ Στο ίδιο., σ.206

ωρών αν δεν σταματούσαν οι επιθέσεις κατά των Τουρκοκυπρίων. Λίγες μέρες μετά καταφθάνει στην Κύπρο μεγάλος αριθμός ξένων ανταποκριτών προκειμένου να καλύψουν δημοσιογραφικά απόβαση νατοϊκών στρατευμάτων στο νησί. Η Χαραυγή στις 19 Μαρτίου 1964 κυκλοφορεί με τίτλο: «Παγκόσμια αποκλειστικότητα: Το NATO κατέστρωσε τα σχέδια της τουρκικής εισβολής». Το ρεπορτάζ, το οποίο υπογράφεται από «έκτακτο συνεργάτη στο Παρίσι» αναφέρει: «Σύμφωνα με απόλυτα εξακριβωμένες πληροφορίες μου ο επιδρομικός συνδυασμός του NATO είχε προετοιμάσει τα σχέδια εισβολής της Άγκυρας στην Κύπρο με σκοπό τον διαμελισμό της νήσου και την υποταγή της στη στρατιωτική κατοχή του NATO. Σύμφωνα με τις πληροφορίες μας το ιταμό τελεσίγραφο που η Άγκυρα απέστειλε την περασμένη Παρασκευή στην Κυπριακή Κυβέρνηση καθώς και όλες οι προετοιμασίες για εισβολή στην Κύπρο ήταν σε πλήρη γνώση και έτυχαν της πλήρους επιδοκιμασίας του Αρχηγείου του NATO, το οποίο επεδίωκε με αυτό τον τρόπο την προώθηση και εφαρμογή των καταχθόνιων, υποδουλωτικών και αντικυπριακών σχεδίων. [...] ο Λέμνιτσερ (Υπατος Διοικητής του NATO), αντί να καταδικάσει την επιδρομική ενέργεια της Άγκυρας, πρότεινε στην Ελληνική Κυβέρνηση να διενεργήσει και η ίδια απόβαση ελληνικού στρατού σε άλλη περιοχή από εκείνη που θα αποβιβασθούν τα τουρκικά στρατεύματα. Κατ' αυτό τον τρόπο – σύμφωνα με τα νατοϊκά σχέδια – η Κύπρος θα εδιχοτομείτο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας έχοντας στο μέσο τα βρετανικά καθώς και τα αμερικανικά στρατεύματα που θα αποβιβάζονταν στο μεταξύ από τον 6^ο στόλο. [...] Τέλος, οι καθοδηγητικοί κύκλοι του NATO μετά δυσκολίας αποκρύπτουν τη λύσσα τους εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης και του Πρωθυπουργού της Νικήτα Χρουτσίωφ, ο οποίος με τη ρωμαλέα προειδοποίησή του προς την κυβέρνηση της Τουρκίας την εξανάγκασε ν' ανακρούσει πρύμναν και να εγκαταλείψει τα σχέδια της, που ήταν σε προχωρημένο στάδιο ετοιμότητας για επιδρομικές αποβάσεις στην Κύπρο.»⁴⁸ Όπως αποκαλύπτει ο Ανδρέας Φάντης, τότε διευθυντής της Χαραυγής, ο «έκτακτος συνεργάτης στο Παρίσι» δεν ήταν άλλος από τον Μακάριο ο οποίος είχε τις συγκεκριμένες πληροφορίες και τις διοχέτευσε στην εφημερίδα του ΑΚΕΛ.⁴⁹

Εντωμεταξύ, στις αρχές της άνοιξης του 1964 κατεβαίνει, σταδιακά, στην Κύπρο, μια μεραρχία του ελληνικού στρατού αποτελούμενη από περίπου δέκα

⁴⁸ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 19 Μαρτίου 1964.

⁴⁹ Α. Φάντης (1999), ό.π., σ.211.

χιλιάδες άνδρες. Διακηρυγμένος σκοπός της αποστολής της η οποία ήταν θεωρητικά μυστική, ήταν η υπεράσπιση της Κύπρου από ενδεχόμενη τουρκική επίθεση. Η αποστολή της μεραρχίας έγινε με την σύμφωνη γνώμη των Η.Π.Α καθώς πραγματικός σκοπός της ήταν ο έλεγχος του Μακαρίου αλλά και των αριστερών στο νησί. Όπως αναφέρει ο Γλαύκος Κληρίδης: «Για να κατανοήσουμε, όμως, πλήρως την κατάσταση, πρέπει να έχουμε υπ' όψη ότι η Τουρκία, αν και ήταν ενήμερη για την αποστολή ελληνικού στρατού στην Κύπρο, παρέμεινε σιωπηλή επειδή η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν υπέρ της παρουσίας ελληνικών δυνάμεων στην Κύπρο. Είχε επίσης δοθεί στην Τουρκία να καταλάβει ότι οι ελληνικές δυνάμεις δεν θα χρησιμοποιούντο για να επιβληθεί στους Τουρκοκύπριους κάποια λύση, αλλά ότι είχαν σταλεί για να περιορίσουν τον Μακάριο και τις απείθαρχες ελληνοκυπριακές δυνάμεις, καθώς και ως ασφάλεια κατά του κομμουνιστικού κινδύνου».⁵⁰

Σε άρθρο του Εζεκία Παπαϊωάννου με τίτλο *Η απελευθερωτική πάλη του Κυπριακού λαού και οι προοπτικές* στο περιοδικό *Νέος Δημοκράτης* τον Απρίλιο του 1964 διατυπώνεται μια αποτίμηση του Α.Κ.Ε.Λ. σχετικά τόσο με τις διακοινοτικές συγκρούσεις όσο και με τις εξελίξεις στο Κυπριακό: «Δεν είναι ο κυπριακός λαός, ούτε βέβαια η κυπριακή κυβέρνηση, που άρχισαν τα αιματηρά επεισόδια του περασμένου Δεκέμβρη, αλλά τουρκοκύπριοι εξτρεμιστές και τρομοκράτες υποκινούμενοι από τους σωβινιστικούς κύκλους της Άγκυρας με τις ευλογίες και την υποστήριξη του αγγλοαμερικανικού ιμπεριαλισμού [...] Πίσω από τους τουρκοκύπριους στασιαστές και τους σωβινιστικούς κύκλους της Άγκυρας κρύβονται τα αγγλοαμερικάνικα μονοπώλια πετρελαίων της Μ. Ανατολής και οι κεφαλαιουχικές τους επενδύσεις, τα νατοϊκά ιμπεριαλιστικά συμφέροντα και επιδιώξεις [...] οι αγγλοαμερικάνοι ιμπεριαλιστές εξόπλισαν την τουρκοκυπριακή ανταρσία, υποκίνησαν την Τουρκία να επέμβει στην Κύπρο, για να δικαιολογήσουν και τη δική τους επέμβαση [...] Η ενότητα που πραγματοποιήθηκε στις γραμμές του ελληνοκυπριακού λαού τους τελευταίους ιδιαίτερα μήνες, έφτασε σε πρωτοφανέρωτη έκταση στην ιστορία της Κύπρου. Στις πόλεις και στα χωριά, στους δρόμους και στα φυλάκια, στις μάχες και στις εθνοφρουρές, ο ελληνικός κυπριακός λαός ζει και εργάζεται με πνεύμα αληθινής ενότητας. Δεξιοί, αριστεροί και ουδέτεροι, αγωνίστηκαν και αγωνίζονται, χέρι με χέρι, στην κοινή πάλη για τη λευτεριά της Κύπρου, την ακεραιότητα και την πρόοδό της. [...]

⁵⁰ Κληρίδης, Γ. (1989), *Η Κατάθεσή μου*, τόμος Β. σ.219

Το γεγονός ότι μια μικρή χώρα όπως η Κύπρος με 580.000 περίπου πληθυσμό, από τον οποίο το ένα πέμπτο περίπου είναι Τούρκοι που παρασύρθηκαν βασικά από τους εξτρεμιστές και τον ιμπεριαλισμό, αντιμετώπισε με επιτυχία την κύρια δύναμη του ΝΑΤΟ με επικεφαλής τον αγγλοαμερικάνικο ιμπεριαλισμό, αποτελεί κλασσικό παράδειγμα επιβεβαίωσης της ορθότητας της διαπίστωσης ότι οι καιροί άλλαξαν, ότι ζούμε σε μια νέα εποχή στην οποία οι ιμπεριαλιστές δεν είναι πια σε θέση να δρουν όπως θέλουν. Η πετυχημένη αντίσταση του κυπριακού λαού στηρίχτηκε σε δύο βασικούς παράγοντες. Εσωτερικά στην ενότητα του λαού και την αποφασιστικότητα της Κυβέρνησης. Εξωτερικά στην ολόθερμη ανιδιοτελή υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης, του σοσιαλιστικού στρατοπέδου, του αδελφού ελληνικού λαού και όλων των άλλων φιλειρηνικών και φιλελεύθερων λαών του κόσμου». ⁵¹ Το συγκεκριμένο άρθρο είναι ενδεικτικό των απόψεων του κόμματος της ελληνοκυπριακής Αριστεράς. Παρατηρούμε ότι βασικός άξονας ανάλυσης του Α.Κ.Ε.Λ. παραμένει ο ιμπεριαλισμός και η αντίληψη ότι οι μεγάλες δυνάμεις υποκίνησαν την Άγκυρα και τους Τουρκοκύπριους. Επιπλέον, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αναγκαιότητα διατήρησης της ενότητας ανάμεσα στην ελληνοκυπριακή κοινότητα και όχι στην εξομάλυνση των σχέσεων με του Τουρκοκύπριους. Τέλος, η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας μεταφράζεται ως μια τεράστια νίκη και απόδειξη της αναγκαιότητας ενίσχυσης μιας συμμαχίας με την Σοβιετική Ένωση και όχι με τις χώρες του ΝΑΤΟ.

Οι εξελίξεις στην Κύπρο συνεχίζονται και η νέα κρίση μεταξύ των δύο κοινοτήτων ξεσπά, την 1^η Ιουνίου 1964, με αφορμή την έγκριση νόμου από την Βουλή για την ίδρυση της Εθνικής Φρουράς. Ο Κουτσιούκ αντιδρά και ζητά σύγκληση του Υπουργικού Συμβουλίου στην “Πράσινη Γραμμή” πρόταση που απορρίπτει ο Μακάριος. Η Τουρκία απαντά με νέο τηλεσίγραφο με το οποίο απειλεί, εκ νέου, με επέμβαση και για το οποίο ενημερώνει και τον Αμερικανό Πρεσβευτή στην Άγκυρα. Η αντίδραση των Η.Π.Α είναι άμεση καθώς με τηλεγράφημά του ο Πρόεδρος Τζόνσον προειδοποιεί τον Ινονού να μην προβεί σε οποιαδήποτε επέμβαση στην Κύπρο καθώς η Ουάσιγκτον δεν ήταν πρόθυμη να τον υποστηρίξει και επισημαίνει την πιθανότητα εμπλοκής της Σοβιετικής Ένωσης σε ένα θέμα το οποίο θεωρείται καθαρά ενδονατοϊκό: «Μια στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο

⁵¹ «Η απελευθερωτική πάλη του Κυπριακού λαού και προοπτικές», *Νέος Δημοκράτης* τ.15, Απρίλιος 1964, σ. 3-6.

θα μπορούσε να οδηγήσει σε απ' ευθείας ανάμιξη της Σοβιετικής Ένωσης. Ελπίζω να αντιλαμβάνεσθε ότι οι σύμμαχοι σας στο NATO δεν είχαν την ευκαιρία να σκεφθούν κατά πόσο έχουν υποχρέωση να προστατεύσουν την Τουρκία εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης, αν η Τουρκία προχωρήσει χωρίς τη συγκατάθεση και κατανόηση των νατοϊκών συμμάχων σε ενέργεια που ως αποτέλεσμα θα έχει τη σοβιετική επέμβαση».⁵² Σε συνέχεια των διεργασιών εντός του NATO διευθετήθηκαν ξεχωριστές συναντήσεις μεταξύ Τζόνσον – Παπανδρέου και Τζόνσον – Ινονού, οι οποίες διεξήχθησαν στα τέλη Ιουνίου του 1964. Προτού συναντήσει τον Πρόεδρο των Η.Π.Α. ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας συνέταξε κείμενο το οποίο παρέδωσε στον Πρέσβη των Η.Π.Α. στην Αθήνα και με το οποίο τον ενημέρωνε για τις θέσεις του στο Κυπριακό. «Όπως εξελίχθηκαν τα γεγονότα το πρόβλημα της Κύπρου έπαυσε να είναι ελληνοτουρκικό ζήτημα. Έγινε πρόβλημα μεταξύ δύο κόσμων. Το δίλημμα είναι: Νατοποίηση ή Κούβα. Νατοποίηση μπορεί να εξασφαλισθεί μόνο με την Ένωση με την Ελλάδα. Ως αποτέλεσμα της Ενώσεως ολόκληρη η νήσος, που θα είναι τμήμα της Ελλάδας, θα μπορούσε να γίνει βάση του NATO, όπως η Κρήτη. Ο εσωτερικός κομμουνισμός θα μειωθεί σημαντικά όπως στην Ελλάδα, που κατέβηκε στο 12%. Αν δεν γίνει νατοποίηση της Κύπρου, η νήσος αναπόφευκτα θα μετατραπεί σε άλλη Κούβα, γιατί ο εσωτερικός κομμουνισμός θα γίνει πανίσχυρος και η ενεργός υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης θα καταστεί αναπόφευκτος».⁵³

Οι έντονες διεργασίες στο νατοϊκό στρατόπεδο θορύβησαν το Α.Κ.Ε.Λ. το οποίο συγκαλεί Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής στις 7 Ιουνίου 1964. Στην απόφαση της Ολομέλεια, σημειώνεται: «[...]οι αγγλο-αμερικάνοι, οι Δυτικο-γερμανοί ρεβανσιστές και οι δορυφόροι τους της Άγκυρας επιδιώκουν το διαμελισμό, νατοϊκή κατοχή, και χρησιμοποίηση της Κύπρου σαν βάση για την προάσπιση των μεγάλων αγγλό-αμερικανικών μονοπωλίων πετρελαίου στη Μέση Ανατολή. [...] Η μοναδικά σωστή αντιϊμπεριαλιστική λύση του προβλήματός μας βρίσκεται στην αποδέσμευση της Κύπρου από όλες τις συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου και στην πλήρη ανεξαρτησία, που θα επιτρέψει στον κυπριακό λαό να αποφασίσει ελεύθερα το μέλλον του με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης. [...] Νοούμενου ότι δεν πρόκειται να προκύψει από μέρους του μεσολαβητή λύση αποδεκτή απ' όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη θα πρέπει να

⁵² Α. Φάντης (1999), ό.π., σ.215.

⁵³ Στο ίδιο., σ.216

προσφύγουμε στην προσεχή Τακτική Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ενωμένων Εθνών. [...] Κύπριοι πατριώτες! Πυκνώστε ακόμα πιο πολύ τις φάλαγγες του απελευθερωτικού μετώπου, επαγρυπνείτε με απόλυτη πίστη και αισιοδοξία για τη νίκη. Δύσκολος ο αγώνας μας. Όμως δεν είμαστε μόνοι. Έχουμε πανίσχυρους συμμάχους στους οποίους μπορούμε να στηριζόμαστε. Ο ιμπεριαλισμός και οι δορυφόροι του δεν θα περάσουν. *Η ΚΥΠΡΟΣ ΘΑ ΝΙΚΗΣΕΙ!*».⁵⁴ Λίγες μέρες μετά, σε ανακοίνωση του Π.Γ της Κ.Ε του κόμματος στις 17 Ιουνίου του 1964 τονίζεται: «*Η “μεσολάβηση” Τζόνσον τις παραμονές της συζήτησης του Κυπριακού στο Συμβούλιο Ασφαλείας αποτελεί νέα σκανδαλώδη ενέργεια που αποβλέπει στη διάσπαση του Κυπριακού λαού, στην υπονόμηση της θέσης της κυπριακής κυβέρνησης, στην απομόνωση της Κύπρου από τους πραγματικούς της φίλους και συμμάχους και στην επιβολή ιμπεριαλιστικών, αντικυπριακών λύσεων. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που χαροποίησε τους κύκλους της Άγκυρας. [...] Ενωμένος, όσον ποτέ άλλοτε, λαός και κυβέρνηση θα απαντήσουν και πάλιν ΟΧΙ στις οποιεσδήποτε απειλές και πιέσεις, εμμένοντες σταθερά και ακλόνητα στην πλήρη αποδέσμευση της Κύπρου από οποιεσδήποτε υποδουλωτικές συνθήκες και στο αναφαίρετο δικαίωμα του Κυπριακού λαού να αποφασίσει, σαν πραγματικός νοικοκύρης, μακριά από οποιαδήποτε ξένη επέμβαση, το μέλλον του. [...] Με πραγματικούς συμμάχους τον ακριβό αδελφό λαό της Ελλάδας, τον πρωταθλητή της λευτεριάς των λαών – την πανίσχυρη Σοβιετική Ένωση – τις σοσιαλιστικές και τις αδέσμευτες αντιϊμπεριαλιστικές χώρες, με την αλληλεγγύη και υποστήριξη όλης της φιλελεύθερης, φιλειρηνικής ανθρωπότητας, ο μικρός αριθμητικά μα αδάμαστος κι ακατάβλητος στην ψυχή Κυπριακός λαός θα νικήσει!*».⁵⁵

Το Α.Κ.Ε.Λ. πάντως δεν μένει στο επίπεδο των ανακοινώσεων. Στις 19 Ιουνίου 1964 διοργανώνει κομματική εκδήλωση στη Λεμεσό με κεντρικό ομιλητή τον Γ.Γ Εζεκία Παπαϊωάννου, η ομιλία του οποίου είναι διαφωτιστική τόσο για τις θέσεις όσο και για τις προθέσεις του κόμματος: «*Με προπομπό την τουρκοκυπριακή στασιαστική, τρομοκρατική δραστηριότητα και τις απειλές επέμβασης από τους νεοσουλτάνους της Άγκυρας, οι Αγγλοαμερικάνοι ιμπεριαλιστές και αρχιτέκτονες των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου επεδίωκαν τη δημιουργία συνθηκών που θα τους*

⁵⁴ «Πολιτική απόφαση της Δ' Ολομέλειας της Κ.Ε και της Κ.Ε.Ε του ΑΚΕΛ», *Νέος Δημοκράτης* τ.16, Ιούλιος 1964, σ. 12-17.

⁵⁵ «Όχι νέα Ζυρίχη. Αυτοδιάθεση, Λευτεριά!», *Νέος Δημοκράτης* τ.16, Ιούλιος 1964, σ. 27.

επέτρεπαν, με τη μάσκα του ειρηνοποιού, να πραγματοποιήσουν τα καταχθόνια σχέδια τους. [...] οι Αγγλοαμερικάνοι πασχίζουν να πείσουν τον κόσμο πως αιτία της σημερινής ανώμαλης κατάστασης στη Κύπρο είναι το ότι οι Ελληνοκύπριοι, που αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία του λαού, θέλουν να εξοντώσουν τους Τουρκοκύπριους, που είναι η μειονότητα. Όμως η ιστορία είναι αδιάψευστος κριτής. Κι η ιστορία καταμαρτυρεί πως για δεκάδες χρόνια σ' αυτόν τον τόπο οι Ελληνοκύπριοι έζησαν συνεργαζόμενοι κι αρμονικά με τους Τουρκοκύπριους και τις άλλες μειονότητες.»⁵⁶ Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αναγκαιότητα ισχυροποίησης του εσωτερικού μετώπου των Ελληνοκυπρίων: «Οι πολιτικές ή ιδεολογικές διακρίσεις αδυνατίζουν τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και συνειδητά ή ασυνείδητα εξυπηρετούν τα συμφέροντα των εχθρών του Κυπριακού λαού. Ο πατριωτισμός δεν είναι μονοπώλιο κανενός. Πατριώτης είναι κάθε ένας που αγωνίζεται με οποιονδήποτε τρόπο που συμβάλει στην ενότητα του λαού και στην ισχυροποίηση του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Ο μαχητής που φρουρεί στα φυλάκια χωρίς όπλο δεν είναι λιγότερο πατριώτης από εκείνον που φρουρεί με όπλο. Να σταματήσουν, λοιπόν, οι οποιοσδήποτε διακρίσεις και όλοι μαζί, χέρι με χέρι, ώμο με ώμο, να πυκνώσουμε τις φάλαγγες των αγωνιστών της λευτεριάς, έτοιμοι να θυσιαστούμε για να συντρίψουμε τους εισβολείς. Η συγκρότηση της Εθνικής Φρουράς με βάση το νόμο που θεσπίστηκε στο Βουλή, παρέχει στον κάθε στρατεύσιμο Κύπριο την ευκαιρία να υπερασπιστεί την πατρίδα με το όπλο στο χέρι. Είναι ένα υπέρτατο πατριωτικό καθήκον, αλλά και μεγάλη τιμή συνάμα για κάθε νέο που καλείται στα όπλα.» Το πιο ενδιαφέρον όμως της συγκεκριμένης ομιλίας είναι η θέση του Εζεκία Παπαϊωάννου ότι το Α.Κ.Ε.Λ. στηρίζει την ένωση: «Και για να εκλείψει οποιαδήποτε σύγχυση ή παρεξήγηση, η γραμμή της πλήρους ή αδέσμευτης ανεξαρτησίας είναι ουσιαστικά η γραμμή εκπλήρωσης των εθνικών πόθων του λαού μας, η γραμμή της Ένωσης. Γιατί από τη στιγμή που θα κερδίσουμε πλήρη ανεξαρτησία χωρίς δεσμεύσεις, δεν υπάρχει τίποτε στο κόσμο που να μας εμποδίζει να ενασκήσουμε το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Και ενάσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης σημαίνει για μας και την καταπληκτική πλειοψηφία του Κυπριακού λαού να ψηφίσουμε Ένωση. Αυτή ήταν και παραμένει η γραμμή μας. Ας πάσουν λοιπόν τα ιμπεριαλιστικά έντυπα να κάνουν ψευδείς υπολογισμούς αναφορικά με τη γραμμή της Αριστεράς. Το Α.Κ.Ε.Λ. θα ψηφίσει Ένωση στην περίπτωση που θα κληθεί ο λαός με δημοψήφισμα να αποφασίσει το μέλλον του γι

⁵⁶ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 20 Ιουνίου 1964.

αυτό δεν μπορεί να υπάρξει ούτε η παραμικρή αμφιβολία. Το καθεστώς στην Ελλάδα είναι εσωτερικό ζήτημα και δεν τίθενται οποιοδήποτε όροι στη γραμμή μας.»⁵⁷

Πρόκειται ουσιαστικά για την πρώτη φορά που ο Γενικός Γραμματέας τους Α.Κ.Ε.Λ. μιλά δημόσια υπέρ της ένωσης και εξηγεί τη θέση του Α.Κ.Ε.Λ. για την αυτοδιάθεση, ενώ αναφέρει ρητά ότι το πολιτικό καθεστώς της Ελλάδας δεν ενδιαφέρει το ΑΚΕΛ σε αυτή τη φάση. Αξίζει βέβαια να σημειώσουμε ότι η συγκεκριμένη θέση, όπως την εξέφρασε ο Εζεκίας Παπαϊωάννου, δεν είναι η θέση που εγκρίθηκε στο τελευταίο συνέδριο του κόμματος.

Η προσπάθεια του Α.Κ.Ε.Λ. να κερδίσει ηγεμονικό ρόλο ανάμεσα στις λεγόμενες πατριωτικές δυνάμεις της ελληνοκυπριακής κοινότητας συνεχίζεται και την 1^η Ιουλίου του 1964 βουλευτές του κόμματος συναντιούνται με τον Γεώργιο Γρίβα Διγενή. Σε ανακοίνωση του γραφείου των βουλευτών αναφέρεται ότι κατά την συνάντηση αντηλλάγησαν απόψεις για το Κυπριακό ζήτημα, ενώ οι βουλευτές του Α.Κ.Ε.Λ. έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στα ζητήματα που αφορούν την ενότητα στο εσωτερικό μέτωπο. Τέλος, υπογραμμίστηκε η αναγκαιότητα της ειρηνικής συνύπαρξης με τους Τούρκους της Κύπρου.⁵⁸ Πέντε μέρες μετά ο Γρίβας καλείται και προσφωνεί την Βουλή των Αντιπροσώπων, όπου γίνεται δεκτός με ενθουσιασμό. Εκ μέρους του Α.Κ.Ε.Λ. απευθύνει χαιρετισμό ο βουλευτής Χρίστος Δημητριάδης: «*[...] την αναγκαιότητα αυτής της ενότητας χαιρόμεν ιδιαίτερος διότι έχετε επανειλημμένως τονίσει από της στιγμής της επανόδου σας εις την αγωνιζόμενην και μαρτυρικήν Κύπρον.η τοιάυτη θέσις σας ως και η θέσος σας δια την ειρηνική συμβίωσιν Ελλήνων και Τούρκων την οποίαν επίσης επικροτούμεν, συνιστούν θετική συμβολή εις τον διεξαγόμενο αγώνα μας. [...]* Η παρουσία σας σήμερα εις Κύπρον αναμένομεν ότι θα συμβάλη εις την περαιτέρω ενίσχυση της καθολικής ενότητας και ότι, ενωμένοι όλοι, θα βαδίσωμεν, δια των αγώνων και πάλιν και σας καλώσορίζομεν.»⁵⁹ Αξίζει πάντως να αναφερθεί ότι ο Γεώργιος Γρίβας στην αντιφώνησή του προς την Ολομέλεια δεν κάνει καμία αναφορά στους Τουρκοκύπριους, ενώ για την Αριστερά δηλώνει: «*Νομίζω ότι και οι εκπρόσωποι της Αριστεράς με κατενόησαν, και από τας συνθήκας αυτάς και η ενότης του Ελληνικού*

⁵⁷ Η υπογράμμιση δική μου.

⁵⁸ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 2 Ιουλίου 1964.

⁵⁹ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 7 Ιουλίου 1964.

Κυπριακού λαού εις την επίτευξη του σκοπού του περί της ενώσεως της Κύπρου μετά της Ελλάδος δύναται να πραγματοποιηθεί και δυνάμεθα όλοι να βαδίσωμεν χειροπιαστά προς τον σκοπόν αυτόν, ο οποίος είναι και ο σκοπός όλων των Ελλήνων.»⁶⁰

⁶⁰ Στο ίδιο.

Συμπεράσματα τρίτου κεφαλαίου

Υποστηρίζουμε ότι η περίοδος από το ξέσπασμα των δικοινοτικών συγκρούσεων μέχρι την έναρξη των συζητήσεων Τζόνσον – Ινονού- Παπανδρέου ήταν περίοδος όπου το Κυπριακό ζήτημα γίνεται πρόβλημα εντός των δυνάμεων του ΝΑΤΟ. Ο Γεώργιος Παπανδρέου συνεχίζοντας την πολιτική του *εθνικού κέντρου* προσπαθεί να παραγκωνίσει την κυπριακή πολιτική ηγεσία και να λύσει το ζήτημα καθαρά σε συμμαχικό πλαίσιο. Την ίδια περίοδο το Α.Κ.Ε.Λ. επιχειρεί να καταστεί εθνική πολιτική δύναμη και εκμεταλλευόμενο την συμμαχία με τον Μακάριο να παγιώσει την αντίληψη περί ηγεμονικής δύναμης μέσα στο εθνικό πλαίσιο της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Στο πλαίσιο αυτό εισάγει και χρησιμοποιεί με μεγάλη συχνότητα τις έννοιες της πλειοψηφίας και της μειοψηφίας όσο αφορά την ελληνοκυπριακή και τη τουρκοκυπριακή κοινότητα. Επιπλέον, γίνεται συχνή αναφορά στον τουρκοκυπριακό εξτρεμισμό σε αντίθεση με τον αντίστοιχο ελληνοκυπριακό, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο τρόπος κάλυψης των διακοινοτικών συγκρούσεων από τη κομματική εφημερίδα της Αριστεράς.⁶¹ Το Α.Κ.Ε.Λ. επιχειρεί και πετυχαίνει, σε μεγάλο βαθμό, να χρησιμοποιήσει προς όφελός του την υποστήριξη που παρέχει η Σοβιετική Ένωση στους χειρισμούς του Μακαρίου, γεγονός που ενισχύει και την συμμαχία του κόμματος με τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η πολιτική που ακολουθεί το Α.Κ.Ε.Λ. την περίοδο από τις πρώτες εκλογές μέχρι και το ξέσπασμα των δικοινοτικών συγκρούσεων μπορεί να αποτυπωθεί στο άρθρο του Κυριάκου Χρήστου, Επαρχιακού Γραμματέα Λεμεσού του κόμματος στο περιοδικό *Νέος Δημοκράτης* τον Ιούλιο του 1964: *«Δεν υπάρχει αμφιβολία πως σ' αυτό το διάστημα εξ αιτίας των σοβαρών γεγονότων που μεσολάβησαν έχουμε μια διαφοροποίηση στις σκέψεις, τις απόψεις και τις ενέργειες σοβαρής μερίδας της εθνικής αστικής τάξης του τόπου μας. Η σταθερότητα της*

⁶¹ Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκτίμηση του Τουρκοκύπριου, πρώην μέλους του Α.Κ.Ε.Λ., Ιμπραήμ Αζίζ για την πολιτική του κόμματος της Αριστεράς τη συγκεκριμένη περίοδο σε σειρά άρθρων του με τίτλο «Γιατί θυσιάστηκε ο Καβάζογλου» στην ελληνοκυπριακή εφημερίδα *Εμπρός* τον Μάιο του 1989: *«Η πολιτική αυτή δεν μπορούσε να αποτελεί πλαίσιο αγώνα για τον ΑΚΕΛιστή Καβάζογλου, έναν πραγματικό μαρξιστή, που πάλευε για την ενότητα όλου του λαού. Αυτή η ελληνική πορεία τον έφερε σε σύγκρουση με την ηγεσία του ΑΚΕΛ, η οποία τελικά τον εγκατέλειψε και τον άφησε να πέσει στην παγίδα που κατέληξε στη δολοφονία του»*. Ο Ιμπραήμ Αζίζ κλήθηκε, από το Α.Κ.Ε.Λ., μαζί με τον Νουρετίν Σεφέρογλου, μετά τη δολοφονία του Ντερβίς Αλή Καβάζογλου, προκειμένου να σχηματιστεί η Οργάνωση Τουρκοκύπριων Πατριωτών. Η Ο.Τ.Π. σχηματίστηκε τον Ιούνιο του 1965 και διαλύθηκε το Νοέμβριο του 1969 λόγω της θέσης του Α.Κ.Ε.Λ. υπέρ της Ένωσης.

κυβέρνησης έναντι της αγγλοαμερικανικής πίεσης, δίπλα στους δύο παράγοντες που αναφέρονται, εκφράζει σε κάποιο βαθμό και τη συνέπεια της εθνικής αστικής τάξης του τόπου μας. Η ενότητα που καθημερινά αναπτύσσεται, το φούντωμα του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα, η πλατειά εκτίμηση προς τη Σοβιετική Ένωση, όπως αυτή εκφράζεται από κυβερνητικούς παράγοντες και πλατειά στρώματα της αστικής τάξης, φανερώνουν τις αλλαγές που συντελούνται σαν αποτέλεσμα των γενικότερων αλλαγών στη Μέση Ανατολή, στην Αφρική και την Ασία. Ζούμε σήμερα σε μια νέα εποχή, την εποχή της κατάρρευσης του αποικισμού, της χρεωκοπίας του ιμπεριαλισμού και του θριάμβου του σοσιαλισμού. Αυτή η νέα εποχή επιδρά πολύ στις σκέψεις των εθνικιστών. Ο Κομμουνισμός από σκιάχτρο για πολλούς, για μια μερίδα τουλάχιστον της αστικής τάξης, γίνεται φίλος και υπερασπιστής της λευτεριάς. Με βάση αυτές τις διαπιστώσεις [...] πρέπει να εργαστούμε ακόμα πιο σκληρά και πιο αποφασιστικά για να δυναμώσει η ενότητα του λαού και το εθνικοαπελευθερωτικό αντιιμπεριαλιστικό μέτωπο. Πρέπει με λιγότερες από προηγούμενα επιφυλάξεις να πάμε κοντά στα στρώματα εκείνα που έχουν αντίθετους ιδεολογικούς προσανατολισμούς με εμάς, επιδεικνύουν όμως συνέπεια και αγωνιστική διάθεση για την υπεράσπιση της τιμής και της εθνικής αξιοπρέπειας του λαού μας.»⁶²

⁶² «Η άνοδος του απελευθερωτικού αγώνα και τα καθήκοντά μας», Νέος Δημοκράτης τ.16, Ιούλιος 1964, σ. 30-31.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το Κυπριακό ανάμεσα σε Ν.Α.Τ.Ο. και Μόσχα

Το καλοκαίρι του 1964 υπήρξε καθοριστικό για την μετέπειτα ιστορία του Κυπριακού προβλήματος. Οι ενδονατοϊκές ισορροπίες κινδύνευαν λόγω του Κυπριακού και οι Η.Π.Α. θεωρούσαν ότι διακινδυνεύονται τα συμφέροντά τους στην ευρύτερη περιοχή. Η διαφαινόμενη αύξηση της επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης στην Κύπρο, η οποία διαφάνηκε με την έκκληση Μακαρίου προς την ΕΣΣΔ για αποτροπή της τουρκικής εισβολής αλλά και η παρουσία του ΑΚΕΛ στην κεντρική πολιτική σκηνή του νησιού ανησυχούσαν την Ουάσιγκτον που έβλεπε την Κύπρο σαν πιθανό κίνδυνο μεταβολής των συσχετισμών στη Μεσόγειο.

Με βάση αυτές τις ανησυχίες ο πρόεδρος των Η.Π.Α Λίντον Τζόνσον αναλαμβάνει διπλωματική πρωτοβουλία με στόχο την συνεννόηση Ελλάδας και Τουρκίας για εξεύρεση λύσης στο Κυπριακό. Έτσι, παράλληλα με τον διαμεσολαβητή του Ο.Η.Ε Σακάρι Τουομόγια, πρωτοβουλίες αναλαμβάνει και ο Ντην Άτσενσον εκ μέρους των Η.Π.Α. Στην πραγματικότητα οι διαβουλεύσεις, που γίνονται σε έντονα παρασκηνιακό κλίμα, περιστρέφονται γύρω από τον Αμερικάνο διπλωμάτη καθώς αυτός αναλαμβάνει πρωταγωνιστικό ρόλο στις εξελίξεις. Η ύπαρξη μιας ανεξάρτητης Κύπρου, στην βάση των συμφωνιών του 1960, θεωρήθηκε ασύμφορη για τις Η.Π.Α. καθώς εγκυμονούσε κινδύνους ενδονατοϊκών προστριβών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ενίσχυε την θέση της Αριστεράς και κατ' επέκταση της Σοβιετικής Ένωσης στην περιοχή και υπονόμευε το ΝΑΤΟ.⁶³

Το Σχέδιο Άτσενσον προέβλεπε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και προνοούσε κάποιες παραχωρήσεις στην Τουρκία προκειμένου να κατευναστούν πιθανές αντιδράσεις. Αρχικά ο Αμερικάνος διπλωμάτης πρότεινε να παραχωρηθεί η πλήρης κυριαρχία μιας περιοχής της Κύπρου για τουρκική στρατιωτική βάση ενώ στη συνέχεια των διαπραγματεύσεων πρότεινε η περιοχή αυτή να εκμισθωθεί για πενήντα χρόνια. Επιπλέον, μια σημαντική πτυχή του σχεδίου, η οποία διατυπώθηκε στις παρασκηνιακές διαβουλεύσεις, ήταν η υποχρέωση που αναλάμβανε η Ελλάδα να εγγυηθεί για τον περιορισμό της επιρροής του ΑΚΕΛ στην Κύπρο.⁶⁴

⁶³ Hicks. P. 270

⁶⁴ Στο ίδιο σ. 272

Η ελληνοκυπριακή πλευρά απέρριψε τις συγκεκριμένες προτάσεις με ομόφωνο ψήφισμα της Βουλής στο οποίο αναφέρεται: «ο Κυπριακός λαός δέον να αποφασίσει ελευθέρως και αδεσμεύτως διά το μέλλον ολόκληρου της Νήσου, διά της ενασκήσεως, εντός του ελαχίστου δυνατού χρονικού ορίου, του δικαιώματος της Αυτοδιαθέσεως.»⁶⁵ Στην τοποθέτησή του ο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ, Εζεκίας Παπαϊωάννου υπερτονίζει την πρόταση για το ομόφωνο ψήφισμα: «Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, σε περίπτωση δημοψηφίσματος, ο Κυπριακός λαός θα αποφασίσει να σμίξει την τύχη του με τον μεγάλο αδελφό λαό της Ελλάδας. Στόχος λοιπόν του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα του Κυπριακού λαού είναι η Ένωση και προς αυτόν τον στόχο θα βαδίσουμε ενωμένοι. [...] Διάφορα σχέδια έχουν εκπονηθεί από τους δεδηλωμένους εχθρούς της κυπριακής υπόθεσης, που αποβλέπουν στον διαμελισμό και τη νατοποίηση της Κύπρου.»⁶⁶ Είναι προφανής η αντίφαση. Το ΑΚΕΛ εναντιώνεται στη νατοποίηση της Κύπρου αλλά επιθυμεί ένωση με την Ελλάδα η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της Ατλαντικής Συμμαχίας. Στην συνέχεια της τοποθέτησης ο Εζεκίας Παπαϊωάννου απαντά σε πιθανές πολεμικές απειλές: «Μας απειλούν με πόλεμο και με όλες τις συνέπειες των βομβαρδισμών. Ξεχνούν, βέβαια ότι ο πόλεμος δεν είναι μονόδρομος, δεν είναι μόνο εμάς που θα πλήξει αλλά θα πλήξει πολύ περισσότερο αυτούς τους ίδιους. Επιδρομή κατά της Κύπρου, προειδοποίησε μόλις πριν λίγες μέρες ο πρωθυπουργός της Σοβιετικής Ένωσης Χρουστσιώφ, θα έχει αλυσιδωτές αντιδράσεις. Και προκειμένου για βόμβες, νομίζω ότι θα μοιάζουν περισσότερο με κούπες αυτές με τις οποίες μας απειλεί ο Γκιουρσέλ αν συγκριθούν με τους πυράλους που διαθέτουν οι πραγματικοί μας φίλοι και προστάτες.»⁶⁷ Τέλος, υπογραμμίζει την ανάγκη κατάργησης των βρετανικών βάσεων στο νησί: «Πολύ σωστά η Βουλή των Αντιπροσώπων ενέκρινε ότι το θέμα κατάργησης των βάσεων όπως και το θέμα της συμμετοχής μας ή όχι στη βρετανική κοινοπολιτεία είναι αλληλένδετη με το όλο θέμα εφαρμογής της αρχής της αυτοδιάθεσης για τον Κυπριακό λαό. [...] Η κατάργηση των βρετανικών πολεμικών βάσεων και των αμερικανικών κατασκοπευτικών σταθμών και η πλήρης αποστρατικοποίηση της Κύπρου εξυπηρετεί όχι μόνο τα πιο ζωτικά συμφέροντα της

⁶⁵ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 31 Ιουλίου 1964.

⁶⁶ Στο ίδιο.

⁶⁷ Στο ίδιο.

Κύπρου αλλά και όλων των άλλων χωρών της Ανατολικής Μεσογείου όπως και της παγκόσμιας ειρήνης.»⁶⁸

Η απόρριψη του σχεδίου από την ελληνοκυπριακή πλευρά ανάγκασε και τον Γεώργιο Παπανδρέου να συνταχθεί μαζί της. Η Τουρκία το αποδέχθηκε με ορισμένες επιφυλάξεις σχετικά με το μέγεθος της περιοχής που θα υπαγόταν υπό την κυριαρχία της. Ο Έλληνας πρωθυπουργός, πρότεινε να παραχωρηθεί στρατιωτική βάση στην Τουρκία στο Καστελλόριζο, ως αντάλλαγμα για την ένωση, με το επιχείρημα ότι ο Μακάριος δεν θα μπορούσε να το αρνηθεί μιας και η πρόταση αυτή δεν περιελάμβανε κυπριακό έδαφος. Την πρόταση αυτή απέρριψε η Τουρκία η οποία επέμενε σε παραχώρηση κυπριακού εδάφους.⁶⁹

Εντωμεταξύ η διακοινοτική ένταση στην Κύπρο συνεχιζόταν και στις αρχές Αυγούστου με αφορμή κινήσεις των τουρκικών δυνάμεων στον θύλακα Μανσούρας – Κοκκίνων. Ο συγκεκριμένος θύλακας ήταν ο δεύτερος σημαντικότερος και ο μόνος που είχε πρόσβαση στη θάλασσα με αποτέλεσμα οι Τουρκοκύπριοι να τον χρησιμοποιούν για ενίσχυση σε οπλισμό αλλά και σε Τούρκους στρατιώτες. Ήδη από τα τέλη Ιουλίου ο Γρίβας είχε δώσει εντολή στον αρχηγό της Εθνικής Φρουράς, στρατηγό Καραγιάννη να ετοιμάσει σχέδια διάλυσης του συγκεκριμένου θύλακα.⁷⁰ Την πρώτη βδομάδα του Αυγούστου σημειώθηκαν σφοδρές συγκρούσεις στην περιοχή, μεταξύ ελληνοκυπριών και τουρκοκυπρίων, με αποτέλεσμα την κατάληψη σημαντικών περιοχών από τις δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς. Ο Γρίβας παρουσιαζόταν έτοιμος να γενικεύσει τις επιθέσεις κατά του θύλακα, ενώ παράλληλα οι Αμερικάνοι πίεζαν τον Μακάριο να διατάξει κατάπαυση του πυρός προκειμένου να αποτρέψουν ελληνο-τουρκική σύρραξη.⁷¹ Την αντίθεσή της στην γενικευμένη επίθεση της Εθνικής Φρουράς, εξέφρασε και η ελληνική κυβέρνηση. Ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, Σταύρος Κωστόπουλος, έστειλε στην πρεσβεία της Ελλάδας στη Λευκωσία μήνυμα του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου, προς την

⁶⁸ Στο ίδιο.

⁶⁹ Παπαγελάς, Α. (2009), *Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας*, σ.126

⁷⁰ Δρουσιώτης, Μ. (2005), *ό.π.*, σ. 123

⁷¹ Στο ίδιο. σ.300

κυπριακή ηγεσία με το οποίο εκφράζει την λύπη του για τις ενέργειες της Εθνικής Φρουράς και για το γεγονός ότι δεν τηρούνται οι συμφωνίες των δύο πλευρών.⁷²

Το απόγευμα της 8^{ης} Αυγούστου 1964 οι Τούρκοι απάντησαν με αεροπορικές επιθέσεις στην περιοχή της Μανσούρας και έπληξαν σημαντικά τις δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς. Το κυπριακό Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο είχε πληροφορίες για γενικευμένη τουρκική επίθεση, ζήτησε την στρατιωτική βοήθεια της Ελλάδας, η οποία όμως αρνήθηκε. Λίγες μέρες αργότερα, στο κύριο άρθρο της η Χαραυγή στηλιτεύει την συνολική στάση της ελληνική κυβέρνησης κατά την διάρκεια των συγκρούσεων: *«Ενώ από την πλευρά της κυβέρνησης της Άγκυρας υπήρξε επίθεση, μια κτηνώδης και εγκληματική επίθεση εναντίον αμάχου πληθυσμού για ολόκληρο 48ωρο, στην πραγματικότητα άμυνα δεν υπήρξε. [...] Η ελληνική κυβέρνηση χωρίς να εμπλακεί ΟΠΩΣΔΗΠΟΤΕ ΚΑΙ ΑΝΑΠΟΦΕΥΚΤΑ σε πόλεμο προς την Τουρκία, αντί να λιβανίζει το ΝΑΤΟ, που είναι ο εμπνευστής των βάρβαρων τουρκικών βομβαρδισμών και που εξυπηρετούν τα δικά του σχέδια, θα μπορούσε, και όφειλε, να καταγγείλει διεθνώς και να στηλιτεύσει τους άνομους σκοπούς του επιδρομικού αυτού οργανισμού, που είναι πίσω από τους γκαγκστερικούς βομβαρδισμούς της Άγκυρας. [...] Και τέλος θα μπορούσε να δράσει ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΑ για να εμποδίσει τους επιδρομείς. Δυστυχώς όμως οι πράξεις της κυβέρνησης του Παπανδρέου πείθουν τον καθένα, ότι αυτή βάζει πάνω από το κρυστάλλινο δίκαιο και το συμφέρον της Κύπρου και της Ελλάδας, τη διατήρηση της ενότητας της ιμπεριαλιστικής συμμαχίας του ΝΑΤΟ. [...] Ο κυπριακός και ο ελληνικός λαός δεν μπορεί πατά να αισθάνεται πικρία για τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης, που δεν είναι καθόλου στο ύψος των κρίσιμων περιστάσεων και της τραγικής δοκιμασίας του κυπριακού λαού.»*⁷³ Η κυπριακή κυβέρνηση παρέδωσε τελεσίγραφο στην αμερικανική πρεσβεία, το οποίο ζήτησε να διαβιβαστεί στην Τουρκία, με το οποίο απειλούσε ότι αν ο τουρκικός στόλος πλησιάσει πέραν των δώδεκα ναυτικών μιλίων τις κυπριακές ακτές, μέσα σε εβδομήντα πέντε λεπτά θα εκκαθαριστούν όλα τα τουρκοκυπριακά χωριά. Η απάντηση της Τουρκίας ήταν ότι θα σταματούσε την επίθεση με την προϋπόθεση ότι και η Εθνική Φρουρά θα σταματούσε τις επιχειρήσεις στην περιοχή της Μανσούρας.

⁷² Στο ίδιο. σ.302

⁷³ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 11 Αυγούστου 1964.

Αξίζει, να σημειωθεί ότι με το τέλος των συγκρούσεων, ο αρχηγός της Εθνικής Φρουράς, στρατηγός Καραγιάννης υπέβαλε την παραίτησή του καθώς καμία από τις ενέργειες δεν είχε τη σύμφωνη γνώμη του.⁷⁴ Παράλληλα, οι Αμερικάνοι, εξαιρετικά ανήσυχοι από το γεγονός ότι ο Γεώργιος Παπανδρέου, δεν μπορούσε να ελέγξει την κυπριακή ηγεσία, συμπεραίνουν ότι ήταν πλέον επιτακτική η ανάγκη να παραγκωνιστεί ο Μακάριος μέσω της *πραξικοπηματικής Ένωσης*. Το πλάνο αυτό προέβλεπε ταυτόχρονη διακήρυξη από τα κοινοβούλια των δύο χωρών και μετέπειτα συνεννόηση με την Τουρκία για τα ανταλλάγματα.⁷⁵ Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος τους ξεκίνησαν έντονες παρασκηνιακές διαβουλεύσεις με στόχο να εκμεταλλευτούν την κακή σχέση Μακαρίου – Γρίβα και να παρακάμψουν την εκλεγμένη κυπριακή ηγεσία.⁷⁶ Ενδεικτικές είναι οι επιστολές που ανταλλάσσει ο Άτσενσον με τον Παπανδρέου στις οποίες διατυπώνεται η συμφωνία περί του κινδύνου Σοβιετικής εμπλοκής στην περιοχή αλλά και το ότι αυτός ο κίνδυνος «*δίδει στην Ελλάδα και την Τουρκία ένα κοινό συμφέρον που υπερβαίνει την ακρίβεια των γραμμών που θα χαραχθούν σε ένα χάρτη*».⁷⁷ Στις επιστολές αυτές πάντως δεν υπάρχει συμφωνία για το τελικό σχέδιο και έτσι ολοκληρώνεται άδοξα η πρωτοβουλία των Η.Π.Α. Λίγες βδομάδες αργότερα η κυπριακή κυβέρνηση υπογράφει συμφωνία με την Σοβιετική Ένωση για παροχή στρατιωτικού εξοπλισμού.

Παρά το γεγονός ότι οι αξιωματούχοι του ΑΚΕΛ απουσίαζαν από κάθε διαβούλευση ή διαπραγμάτευση της ελληνοκυπριακής ηγεσίας, παρέχουν απόλυτη στήριξη στους χειρισμούς της κυπριακής κυβέρνησης. Ενδεικτικά είναι τα βασικά άρθρα της Χαραυγής τις κρίσιμες μέρες. «*Μήπως το συριχικό κατασκεύασμα πάει ν' αλλάξει όνομα – αλλά πάλι ελβετικό – για να γίνει γενεϊκό; Βέβαια εκεί θέλει να οδηγήσει τα πράγματα ο απεσταλμένος του φεσοφόρου Λύντον Τζόνσον. Επιδιώκει μια λύση περισσότερο πρόστυχη και βρώμικη με καλύτερο φόρεμα. Ενώτικη θα λέγεται, αλλά θα εξακολουθούν να βρίσκονται εδώ τα μεχμετζίκ και οι βρετανικές βάσεις και επιπλέον θαρθούν και οι γιάνκηδες σαν παραφέντες. [...] Κοινή γραμμή επί του Κυπριακού έχει χαραχθεί μεταξύ Μακαρίου και Παπανδρέου. Ωστόσο ενώ η κυπριακή*

⁷⁴ Δρουσιώτης, Μ. (2005), *ό.π.*, σ. 308-313

⁷⁵ Ηρακλείδης, Α. (2006), *Κυπριακό Πρόβλημα 1947-2004. Από την Ένωση στη Διχοτόμηση*; σ.191

⁷⁶ Παπαχελάς, Α. (2009), *ό.π.*, σ. 132-137.

⁷⁷ Φάντης, Α. (1999), *ό.π.*, σ. 231-233.

κυβέρνηση σαφώς κατήγγειλε και απέρριψε τον ρόλο του Άτσενσον, η ελληνική φαίνεται να διεξάγει διάλογο μαζί του. Οφείλουμε να υπογραμμίσουμε και να προειδοποιήσουμε ότι μια τέτοια στάση είναι εξαιρετικά επικίνδυνη. [...] Συνεπώς η ελληνική κυβέρνηση πρέπει να διακόψει κάθε διαπραγμάτευση με του Αμερικάνους και τους Τούρκους. [...] Ο ίδιος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος κατηγορηματικά διευκρίνισε ότι δεν είναι δυνατή συμπεφωνημένη λύση διότι αυτή σημαίνει αναγνώριση δικαιωμάτων της Άγκυρας. Δεν υπάρχει άλλος δρόμος από τον ΟΗΕ.»⁷⁸

Η σύναψη συμφωνίας μεταξύ Κύπρου και Σοβιετικής Ένωσης προέβλεπε πώληση πυραύλων στην Κύπρο οι οποίοι όμως τελικά εγκαταστάθηκαν στην Αίγυπτο όπου και οργανώθηκε η εκπαίδευση των Κύπριων χειριστών. Οι εξελίξεις αυτές και η στάση της Μόσχας ενίσχυαν τις θέσεις του Α.Κ.Ε.Λ. στην κυπριακή πολιτική σκηνή. Σε άρθρο του Εζεκία Παπαϊωάννου επιχειρείται μια πρώτη αποτίμηση των εξελίξεων: «Η υπογραφή της ιστορικής κυπρο-σοβιετικής συμφωνίας για την παροχή σοβιετικής στρατιωτικής βοήθειας προς την Κύπρο χαιρετίστηκε με απερίγραπτη ικανοποίηση και χαρά απ' ολόκληρο τον κυπριακό λαό. Με αυτή την συμφωνία η μεγάλη προστάτιδα χώρα, που έσωσε και σώζει την Κύπρο από τον διαμελισμό και την υποδούλωση, που έσωσε και σώζει την Ελλάδα και την Κύπρο μαζί από την δίνη ενός καταστρεπτικού πολέμου, παραχωρεί γενναιόδωρα στην κυπριακή κυβέρνηση, χωρίς οποιεσδήποτε δεσμεύσεις ή ανταλλάγματα, ό,τι έχει ζητήσει για την άμυνα της Κύπρου, την προάσπιση της ζωής του λαού και της εδαφικής ακεραιότητας του τόπου μας. [...] Είναι πλέον φανερό πως ο δρόμος της εισβολής ή της καταστροφής της Κύπρου, με απάνθρωπους βομβαρδισμούς, είναι ερμητικά κλειστός. [...] Κύριοι στόχοι της ανανεωθείσης ιμπεριαλιστικής και νεοσουλτανικής επίθεσης στο εσωτερικό μας μέτωπο είναι η πατριωτική αντιϊμπεριαλιστική γραμμή, του ΑΚΕΛ, της κυβέρνησης και του λαού της Κύπρου με επικεφαλής τον Πρόεδρο Μακάριο. Η γραμμή δηλαδή, της αδέσμευτης ανεξαρτησίας που θα επιτρέψει στον κυπριακό λαό να ενασκήσει το αναφαίρετο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και θα πραγματοποιήσει έτσι την ανόθευτη Ένωση χωρίς ιμπεριαλιστικά παζαρέματα κι ανταλλάγματα.»⁷⁹

⁷⁸ Εφημερίδα «ΧΑΡΑΥΓΗ», 8 Αυγούστου 1964.

⁷⁹ «Το ΝΑΤΟ δεν θα περάσει. Ο Κυπριακός λαός θα νικήσει!», Νέος Δημοκράτης τ.17, Οκτώβριος 1964, σ. 3-6.

Προκειμένου να συζητηθούν και να αναλυθούν οι εξελίξεις των τελευταίων μηνών, συγκλήθηκε στις 9 Σεπτεμβρίου 196 η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος. Στην απόφαση διατυπώνεται, εκ νέου, η αντίθεση του κόμματος στα σχέδια που παρουσιάστηκαν και υποδεικνύει: « *Η Ένωση, η πραγματική κι ανόθευτη Ένωση, χωρίς παραχωρήσεις κυπριακού εδάφους σε ξένους κατακτητές και χωρίς βάσεις πυρηνικού ολέθρου, θα έρθει όχι σαν αποτέλεσμα ιμπεριαλιστικών παζαρεμάτων αλλά σαν αποτέλεσμα μιας πραγματικά ανεξάρτητης, αδέσμευτης Κύπρου που θα επιτρέψει στον λαό της να αποφασίσει ο ίδιος το μέλλον του με την ενάσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης.*»⁸⁰ Όσο αφορά τις συγκρούσεις του καλοκαιριού αλλά και τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων η απόφαση αναφέρει: «*Τα ιμπεριαλιστικά συμφέροντα κι επιδιώξεις οργάνωσαν κι εξόπλισαν του Τουρκοκύπριους τρομοκράτες κι είναι γι' αυτά τα ίδια συμφέροντα που υποκινούν τους χωροφύλακές τους στην Άγκυρα στις εχθρικές επιδρομικές ενέργειες στην Κύπρο. [...] Από τη στιγμή που οι ιμπεριαλιστές θα εγκαταλείψουν το κυπριακό έδαφος και θα παύσουν να επεμβαίνουν στα εσωτερικά της Κύπρου, οι παλιές αρμονικές σχέσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων θα αποκατασταθούν και πάλι. Το ΑΚΕΛ εισηγείται προς την κυβέρνηση την επεξεργασία ενός πλήρους προγράμματος για την αποκατάσταση των τουρκοκυπρίων και την προβολή των δικαιωμάτων τους με βάση των Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, έτσι που να αφοπλιστεί η ιμπεριαλιστική προπαγάνδα και να απομονωθούν οι τρομοκράτες καταπιεστές των τουρκοκυπρίων.*»⁸¹

⁸⁰ «Πολιτική απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ», *Νέος Δημοκράτης* τ.17, Οκτώβριος 1964, σ. 7-9.

⁸¹ Στο ίδιο.

Συμπεράσματα τέταρτου κεφαλαίου

Γίνεται αντιληπτό ότι οι εξελίξεις στην περιοχή κινητοποίησαν άμεσα τον παράγοντα Η.Π.Α. Η Ουάσιγκτον εμφανώς θορυβημένη από το γεγονός ότι το Κυπριακό θα μπορούσε να εξελιχθεί σε σοβαρό πολιτικό και στρατιωτικό πρόβλημα ανάμεσα σε δύο χώρες σημαντικότερες για τη νατοϊκή συμμαχία προσπαθούσε να επιλύσει το ζήτημα αφήνοντας και τους δύο ευχαριστημένους. Η πιθανή διένεξη Αθήνας – Άγκυρας δεν ήταν όμως το μόνο πρόβλημα για την αμερικανική διπλωματία. Ο Μακάριος είχε ενισχύσει τις σχέσεις του με το Κίνημα των Αδεσμεύτων και ειδικά με τον Αιγύπτιο ηγέτη Νάσερ, ενώ την ίδια ώρα η Σοβιετική Ένωση έδινε δείγματα σταθερού ενδιαφέροντος για το Κυπριακό πρόβλημα.

Σε αυτό λοιπόν το πλαίσιο εντάχθηκε η πρωτοβουλία των Η.Π.Α. όπως εκφράστηκε μέσω του Σχεδίου Άτσενσον. Η άρνηση της ελληνοκυπριακής ηγεσίας και η πίεση που εξάσκησε το Α.Κ.Ε.Λ. προς αυτή τη κατεύθυνση ήταν καθοριστική για την αποτυχία της προσπάθειας αυτής. Το κόμμα της ελληνοκυπριακής Αριστεράς παρέμενε σταθερό στην άποψη περί αυτοδιάθεσης – ένωσης αλλά δεν επιθυμούσε μια τέτοια λύση να συνοδευτεί με την ενίσχυση του νατοϊκού παράγοντα στην περιοχή. Παρά την εμφανή αντίφαση αυτής της πολιτικής θέσης, καθώς η Ελλάδα ήταν σημαντικό μέλος του ΝΑΤΟ, το Α.Κ.Ε.Λ. σταθεροποιήθηκε στην εσωτερική πολιτική σκηνή. Σημαντικό ρόλο σε αυτό διαδραμάτισε η σταθερή παρουσία της Ε.Σ.Σ.Δ στα δρώμενα της περιοχής και οι δημόσιες τοποθετήσεις της Μόσχας προς ενίσχυση των θέσεων της Λευκωσίας καθώς και η συμφωνία των δύο πλευρών για πώληση στρατιωτικού εξοπλισμού. Με αυτό το δεδομένο το Α.Κ.Ε.Λ. κράτησε σταθερή θέση υποστήριξης των χειρισμών του Μακαρίου, παρά το γεγονός ότι ο τελευταίος δεν έδειχνε να υπολογίζει το κόμμα της Αριστεράς στην χάραξη της πολιτικής του. Έτσι, το Α.Κ.Ε.Λ. χρησιμοποιούσε την παρουσία της Ε.Σ.Σ.Δ. ως βέβαιη ασπίδα απέναντι σε πιθανή τουρκική επίθεση. Επιπλέον, οι δημόσιες δηλώσεις στήριξης στον Μακάριο της Μόσχας ενίσχυαν και την θέση του κόμματος περί απεμπλοκής από το νατοϊκό άρμα και επιδίωξης άμεσης συνεργασίας με το σοσιαλιστικό στρατόπεδο.

Μετά την αποτυχία του Σχεδίου Άτσενσον οι προσπάθειες των Η.Π.Α. συνεχίστηκαν και σε συνεννόηση με Έλληνες συνεργάτες τους εξέταζαν το ενδεχόμενο της επιβολής μιας παρόμοιας λύσης παρά την αντίθετη άποψη της

ελληνοκυπριακή ηγεσία. Σε αυτό το πλαίσιο έγινε απόπειρα εκμετάλλευσης των κακών σχέσεων Μακαρίου – Παπανδρέου και ενίσχυσης του ρόλου του Γρίβα στο εσωτερικό της Κύπρου. Την ίδια ώρα η Τουρκία αναβάθμιζε τον ρόλο της στην περιοχή καθώς έδειξε σαφώς την βούλησή της να παίξει τον ρόλο της προστάτιδας δύναμης των Τουρκοκυπρίων όπως της αναλογούσε με βάση τη Συμφωνία Ζυρίχης – Λονδίνου.

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Σοβιετική στροφή στο Κυπριακό

Παρακολουθήσαμε στα πιο πάνω κεφάλαια πως η Μόσχα ακολούθησε μια πολιτική προσεχτικής στήριξης των αιτημάτων και των θέσεων της Κύπρου και πως αυτή η θέση βοήθησε το Α.Κ.Ε.Λ. να σταθεροποιηθεί ως πολιτική δύναμη στην ελληνοκυπριακή κοινότητα. Στα τέλη του 1964 όμως σημειώνεται μια σημαντική αλλαγή που αλλάζει τα δεδομένα.

Στις 15 Οκτωβρίου 1964 το πρακτορείο ειδήσεων *Tas* μεταδίδει είδηση που προκάλεσε έκπληξη στην παγκόσμια πολιτική σκηνή: «[...] η Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΣΕ, που συνήλθε στις 14 Οκτωβρίου, δέχθηκε την αίτηση του σ. Χρυστσιόφ να απαλλαγεί από τα καθήκοντά του πρώτου γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής, του μέλους του Προεδρείου της Κεντρικής Επιτροπής και του προέδρου του υπουργικού συμβουλίου, λόγω της προχωρημένης ηλικίας του και της επιδείνωσης της κατάστασης της υγείας του».⁸² Αντικαταστάτης του Χρυστσιόφ αναλαμβάνει ο Λεονίντ Μπρέζνιεφ. Η αλλαγή ηγεσίας σηματοδοτούσε και στροφή της πολιτικής της Ε.Σ.Σ.Δ καθώς ο Νικήτα Χρυστσόφ έμεινε στην ιστορία για την απόπειρα αποσταλινοποίησης αλλά και τις προσπάθειες εξομάλυνσης των σχέσεων με τις Η.Π.Α. ενώ η ανάληψη της ηγεσίας από τον Λεονίντ Μπρέζνιεφ θεωρήθηκε ως νίκη της γραφειοκρατίας του κόμματος.

Η Μόσχα πραγματοποιεί σημαντική στροφή και στις θέσεις της για το Κυπριακό. Η νέα ηγεσία παρουσιάζεται ενοχλημένη από την επιμονή της Ελλάδας αλλά και της ελληνοκυπριακής ηγεσίας στον στόχο της ένωσης ο οποίος θα έθετε την περιοχή υπό τον πλήρη έλεγχο της νατοϊκή συμμαχίας. Παράλληλα, η Άγκυρα είχε θορυβηθεί από τα γεγονότα του Αυγούστου του 1964 και επιθυμούσε να εξισορροπήσει τις σχέσεις της με την δεύτερη υπερδύναμη της περιόδου. Έτσι, στα τέλη Οκτωβρίου 1964 πραγματοποιείται επίσημη επίσκεψη, στη Μόσχα, του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών Ερκίν. Η επίσκεψη προκαλεί ανησυχίες και στην Ουάσιγκτον αλλά η Τουρκία διαβεβαιώνει ότι παραμένει πιστή στην δυτική συμμαχία, στην οποία όμως συμμετέχει ως ισότιμο μέλος.⁸³ Κατάληξη της επίσκεψης

⁸² Λιναρδάτος, Σ. (2010), *ό.π.*, σ. 394.

⁸³ Εφημερίδα «Το Βήμα», 31 Αυγούστου 1964.

Ερκίν είναι το κοινό σοβιετοτουρκικό ανακοινωθέν της 6^{ης} Νοεμβρίου στο οποίο τονίζεται ότι το Κυπριακό πρέπει να λυθεί ειρηνικά, με βάση τον σεβασμό της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας και των νομίμων δικαιωμάτων των δύο εθνικών κοινοτήτων.⁸⁴ Η αναφορά σε δύο ξεχωριστές εθνικές κοινότητες υιοθετείται για πρώτη φορά από την Μόσχα και προκαλεί κύμα ανησυχίας και δυσφορίας σε Αθήνα και Λευκωσία.

Εντωμεταξύ, στις αρχές Δεκεμβρίου ο Κύπριος Υπουργός Εξωτερικών πραγματοποιεί συνάντηση με τον Ρώσο ομότιμό του Αντρέι Γκρομικό. Σε ενημερωτικό τηλεγράφημα που στέλνει ο Κυπριανός στον Πρόεδρο Μακάριο αναφέρει ότι ο Ρώσος Υπουργός Εξωτερικών τον διαβεβαίωσε ότι δεν άλλαξε η σοβιετική πολιτική στο Κυπριακό και προσθέτει: *«Συνίσταται δε εις υποστήριξιν ανεξαρτησίας, κυριαρχίας, εδαφικής ακεραιότητος Κύπρου, προσθέσας ότι λύσις πρέπει προέλθῃ ἐξ ἀπ' ευθείας συνεννοήσεως δύο κοινοτήτων ἀνευ ἀναμειξεων Ελλάδος, Τουρκίας, Βρετανίας. Ο Γκρομικό ἐχρησιμοποίησε ἐπανεπιλημμένως ὄρον “δύο κοινοτήτων”, παρὰ δική μου ἐξήγησιν διατί ἐν λόγῳ ὄρος ἀπαράδεκτος.»*⁸⁵

Στις αρχές Ιανουαρίου του 1965 αντιπροσωπεΐα του ανώτατου σοβιέτ, με επικεφαλής τον Νικολάι Ποντγκόρνυ, μέλος του Προεδρείου της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΣΕ πραγματοποιεί επίσημη επίσκεψη στην Άγκυρα. Η επίσκεψη γίνεται σε πολύ καλό κλίμα και ο Ισμέτ Ινονού, εις ένδειξη καλής θέλησης ανακοινώνει ότι η Τουρκία δεν θα συμμετέχει στην πολυμερή πυρηνική δύναμη του ΝΑΤΟ. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι, λίγες μέρες νωρίτερα, παρόμοια επίσκεψη είχε πραγματοποιηθεί και στην Αθήνα στην οποία παραδόθηκε πρόσκληση στον Έλληνα Πρωθυπουργό να επισκεφθεί την Μόσχα με τον Γεώργιο Παπανδρέου να απαντά ότι θα ανταποκριθεί μόλις το επιτρέψει το πρόγραμμά του.⁸⁶

Στις 21 Ιανουαρίου όμως πραγματοποιείται η μεγάλη στροφή της σοβιετικής πολιτικής. Σε δηλώσεις του σε ρωσική εφημερίδα, ο Γκρομικό υιοθετεί την ομοσπονδία ως μία από τις πιθανές λύσεις διευθέτησης του Κυπριακού: *«[...] Τα σχέδια που προσπαθούν μερικοί κύκλοι του ΝΑΤΟ να επιβάλουν εις τους Κυπρίους δια*

⁸⁴ Λιναρδάτος, Σ. (2010), *ό.π.*, σ. 416.

⁸⁵ Στο ίδιο. σ.417.

⁸⁶ Στο ίδιο. σ.417.

την μετατροπή της μεγαλονήσου εις στρατιωτικήν βάση πρέπει να καταδικαστούν και να απορριφθούν κατηγορηματικά. [...] Η σοβιετική κυβέρνηση φρονεί ότι η ρύθμιση του Κυπριακού θέματος πρέπει να στηριχθή εις τον σεβασμό της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας, εις τον σεβασμό των νομίμων δικαιωμάτων των Κυπρίων, των δύο εθνοτήτων, Ελλήνων και Τούρκων, δια να εξασφαλίσουν την ειρηνικήν των ζών. [...] Επιβάλλεται προς τούτο να αποχωρήσουν όλα τα ξένα στρατεύματα και να καταργηθούν αι ευρισκόμεναι εις αυτή ξένα βάσεις [...] Η εσωτερική διάρθρωσις του κράτους αποτελεί υπόθεσιν μόνον των Κυπρίων, υπόθεσιν του κυρίαρχου κυπριακού λαού, ο οποίος μπορεί να εκλέξη με κάθε ανεξαρτησίαν διάρθρωσιν που του αρμόζει καλύτερον, που θα λάβη υπόψιν τα ιδιαίτερα συμφέροντα της ελληνικής και τουρκικής κοινότητας εις τα πλαίσια του ενιαίου και κυρίαρχου κράτους. Η ομοσπονδιακή μορφή θα ηδύνατο να επιλεγή.»⁸⁷ Ήταν η πρώτη φορά που η ομοσπονδία ακούστηκε ως πρόταση λύσης και αυτό προκάλεσε τις αντιδράσεις τόσο της Λευκωσίας όσο και της Αθήνας.

Το Α.Κ.Ε.Λ. διαφοροποιήθηκε από τις δηλώσεις Γκρομικό με απόφαση έκτακτης ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1965. Η απόφαση αναφέρει ότι το Α.Κ.Ε.Λ. απορρίπτει την ομοσπονδιοποίηση και επιμένει στη γραμμή για αδέσμευτη ανεξαρτησία – αυτοδιάθεση – ένωση. Στην απόφαση αναφέρονται κάποια από τα θετικά στοιχεία της δήλωσης του Ρώσου Υπουργού Εξωτερικών ενώ η επιλογή ομοσπονδιακής λύσης απορρίπτεται με το εξής σκεπτικό: «Σχετικά με αυτή την άποψη το κόμμα μας έχει καθαρή και διακηρυγμένη θέση. Ξεκινώντας από τη θεμελιώδη αρχή ότι η ουσία του Κυπριακού εθνικού προβλήματος δεν βρίσκεται στη δημιουργία χωριστής εθνικής οντότητας με ξεχωριστή εθνική διάθεση, αλλά στην εθνική αποκατάσταση του κυπριακού λαού, ο οποίος στην καταπληκτική του πλειοψηφία είναι ελληνικός, η Κ.Ε. επιβεβαιώνει ότι η γραμμή της όπως καθορίστηκε από το 10^ο Συνέδριο για ολοκλήρωση της ανεξαρτησίας, αποστρατικοποίηση και αυτοδιάθεση παραμένει αναλλοίωτη. Κατά συνέπεια, η Κ.Ε. απορρίπτει την ομοσπονδιοποίηση για ουσιαστικούς λόγους σαν ζήτημα αρχής.»⁸⁸ Οι λόγοι που το κόμμα της κυπριακής Αριστεράς απορρίπτει την πρόταση για λύση

⁸⁷ Εφημερίδα «Το Βήμα», 22 Ιανουαρίου 1965.

⁸⁸ «Πολιτική απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ», Νέος Δημοκράτης τ.18, Μάρτιος 1965, σ. 44-47.

ομοσπονδίας μπορούν να κωδικοποιηθούν σε τρία σημεία. Πρώτον, το γεγονός ότι ο τουρκικός πληθυσμός της Κύπρου ζούσε διάσπαρτα σε διάφορες περιοχές του νησιού και προκειμένου να εφαρμοστεί μια ομοσπονδιακού τύπου κρατική δομή θα έπρεπε να υπάρξει μετακίνηση πληθυσμών. Δεύτερον, το Α.Κ.Ε.Λ. εκτιμούσε ότι μια τέτοια λύση θα όξυνε τις κοινοτικές αντιθέσεις με αποτέλεσμα να ενισχύεται ο ρόλος των αγγλοαμερικάνων στο νησί. Τρίτον, μια πιθανή ενίσχυση των εντάσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων εγκυμονούσε κινδύνους αναταραχής όχι μόνο στην Κύπρο αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Τον Σεπτέμβριο του 1965, ενόψει της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε., η Κεντρική Επιτροπή του Α.Κ.Ε.Λ. έστειλε επιστολή προς όλα τα κομμουνιστικά κόμματα προκειμένου να εξηγήσει τις θέσεις του σχετικά με το Κυπριακό ζήτημα. Αρχικά γινόταν αναφορά στις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου και την αντίθεση του Α.Κ.Ε.Λ. καθώς αυτές συνιστούσαν παραβίαση βασικών αρχών του Χάρτη του Ο.Η.Ε. Στη συνέχεια η επιστολή έκανε εκτενή αναφορά στις σχέσεις ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων και στα δικαιώματα των δεύτερων: *«Ενώ εδώ υπάρχει μια διαφορά μεταξύ του κυπριακού λαού και των ιμπεριαλιστών του ΝΑΤΟ, αυτοί μαζί με την Τουρκία προσπαθούν να το εμφανίσουν σαν διαφορά ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους της Κύπρου. Οι ιμπεριαλιστές του ΝΑΤΟ [...] προτείνουν λύσεις που στηρίζονται στη λανθασμένη υπόθεση ότι στη Κύπρο υπάρχουν δύο εθνικές κοινότητες που δεν είναι δυνατό να ζήσουν και να δουλέψουν μαζί ειρηνικά. [...] Για πολλές δεκαετίες, για να μη πούμε για αιώνες, Έλληνες, Τούρκοι, Μαρωνίτες και Αρμένιοι έζησαν και δούλεψαν ειρηνικά για τα προβλήματά τους. Αυτή την αρμονική και ειρηνική συμβίωση κατόρθωσαν να διαταράξουν οι Βρετανοί αποικιστές και να διασπάσουν την ενότητα του κυπριακού λαού. [...] Οι πράκτορες των Βρετανών που κατόρθωσαν με τη βία και την τρομοκρατία να επιβληθούν σαν ηγέτες της τουρκικής μειονότητας, ενεργούν σαν τυφλά όργανα της διαιρετικής πολιτικής. Η θέση του Κόμματός μας είναι ότι όλες οι φόρμουλες που ανακαλύφθηκαν από τον ιμπεριαλισμό και που στηρίζουν τη λύση του προβλήματος μας πάνω στη βάση δύο χωριστών κοινοτήτων πρέπει να απορριφθούν από τις προοδευτικές και δημοκρατικές δυνάμεις της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε.»*⁸⁹ Στην επιστολή γίνεται σαφές ότι το Α.Κ.Ε.Λ. απορρίπτει την προοπτική της ομοσπονδιακής λύσης καθώς αναφέρεται: *«Όταν οι*

⁸⁹ Τζιαμπάζης, Κ. (2005), *ό.π.*, σ.181-191.

ιμπεριαλιστές, η Άγκυρα και οι Τουρκοκύπριοι σοβινιστές ηγέτες αντιλήφθηκαν ότι το αίτημά του για διχοτόμηση της Κύπρου δεν έβρισκε καμία απήχηση διεθνώς και κατά συνέπεια ήταν αδύνατο να το πετύχουν, τροποποίησαν τη θέση τους και σήμερα συνηγορούν υπέρ της λεγόμενης ομοσπονδιακής λύσης του κυπριακού – να γίνει δηλαδή η Κύπρος ομοσπονδία δύο κρατών, ενός ελληνικού και ενός τουρκικού. [...] Η λεγόμενη ομοσπονδιακή λύση εφευρέθηκε από τους εμπνευστές της σαν υποκατάστατο της διχοτόμησης.»⁹⁰ Τέλος, η επιστολή έκανε αναφορά στην ανάγκη στήριξης των σοσιαλιστικών χωρών στο αίτημα για κατάργηση των βρετανικών βάσεων και ζητούσε την υποστήριξη του δικαιώματος της πλήρους και αδέσμευτης ανεξαρτησίας, όπου ο κυπριακός λαός θα μπορούσε να αποφασίσει κυριαρχικά για το πολιτικό του μέλλον.

Η διαφοροποίηση του Α.Κ.Ε.Λ. από τη νέα πολιτική της Ε.Σ.Σ.Δ. συνεχίστηκε και μετά την τοποθέτηση του εκπροσώπου της χώρας στη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. τον Δεκέμβριο του 1965 στην συζήτηση ψηφίσματος των χωρών των Αδεσμεύτων για την υπόθεση της Κύπρου. Η τοποθέτηση κινήθηκε στο ίδιο κλίμα με την θέση Γκρομικό καθώς αναφέρθηκε σε δύο βασικές εθνικές κοινότητες που ζουν στη Κύπρο. Η *Χαραυγή* σε άρθρο της με τίτλο *Δικαιολογημένη απογοήτευση* αναφέρει: «Η στάση αυτή της Σοβιετικής Ένωσης και των άλλων σοσιαλιστικών χωρών είναι για το Π.Γ της Κ.Ε. του Α.Κ.Ε.Λ. και για τον κυπριακό λαό, ολότελα λανθασμένη και έρχεται σε αντίθεση με επανειλημμένες προηγούμενες διακηρύξεις τους περί σεβασμού της αδέσμευτης και πλήρους (χωρίς επεμβάσεις και ανάμιξη) ανεξαρτησίας της Κύπρου και προκαλεί δικαιολογημένη απογοήτευση.»⁹¹ Στην ψηφοφορία η αντιπροσωπεία της Ε.Σ.Σ.Δ. απείχε επικαλούμενη το επιχείρημα ότι η Γενική Συνέλευση δεν μπορεί να επιληφθεί του θέματος, καθώς εκκρεμούσε η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Η στάση αυτή προκάλεσε αντιδράσεις και στην Ελλάδα καθώς το Π.Γ. του Κ.Κ.Ε., χωρίς να δημοσιοποιήσει την άποψή του, εξέφρασε την θέση ότι η Ε.Σ.Σ.Δ. θα έπρεπε να είχε δηλώσει ότι συμφωνεί με το περιεχόμενο του ψηφίσματος.⁹²

⁹⁰ Στο ίδιο.

⁹¹ Εφημερίδα «Χαραυγή», 15 Δεκεμβρίου 1965.

⁹² ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.106.

Την ίδια στάση διατήρησε το Α.Κ.Ε.Λ. και στο τέλος του 1966 με αφορμή την επίσκεψη του Σοβιετικού Πρωθυπουργού, Αλεξέι Κοσούγκιν στην Άγκυρα στην οποία επαναλήφθηκε η πρόταση για λύση ομοσπονδίας. Το Α.Κ.Ε.Λ. με ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου τονίζει: «Δυστυχώς τόσο στο *τουρκοσοβιετικό ανακοινωθέν* όσο και στην ομιλία του σοβιετικού Πρωθυπουργού γίνεται και πάλι αναφορά στις δύο εθνικές κοινότητες κατά τρόπο που να δημιουργεί την εντύπωση ότι η σοβιετική πολιτική υποστηρίζει καθεστώς ομοσπονδοποίησης για την Κύπρο. Το ΑΚΕΛ απορρίπτει ασυζητητί οποιοδήποτε καθεστώς ομοσπονδοποίησης για την Κύπρο που και ανέφικτο και καταστρεπτικό είναι.»⁹³ Επιπλέον, την επόμενη μέρα της επίσκεψης Κοσούγκιν στην Άγκυρα η «Χαραυγή» σχολιάζει: «Η αναφορά σε δύο εθνικές κοινότητες ουδέποτε θα μας βρει σύμφωνους και πρώτη η Αριστερά και η Χαραυγή διετύπωσαν χωρίς οποιαδήποτε επιφύλαξη τη ριζική διαφωνία τους. Υπενθυμίζουμε συναφώς, ότι ο Γ.Γ. του Α.Κ.Ε.Λ. κ. Ε. Παπαϊωάννου σε αποκλειστική συνέντευξή του στο πρακτορείο Μέση Ανατολή καταδίκασε απερίφραστα το μέρος εκείνο του σοβιετοτουρκικού ανακοινωθέντος που αναφέρεται στην ύπαρξη δύο χωριστών εθνικών κοινοτήτων».⁹⁴

Την αντίθεσή τους στις προτάσεις των σοβιετικών εξέφρασαν τόσο το Κ.Κ.Ε. όσο και η Ε.Δ.Α. στην Ελλάδα. Το Κ.Κ.Ε. έστειλε μάλιστα αντιπροσωπεία στην Μόσχα προκειμένου να συζητήσει με το Κ.Κ.Σ.Ε. την διαφωνία του. Στην συνάντηση (που έγινε πριν την συνάντηση Ποντγκόρνυ – Ινονού καθώς το Κ.Κ.Ε. είχε πληροφορίες για την συνάντηση και την στροφή των σοβιετικών) η αντιπροσωπεία του Κ.Κ.Ε. εξέφρασε την αντίθεσή της με την θέση περί δύο εθνικών κοινοτήτων αλλά και την ομοσπονδία ως πιθανότητα λύσης, ενώ από την πλευρά του, ο επικεφαλής της σοβιετικής αντιπροσωπείας, εξέφρασε την άποψη ότι η στροφή αυτή εξυπηρετεί τα συμφέροντα της Ε.Σ.Σ.Δ. καθώς η Τουρκία δεν θα συμπράξει στην πολυμερή πυρηνική δύναμη του ΝΑΤΟ.⁹⁵ Μετά τις δηλώσεις Γκρομικό, τόσο το Κ.Κ.Ε. όσο και η Ε.Δ.Α. διαφοροποιήθηκαν δημόσια. Στις 22 Ιανουαρίου 1965 η *Αυγή* κυκλοφορεί με πρωτοσέλιδο που αναφέρεται στην δήλωση περί ομοσπονδιακής

⁹³ «Το σοβιετοτουρκικό ανακοινωθέν. Απόφαση του Π.Γ. της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ», *Νέος Δημοκράτης* τ.22, Δεκέμβριος 1967, σ. 29-30.

⁹⁴ Εφημερίδα «Χαραυγή», 28 Δεκεμβρίου 1966.

⁹⁵ Δημητρίου, Π. (1997), *Εκ βαθέων. Χρονικό μιας ζωής και μιας εποχής*, σ.254

διάρθρωσης και στην συνέχεια αναφέρει την θέση της Ε.Δ.Α: «*Η Ε.Δ.Α. δεν συμφωνεί με ομοσπονδιακή διοικητική οργάνωση του κράτους. Ανεξαρτησία, Αυτοδιάθεση*». Το Κ.Κ.Ε. εκφράζει δημόσια την διαφωνία του με συνέντευξη του Γ.Γ. Κώστα Κολιγιάννη στον ραδιοφωνικό σταθμό *Φωνή της Αλήθειας*, την επόμενη μέρα: «*Όσον αφορά το ομοσπονδιακό σύστημα που ο Α. Γκρομικό το προτείνει σαν μια από τις δυνατές μορφές κρατικής συγκρότησης, το ΚΚΕ θεωρεί ότι δεν ανταποκρίνεται στις συνθήκες της Κύπρου*».⁹⁶

Η εκφρασμένη διαφωνία της ελληνική Αριστεράς, για πρώτη φορά με πολιτικές θέσεις της Μόσχας αποτελεί σοβαρό βήμα στην πολιτική ανεξάρτηση της μετεμφυλιακής Αριστεράς από το κέντρο του σοσιαλιστικού κόσμου. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι η έντονη δυσαρέσκεια της Μόσχας για την στάση των δύο αριστερών κομμάτων στην Ελλάδα εκφράστηκε σε διάφορες συναντήσεις μελών των δύο κομμάτων. Επιπλέον, αν και οι αποφάσεις τόσο του Κ.Κ.Ε. όσο και της Ε.Δ.Α. πάρθηκαν με μεγάλες πλειοψηφίες αξίζει να σημειωθεί ότι ακούστηκαν και απόψεις που υποστήριζαν τις θέσεις της Μόσχας με χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις αυτές των Γρηγόρη Φαράκου και Ζήση Ζωγράφου.⁹⁷

Την έντονη διαφωνία τους με τις προτάσεις της Ε.Σ.Σ.Δ. εξέφρασαν και οι κυβερνήσεις της Κύπρου και της Ελλάδας. Ο Πρόεδρος Μακάριος στις 27 Ιανουαρίου 1967 δήλωσε, σε ραδιοφωνική του συνέντευξη, ότι η σοβιετική κυβέρνηση γνώριζε ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά δεν συμφωνούσε με την προτεινόμενη λύση καθώς αυτή ενίσχυε την επιμονή της τουρκικής μειονότητας προς μια παράλογη απαίτηση. Επιπλέον, ο Μακάριος διαμαρτυρήθηκε για τις συγκεκριμένες εξελίξεις στον σοβιετικό επιτετραμμένο στη Λευκωσία. Στην ίδια γραμμή συντάχθηκε και η ελληνική κυβέρνηση με δηλώσεις του Υπουργού Εξωτερικών, Σταύρου Κωστόπουλου, ενώ σφοδρή ήταν η αντίδραση και της αντιπολίτευσης η οποία κατηγόρησε τον Έλληνα Πρωθυπουργό ότι, μαζί με τη Λευκωσία, καλλιέργησαν ψευδαισθήσεις στην ελληνική κοινωνία σε σχέση με τις προθέσεις της Μόσχας.

⁹⁶ Τρίκκας, Τ. (2009), *ο.π.*, σ.1167.

⁹⁷ Στο ίδιο. σ.1169.

Ενδιαφέρον πάντως παρουσιάζει και η αμερικανική στροφή που πραγματοποιείται το ίδιο διάστημα. Οι Η.Π.Α. ενοχλημένες από το γεγονός ότι δεν κατάφεραν να επιβάλουν το Σχέδιο Άτσενσον ή μία από τις εναλλακτικές του, αποφασίζουν να κινηθούν προς την κατεύθυνση της ομοσπονδιοποίησης. Ο Ντην Άτσενσον ήταν πεπεισμένος ότι οι σοβιετικοί δεν θα είχαν αντίρρηση σε μια τέτοια προοπτική, ενώ είχε ήδη συζητήσει την πρόταση με τον Τούρκο εκπρόσωπο στις συνομιλίες της Γενεύης, Ερίμ ο οποίος χαρακτήρισε μια τέτοια προοπτική ως «απόλυτο παράδεισο». Στην συνέχεια η θέση αυτή έγινε η επίσημη θέση της αμερικανικής πολιτικής για το Κυπριακό, η οποία έθετε ως προτεραιότητα όχι πλέον την επίλυση του ζητήματος αλλά την βελτίωση των αμερικανοτουρκικών σχέσεων.⁹⁸

⁹⁸ Παπαγελάς, Α. (2009), *ο.π.*, σ.149-152.

Συμπεράσματα πέμπτου κεφαλαίου

Παρά την διάχυτη εντύπωση που επικρατούσε στην κυπριακή πολιτική σκηνή και κοινή γνώμη ότι η Ε.Σ.Σ.Δ. βρισκόταν συνεχώς στο πλευρά της ελληνοκυπριακής ηγεσίας η Μόσχα δεν ήταν σύμφωνη με την επιδιωκόμενη επιλογή της ένωσης με την Ελλάδα. Η Ε.Σ.Σ.Δ. είχε συγκεκριμένα συμφέροντα στην περιοχή και στον αραβικό κόσμο και δεν ήθελε η Κύπρος να ενταχθεί κατά οποιονδήποτε τρόπο στο ΝΑΤΟ.

Με την αλλαγή ηγεσίας και την αντικατάσταση του Χρυστόφ από τον Μπρέζνιεφ εμφανίζονται και δημόσια οι διαφοροποιήσεις αυτές. Όπως παρακολουθήσαμε η Μόσχα επιχείρησε και σε μεγάλο βαθμό πέτυχε εξομάλυνση των σχέσεων με την Άγκυρα και σε αυτό το πλαίσιο εντάχθηκαν και οι εξαγγελίες περί δύο διαφορετικών εθνικών κοινοτήτων και εν τέλει η πρόταση για λύση ομοσπονδίας στο Κυπριακό. Η προσέγγιση αυτή φάνηκε ξεκάθαρα και στην Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. με θέμα το ψήφισμα που κατέθεσαν οι χώρες των Αδεσμεύτων για την Κύπρο. Στο ψήφισμα αναφερόταν η φράση «πλήρη ανεξαρτησία». Με τον όρο αυτό διαφωνούσε η Άγκυρα καθώς θεωρούσε ότι έτσι καταργούνταν οι Συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου και αναγνωριζόταν το δικαίωμα αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού. Έτσι, η Μόσχα, μέσω ενός τακτικού ελιγμού επέλεξε να απέχει από την ψηφοφορία, κάτι που δυσαρέστησε, όπως είδαμε τόσο τη Λευκωσία όσο και την Αθήνα.

Επιπλέον, μέσω αυτής της στροφής η Μόσχα επιχείρησε να πραγματοποιήσει ένα ρήγμα στους κόλπους της Ατλαντικής Συμμαχίας καθώς έλαβε τις διαβεβαιώσεις ότι η Τουρκία δεν θα συνέπραττε στην πολυμερή πυρηνική δύναμη του ΝΑΤΟ. Αξίζει πάντως να αναφέρουμε ότι όπως περιγράφει ο Πάνος Δημητρίου, επικεφαλής της αντιπροσωπείας του Κ.Κ.Ε. στη συνάντηση που έγινε με θέμα το Κυπριακό, με το Κ.Κ.Σ.Ε, φάνηκε να υπάρχει κάποια διάσταση απόψεων μεταξύ του σοβιετικού Υπουργείου Εξωτερικών και στο διεθνές τμήμα του Κ.Κ.Σ.Ε. και για αυτό τον λόγο η πρόταση για ομοσπονδία έγινε τελικά σε επίπεδο Υπουργού Εξωτερικών και όχι Προέδρου.⁹⁹

Όπως παρακολουθήσαμε οι νέες θέσεις της Μόσχας, προκάλεσαν την δημόσια αντίδραση τόσο της κυπριακής όσο και της ελληνικής Αριστεράς. Ήταν η

⁹⁹ Δημητρίου, Π. (1997), *ο.π.*, σ.255.

πρώτη φορά που Α.Κ.Ε.Λ., Ε.Δ.Α και Κ.Κ.Ε. διαφοροποιήθηκαν δημόσια από την Μόσχα. Η ελληνική Αριστερά είχε επενδύσει τα προηγούμενα χρόνια στην πολιτική του αναπροσανατολισμού της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, στην απαγκίστρωση από το ΝΑΤΟ και στην εμβάθυνση των σχέσεων με την Μόσχα. Η αρνητική στάση των δυτικών συμμάχων στις ελληνικές και ελληνοκυπριακές αιτιάσεις για το Κυπριακό παράλληλα με την μέχρι τότε θετική στάση της Ε.Σ.Σ.Δ. ενίσχυαν την Ε.Δ.Α. στην ελληνική πολιτική σκηνή. Η θέση περί ομοσπονδίας όμως έφερνε σε δύσκολη θέση την ελληνική Αριστερά και την ανάγκασε να διαφοροποιηθεί δημόσια προκειμένου να ανταταχθεί και στις κατηγορίες περί δορυφόρου της Μόσχας. Από την πλευρά του το Α.Κ.Ε.Λ. είχε πορευθεί από τις αρχές της δεκαετίας με παρόμοιο τρόπο. Η σύγκλησή του με τον Μακάριο και η συνεχής επίκληση στην στήριξη της Μόσχας στα αιτήματα της ελληνοκυπριακής κοινότητας ενίσχυσαν το Α.Κ.Ε.Λ. βάζοντάς το στο επίκεντρο της κυπριακής πολιτικής σκηνής. Η ταύτιση όμως του Α.Κ.Ε.Λ. με τον Μακάριο αποδυνάμωσαν την δυνατότητα της Αριστεράς να συγκρουστεί με την Δεξιά η οποία είχε συνεχώς την πρωτοβουλία των κινήσεων στο Κυπριακό ζήτημα. Έτσι, το Α.Κ.Ε.Λ. αναγκάστηκε να διαφοροποιηθεί από τις εξαγγελίες της Μόσχας καθώς, για την εποχή, η λύση ομοσπονδίας συνιστούσε ήττα της ελληνοκυπριακής ηγεσίας και θρίαμβο της τουρκικής.

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το ενωτικό Συνέδριο

Κομβικής σημασίας γεγονός για την ιστορία του Α.Κ.Ε.Λ. αποτελεί το 11^ο Συνέδριο του κόμματος που πραγματοποιήθηκε από τις 3 έως τις 6 Μαρτίου 1966. Η σημασία του συγκεκριμένου συνεδρίου έγκειται στο γεγονός ότι το Α.Κ.Ε.Λ. υιοθετεί και με συνεδριακή απόφαση την πολιτική της *ανόθευτης ένωσης*.

Τις εργασίες του συνεδρίου άνοιξε ο Γενικός Γραμματέας Εξεκίας Παπαϊωάννου, με εισηγητική του ομιλία με τίτλο *«Η ανένδοτη πάλη του κυπριακού λαού για αδέσμευτη ανεξαρτησία - αυτοδιάθεση»*. Στην μακροσκελή ομιλία του ο Παπαϊωάννου κατήγγειλε το σύνθημα της *«άμεσης και αιφνιδιαστικής ένωσης»* ως σύνθημα του ιμπεριαλισμού που προσπαθεί να απομονώσει τη Κύπρο από τους πραγματικούς συμμάχους της και να προετοιμάσει το έδαφος για τη νατοποίηση και τον διαμελισμό του νησιού. Ο Γ.Γ. του Α.Κ.Ε.Λ. υπέδειξε ότι η μοναδικά σωστή πατριωτική λύση είναι η απαλλαγή από όλες τις ζυριχικές δεσμεύσεις, η διάλυση των αγγλικών βάσεων και η αποστρατικοποίηση έτσι ώστε ο κυπριακός λαός να αποφασίσει για το μέλλον του με την ενάσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης. Μεγάλο μέρος της ομιλίας αφιερώθηκε στην διεθνή κατάσταση της εποχής, στα κατορθώματα του σοβιετικού κόσμου, στον πόλεμο στο Βιετνάμ, στις αντιστάσεις των χωρών της Λατινικής Αμερικής απέναντι στις Η.Π.Α, στις ενδοϊμπεριαλιστικές αντιθέσεις με τις διαφορές Γαλλίας – Η.Π.Α. και Γαλλίας – Δυτικής Γερμανίας και τέλος στην κατάρρευση του αποικιακού συστήματος και το Κίνημα των Αδεσμεύτων. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στον ρόλο της Ε.Σ.Σ.Δ. στο παγκόσμιο γίγνεσθαι αλλά και τις εξελίξεις στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο: *«Και ενώ το ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο κατατρώγεται από τις βαθιές αθεράπευτες αντιθέσεις του, το παγκόσμιο σοσιαλιστικό στρατόπεδο διαρκώς δυναμώνει και παίζει ολοένα και μεγαλύτερο ρόλο στις εξελίξεις και στη διαμόρφωση της παγκόσμιας κατάστασης. Η βοήθεια της Σοβιετικής Ένωσης και των άλλων σοσιαλιστικών χωρών προς τους αγωνιζόμενους για τη λευτεριά τους λαούς, η οικονομική και τεχνική βοήθεια για ανοικοδόμηση των αναπτυσσόμενων χωρών, ενίσχυσε το κύρος του σοσιαλιστικού στρατοπέδου και τον αγώνα εναντίον του νεοαποικισμού και ιμπεριαλισμού. [...] Οι διαφορές στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο αποτελούν σοβαρό αρνητικό παράγοντα στη σημερινή διεθνή κατάσταση που ενθαρρύνει την ιμπεριαλιστική επιδρομή και τους μανιακούς πολεμοκάπηλους που*

αναπτύσσονται τελευταία. [...] Δυστυχώς όμως το Κ.Κ. Κίνας συνεχίζει την αρνητική του στάση και δεν συνεργάζεται με όλα τα άλλα κόμματα πάνω στη βάση της διακήρυξης των κομμάτων του 1957 και της δήλωσης του 1960. Αρνείται συνεργασία με όλες τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες για την παροχή βοήθειας προς το Βιετνάμ και προβάλλει εμπόδια στην αποστολή σοβιετικής βοήθειας προς το Βιετνάμ.»¹⁰⁰ Εξίσου εκτενής ήταν και η αναφορά στις εξελίξεις στην Ελλάδα με τον Παπαϊωάννου να τονίζει ότι η ανατροπή της εκλεγμένης κυβέρνησης Παπανδρέου τον Ιούλιο του 1965 ήταν έργο νατοϊκών κύκλων που δεν επιθυμούσαν την διεύρυνση της δημοκρατίας στην Ελλάδα και ήθελαν να επιβάλουν στην Ελλάδα μια λύση στο Κυπριακό που θα εξυπηρετούσε τους σχεδιασμούς των νατοϊκών δυνάμεων.

Στην συνέχεια ο Παπαϊωάννου εκθειάζει τον ρόλο της Σοβιετικής Ένωσης στους αγώνες του Κυπριακού λαού, υπενθυμίζοντας την αποσόβηση της εισβολής με την παρέμβαση του Χρυστόφ την πρωτοχρονιά του 1964, την στάση της Μόσχας στις συζητήσεις που αφορούσαν την Κύπρο στο Συμβούλιο Ασφαλείας, τις εμπορικές συμφωνίες και εν τέλει την χορήγηση οπλισμού για την άμυνα της Κύπρου στην μισή τιμή. Ακολούθως ο Γενικός Γραμματέας του Α.Κ.Ε.Λ. κάνει αναφορά στην στάση του κόμματος στις προτάσεις Γκρομικό: «Το Κόμμα μας δεν δίστασε να επικρίνει δημιουργικά μερικές εκδηλώσεις της σοβιετικής πολιτικής αναφορικά με την Κύπρο. Την αναφορά σε ομοσπονδιοποίηση στις γνωστές δηλώσεις Γκρομικό έστω και υπό τη μορφή που έγινε και παρά το γεγονός ότι τονίζε πως ο κυπριακός λαός θα αποφασίσει, την αναφορά σε λύση που να στηρίζεται στην αναγνώριση ύπαρξης δύο εθνικών κοινοτήτων που θα μπορούσε να παρερμηνευθεί και την αποχή από την ψηφοφορία στη Γενική Συνέλευση πάνω στο ψήφισμα των αδεσμεύτων. Μερικά κομματικά στελέχη μάλιστα εξέφρασαν προσυνεδριακά την άποψη ότι ίσως να ήταν παραπάνω από ότι έπρεπε η κριτική που κάναμε.»¹⁰¹ Ακολούθως, προκειμένου να υποβαθμιστεί η σημασία της σοβιετικής στροφής γίνεται αναφορά σε κοινό ανακοινωθέν των Κεντρικών Επιτροπών του Κ.Κ.Σ.Ε. και του Α.Κ.Ε.Λ. που δημοσιεύτηκε στις 25 Γενάρη του 1966 και στο οποίο αναφέρεται ότι τα δύο κόμματα στηρίζουν λύση με βάση τις αρχές του ΟΗΕ και τη Διακήρυξη του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

¹⁰⁰ Εφημερίδα «Χαραυγή», 4 Μαρτίου 1966.

¹⁰¹ Εφημερίδα «Χαραυγή», 4 Μαρτίου 1966.

και πως η εσωτερική διάρθρωση του κράτους είναι ζήτημα που θα αποφασίσει ο κυπριακός λαός.

Η σημασία της ομιλίας του Γενικού Γραμματέα του Α.Κ.Ε.Λ. όμως αφορούσε τις θέσεις που ανέπτυξε για τις εξελίξεις στο Κυπριακό. Η αναφορά του για το Κυπριακό ξεκινά από μια σύντομη ανάλυση των εξελίξεων από την υπογραφή των Συνθηκών Ζυρίχης – Λονδίνου μέχρι τις συγκρούσεις στην Μανσούρα σύμφωνα με την οποία επιβεβαιώθηκαν όλες οι θέσεις και εκτιμήσεις του Α.Κ.Ε.Λ. Αξίζει να σταθούμε στις εκτιμήσεις που γίνονται σχετικά με τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963. *«Με την ενθάρρυνση των αγγλοαμερικανών ιμπεριαλιστών και των οργάνων τους στην Άγκυρα, η τουρκοκυπριακή σοβινιστική ηγεσία οδήγησε του Τούρκους βουλευτές να καταψηφίσουν το νομοσχέδιο του φόρου εισοδήματος. Δεύτερο σοβαρό αδιέξοδο που χειροτέρευσε την πολιτική κρίση δημιουργήθηκε όταν η τουρκοκυπριακή ηγεσία επέμενε στο διαμελισμό των Δήμων επικαλούμενη τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου. Αυτό όπως ξέρουμε οδήγησε στην ουσιαστική διάλυση των Δημοτικών Συμβουλίων. [...] Εφαρμόζοντας την πολιτική του διαμελισμού και των καντονιών η τουρκοκυπριακή σοβινιστική φασιστική ηγεσία δημιούργησε προσφυγικό πρόβλημα για το οποίο κατηγορεί μάλιστα την ελληνοκυπριακή ηγεσία.»*¹⁰²

Έντονη είναι η επίθεση του Παπαϊωάννου σε όσους υποστηρίζουν τη λύση της «αιφνιδιαστικής ένωσης»: *«Το Κόμμα μας και ο Κυπριακός λαός πάλευε και εξακολουθεί να παλεύει ενάντια σε μια ακατάσχετη δημοκοπία και για πραγματική, ανόθευτη, εθνική αποκατάσταση. Πως εκφράζεται και το επιδιώκει αυτή η δημοκοπία; Εκφράζεται με το άμεση αιφνιδιαστική Ένωση. Με αυτό το παραπλανητικό σύνθημα η δημοκοπία επιδιώκει να εκμεταλλευτεί κατά τον αισχρότερο τρόπο τα εθνικά αισθήματα του λαού μας και να δημιουργήσει συνθήκες που να επιτρέψουν τον διαμελισμό της Κύπρου με τη νατοϊκή Ένωση τύπου Άτσενσον ή κάτι παραπλήσιο με αυτή. Η αδέσμευτη ανεξαρτησία που θα επιτρέψει στον κυπριακό λαό να αποφασίσει ελεύθερα για το πολιτικό του μέλλον με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης είναι για τους δημοκόπους νατόδουλους προδοσία.»*¹⁰³

¹⁰² Εφημερίδα «Χαραυγή», 4 Μαρτίου 1966.

¹⁰³ Εφημερίδα «Χαραυγή», 4 Μαρτίου 1966.

Τέλος, ο Παπαϊωάννου αναφέρεται στις θέσεις του Α.Κ.Ε.Λ. για τη λύση του Κυπριακού ζητήματος. *«Η μοναδικά σωστή και μοναδικά πατριωτική λύση του προβλήματός μας, είναι η πλήρης αποδέσμευσή μας από τις δεσμεύσεις της Ζυρίχης και του Λονδίνου, στη διάλυση όλων των ξένων ιμπεριαλιστικών βάσεων και την αποστρατικοποίηση της Κύπρου και στην πλήρη ανεξαρτησία που θα επιτρέψει στον κυπριακό λαό να αποφασίσει υπεύθυνα για το μέλλον του με την άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης. [...] Το ΑΚΕΛ πιστεύει ακράδαντα ότι με τις κοινές προσπάθειες του κυπριακού και ελληνικού λαού, με την ειλικρινή βοήθεια των προοδευτικών φιλικών χωρών που στέκονται ενεργά στο πλευρά μας, θα φέρουμε πιο κοντά τη μέρα της νίκης, της ικανοποίησης των εθνικών μας πόθων, τη γνήσια ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. [...] Το Κόμμα μας έχει από τον καιρό της ίδρυσής του σαν γραμμή του την εθνική αποκατάσταση του κυπριακού λαού, την Ένωση του με την Ελλάδα. Αυτή η γραμμή επιβεβαιώθηκε από όλα τα Συνέδρια του Κόμματος μας και θα επιβεβαιωθεί και από το 11^ο Συνέδριο. [...] Η Ένωση, λοιπόν, η πραγματική Ένωση με ακέραιη την Κύπρο και δίχως ξένες βάσεις και επεμβάσεις θα έρθει σαν αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησης του κυπριακού λαού.»*¹⁰⁴

Αξίζει να σταθούμε λίγο σε αυτή την αναφορά. Ο Γενικός Γραμματέας του Α.Κ.Ε.Λ. αναφέρει, στην εισηγητική του τοποθέτηση στο 11^ο Συνέδριο ότι η διαχρονική γραμμή του κόμματος ήταν η ένωση με την Ελλάδα και πως αυτή η θέση επιβεβαιώθηκε σε όλα τα προηγούμενα συνέδρια και ως εκ τούτου θα επιβεβαιωθεί και σε αυτό. Η τοποθέτηση αυτή δεν ήταν όμως αληθής. Τόσο το 9^ο όσο και το 10^ο Συνέδριο του Α.Κ.Ε.Λ. τάχθηκαν υπέρ της ολοκλήρωσης της κυπριακής ανεξαρτησίας. Στην εισηγητική ομιλία του Παπαϊωάννου στο 10^ο Συνέδριο μάλιστα αναφέρεται: *«Όλος ο λαός ενωμένος στην πάλη για τη ζωή, την ειρήνη, τη δημοκρατία, την οικονομική άνοδο, την ολοκλήρωση της κυπριακής ανεξαρτησίας και πιο πέρα ακόμη για το σοσιαλισμό.»*¹⁰⁵ Σε κάθε περίπτωση πάντως, το κλίμα του Συνεδρίου ήταν πανηγυρικό, με έντονα ενωτική διάθεση. Χαρακτηριστικό είναι ότι όλοι σχεδόν οι σύνεδροι έκλειναν τις ομιλίες τους υποδεικνύοντας την ανάγκη της ένωσης, ενώ ενδεικτική είναι και η τοποθέτηση του Βοηθού Γενικού Γραμματέα του Κόμματος, Ανδρέα Φάντη: *«Στη συγκεκριμένη, τη δική μας περίπτωση, για λόγους εθνολογικούς*

¹⁰⁴ Εφημερίδα «Χαραυγή», 4 Μαρτίου 1966.

¹⁰⁵ Κακουλλής, Λ. (1990), *ό.π.*, σ.149.

και ιστορικούς εφόσον ο Κυπριακός λαός, στην καταπληκτική του πλειοψηφία αποτελεί εθνικό κομμάτι του ελληνικού λαού, εθνική αποκατάσταση είναι συνώνυμη με την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.»¹⁰⁶

Επιπλέον, μετά το τέλος του 11^{ου} Συνεδρίου, πύκνωσαν οι ξεκάθαρες αναφορές του Α.Κ.Ε.Λ. στην Ένωση. Σε κομματική συγκέντρωση στο χωριό Αραδίππου ο Παπαϊωάννου αναφέρει: «Το κυπριακό έδαφος ανήκει, στην Κύπρο, στο λαό της. Κι ολόκληρο το κυπριακό έδαφος θα ενωθεί με την Ελλάδα χωρίς οποιαδήποτε ανταλλάγματα.»¹⁰⁷ Επιπλέον, στην ομιλία του στους εορτασμούς για την 40^η επέτειο της ίδρυσης του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου, ο Παπαϊωάννου υποστηρίζει: «Την Ένωση όχι μόνο την θέλουμε, όχι μόνον αγωνιζόμαστε για αυτή, αλλά είμαστε έτοιμοι και τη ζωή μας ακόμη να δώσουμε για να την κάμουμε πραγματικότητα.»¹⁰⁸

Την πρώτη μέρα των διαδικασιών, οι σύνεδροι ενέκριναν ομόφωνα ψήφισμα προς τον Πρόεδρο Μακάριο με το οποίο τον διαβεβαιώνει για την αμέριστη συμπαράσταση στην πολιτική που ακολουθεί στο Κυπριακό, ενώ στην εισηγητική ομιλία του Παπαϊωάννου εξηγείται γιατί το Α.Κ.Ε.Λ. υποστηρίζει τόσο σθεναρά την κυβέρνηση Μακαρίου: «Το ΑΚΕΛ υποστηρίζει με συνέπεια την κυβέρνηση χωρίς να μετέχει συ αυτή, χωρίς να έχει κανένα οικονομικό ή κομματικό συμφέρον γιατί αυτό απαιτεί το συμφέρον του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα του κυπριακού λαού και της κυπριακής υπόθεσης. Το κόμμα μας έχει επανειλημμένα καταγγείλει τις υπονομευτικές ανατρεπτικές ενέργειες του ιμπεριαλισμού. Επανειλημμένα καταγγέλλει και σήμερα ακόμη ότι πίσω από την αχαλίνωτη δημοκοπία περί αιφνιδιαστικής ενώσεως προετοιμάζεται το ιμπεριαλιστικό πραξικόπημα για την ανατροπή της κυβέρνησης του Μακαρίου.»¹⁰⁹ Όσο αφορά την οικονομική πολιτική του Μακαρίου, στο Συνέδριο του Α.Κ.Ε.Λ. διατυπώθηκαν ορισμένες αντιρρήσεις ειδικά για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων καθώς θεωρούσε ότι υποβοηθούσαν την οικονομική εκμετάλλευση της

¹⁰⁶ Κυριάκου, Α. (2001), *Αυτόπτης Μάρτυρας*, σ.133.

¹⁰⁷ Εφημερίδα «Χαραυγή», 10 Ιουλίου 1966.

¹⁰⁸ Εφημερίδα «Χαραυγή», 27 Νοεμβρίου 1966.

¹⁰⁹ Εφημερίδα «Χαραυγή», 4 Μαρτίου 1966.

χώρας, ενώ παράλληλα είχαν πολιτικές επιπτώσεις καθώς παρείχαν την δυνατότητα ξένων παρεμβάσεων στα εσωτερικά του νησιού.

Συμπεράσματα έκτου κεφαλαίου

Το 11^ο Συνέδριο του Α.Κ.Ε.Λ. αποτελεί τομή στη σύγχρονη ιστορία του κόμματος. Τον Μάρτιο του 1966, λίγα μόνο χρόνια μετά τις συγκρούσεις ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων και την κατάλυση του κοινού κράτους, λίγους μόνο μήνες πριν την άνοδο της Χούντας στην Ελλάδα το κόμμα της κυπριακής Αριστεράς υιοθετεί την γραμμή της *απόθευτης ένωσης*. Το Α.Κ.Ε.Λ. είχε από την επόμενη μέρα των πρώτων προεδρικών εκλογών ανέβει ολοκληρωτικά στο άρμα του Μακαρίου θέλοντας με αυτό τον τρόπο να εξασφαλίσει την μέγιστη δυνατή νομιμοποίηση στην πολιτική σκηνή της Κύπρου. Η θέση του 11^{ου} Συνεδρίου ήταν ένα βήμα παραπάνω. Το Α.Κ.Ε.Λ. απάντησε στις κατηγορίες της Δεξιάς ότι δεν επιθυμεί πραγματικά την ένωση με την θέση της *απόθευτης ένωσης*. Υιοθέτησε έτσι, μια πιο σκληρή στάση καθώς ξεκαθάρισε ότι δεν επιθυμούσε να δοθούν ανταλλάγματα στην Τουρκία, όπως προνοούσαν οι προτάσεις τύπου Άτσενσον. Επιπλέον, έκανε έντονη κριτική στην θέση περί *αιφνίδιας ένωσης* η οποία αναπτύχθηκε, όπως είδαμε σε προηγούμενα κεφάλαια, μετά την απόρριψη του Σχεδίου Άτσενσον. Η κριτική του Α.Κ.Ε.Λ. εστιαζόταν στο γεγονός ότι με αυτό τον τρόπο η Κύπρος θα εντασσόταν πλήρως στο νατοϊκό σύμπλεγμα και το ΝΑΤΟ θα ισχυροποιούσε κατά πολύ την θέση του στην περιοχή.

Το Α.Κ.Ε.Λ. επιχειρεί, μέσω του 11^{ου} Συνεδρίου του, να υποβαθμίσει και το γεγονός της ιστορικής στροφής της Μόσχας στο ζήτημα του Κυπριακού. Όπως είδαμε στο πέμπτο κεφάλαιο, η προσέγγιση της Ε.Σ.Σ.Δ. με την Τουρκία και η απόπειρα αλλαγή του συσχετισμού στην περιοχή και κυρίως οι νέες προτάσεις της Μόσχας για την επίλυση του Κυπριακού, προκάλεσαν την έντονη διαφωνία τόσο της κυπριακής όσο και της ελληνικής Αριστεράς. Ήταν μάλιστα η πρώτη φορά που τα αριστερά κόμματα σε Ελλάδα και Κύπρο εξέφρασαν δημόσια την διαφωνία τους σε χειρισμούς της Μόσχας. Παρ' όλα αυτά, το 11^ο Συνέδριο επιχειρεί να υποβαθμίσει το γεγονός καθώς αναφέρεται εκτενώς στα επιτεύγματα του σοσιαλιστικού κόσμου, την αμέριστη συμπαράσταση της Μόσχας στις χώρες που διεκδικούν την ανεξαρτησία του και βέβαια την στάση της Ε.Σ.Σ.Δ. τόσο κατά τις συγκρούσεις της Μανσούρας όσο και μετά, με την παροχή οπλισμού στην Κυπριακή Δημοκρατία. Επιπλέον, αναβαθμίζει την σημασία του κοινού ανακοινωθέντος των Κεντρικών Επιτροπών του

Α.Κ.Ε.Λ. και του Κ.Κ.Σ.Ε. στο οποίο αναφέρεται ότι για την εσωτερική συγκρότηση του κράτους θα αποφασίσει ολόκληρος ο κυπριακός λαός.

Συμπεράσματα

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιχειρήθηκε η διερεύνηση των γεγονότων του πρώτου μισού της δεκαετίας του 1960 με βασικό άξονα τις πολιτικές διεργασίες στον χώρο της κυπριακής Αριστεράς. Εξετάσαμε τις θέσεις που το Α.Κ.Ε.Λ. διατύπωσε στα σημαντικότερα γεγονότα της εποχής και αποπειραθήκαμε να διερευνήσουμε τους λόγους και τις συνθήκες που διαμόρφωσαν την πολιτική και τις θέσεις του Α.Κ.Ε.Λ., πάνω στα σημαντικότερα ζητήματα που αφορούσαν το Κυπριακό ζήτημα. Τέλος, εξετάσαμε μέσα από ποιες πολιτικές διαδικασίες το Α.Κ.Ε.Λ. εκκινώντας από την απόρριψη των Συνθηκών Ζυρίχης – Λονδίνου και συνεχίζοντας με την θέση αυτοδιάθεση – ένωση η οποία μετεξελίχθηκε στο 11^ο Συνέδριο του κόμματος στην θέση περί ανόθευτης ένωσης.

Η εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, με την υπογραφή των Συνθηκών Ζυρίχης – Λονδίνου δημιουργεί νέα δεδομένα στην κυπριακή πολιτική σκηνή. Το Α.Κ.Ε.Λ. τάσσεται κατά των προνοιών της συνθήκης και προτρέπει τον Μακάριο να τις απορρίψει, μετατρέποντας παράλληλα τον αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. σε μαζικό λαϊκό αγώνα με στόχο την ένωση. Οι διαφωνίες του Α.Κ.Ε.Λ. εστιάζονται κυρίως στο γεγονός ότι οι συνθήκες απαγορεύουν την ένωση με την Ελλάδα. Παρά την αντίθεσή του στους χειρισμούς της ελληνοκυπριακής ηγεσίας, το Α.Κ.Ε.Λ. επιχειρεί να προσεγγίσει τον Μακάριο προκειμένου να υπάρξει συνεργασία στις πρώτες προεδρικές εκλογές. Όταν η ηγεσία του κόμματος αντιλαμβάνεται ότι ο Μακάριος δεν ήταν πρόθυμος να συνεργαστεί με το Α.Κ.Ε.Λ. προχωρά στην σύγκληση ενός ετερόκλητου μετώπου συνεργασίας με ακραία εθνικιστικές και ενωτικές δυνάμεις γύρω από το πρόσωπο του Ιωάννη Κληρίδη. Παρά την έντονη προεκλογική μάχη, στην οποία πρωτοστάτησε η εφημερίδα του κόμματος, αμέσως μετά την εκλογή Μακαρίου, το Α.Κ.Ε.Λ. επιχειρεί εκ νέου προσέγγιση με τον Μακάριο. Οι λόγοι της νέας προσέγγισης μπορούν να αναζητηθούν τόσο στην μεγάλη επιρροή του Μακαρίου στην κυπριακή κοινή γνώμη, όσο και στο γεγονός ότι ο πρώτος Πρόεδρος της Κύπρου έδειξε από νωρίς ότι βούλησή του ήταν η αλλαγή του Συντάγματος, γεγονός που θα το έφερνε σε ρήξη με τις δυτικές δυνάμεις κάτι που εξυπηρετούσε τους σχεδιασμούς του κόμματος της κυπριακής Αριστεράς. Επιπλέον, το Α.Κ.Ε.Λ. ήταν ιδιαίτερα προσεχτικό στους χειρισμούς του καθώς δεν ήθελε να έρθει ξανά στην

θέση που τον είχε φέρει η αρχικά αρνητική του στάση στην έναρξη του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α.

Η πρώτη τριετία της Κυπριακής Δημοκρατίας σημαδεύτηκε από τις συνεχείς προσπάθειες της ελληνοκυπριακής πλευράς για αλλαγή προνοιών του Συντάγματος. Η προσπάθεια αυτή ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 1963 με την υποβολή της πρότασης Μακαρίου για τροποποίηση 13 σημείων του Συντάγματος. Όπως παρακολουθήσαμε η κίνηση αυτή έφερε την αποχώρηση των τουρκοκύπριων βουλευτών, τις πρώτες διακοινοτικές συγκρούσεις και τελικά τον εγκλεισμό των τουρκοκυπρίων στους θύλακες. Το Α.Κ.Ε.Λ. στήριξε τους χειρισμούς του Μακαρίου, ενώ παράλληλα ζητούσε την καταγγελία των Συμφωνιών Εγγυήσεως και Συμμαχίας στα Ηνωμένα Έθνη. Οι συγκεκριμένες πρόνοιες βέβαια ήταν από αυτές που βάσει των συμφωνιών δεν υπόκειντο σε τροποποίηση, ενώ πιθανή μονομερής τους καταγγελία πιθανόν να προκαλούσε την επέμβαση της Τουρκίας. Στην τριετία 1960-1963 πάντως η σχέση Μακαρίου – Α.Κ.Ε.Λ. ενισχύθηκε καθώς ο πρώτος προσέγγισε το Κίνημα των Αδεσμεύτων και οικοδομούσε εικόνα αντί-δυτικού ηγέτη.

Το Κυπριακό εξελίσσεται, στην συνέχεια, σε βασικό πρόβλημα των νατοϊκών δυνάμεων και οι Η.Π.Α. αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες προκειμένου να βρεθούν λύσεις που να εξυπηρετούν τόσο την Ελλάδα όσο και την Τουρκία. Οι προτάσεις των Η.Π.Α, όπως αυτές διατυπώνονται μέσα από το Σχέδιο Άτσενσον, συναντούν την πλήρη αντίθεση της ελληνοκυπριακής ηγεσίας. Το Α.Κ.Ε.Λ. τάσσεται εκ νέου στο πλευρό του Προέδρου Μακαρίου παραμένοντας σταθερό στη θέση περί αυτοδιάθεσης – ένωσης και απορρίπτοντας το Σχέδιο Άτσενσον καθώς αυτό σήμαινε πλήρη ένταξη της Κύπρου στο νατοϊκό συμμαχικό σχήμα. Παράλληλα, επιχειρεί να σταθεροποιήσει την θέση του ως εθνική πολιτική δύναμη της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Έτσι, ενδιαφέρον παρουσιάζει η συχνή αναφορά στον τουρκοκυπριακό εξτρεμισμό, τις ευθύνες της Τουρκίας και του ιμπεριαλισμού με παράλληλη υποβάθμιση του ρόλου που διαδραμάτισαν οργανωμένες δυνάμεις της ελληνοκυπριακής κοινότητας στις διακοινοτικές συγκρούσεις. Την ίδια περίοδο, η ευνοϊκή για τους χειρισμούς Μακαρίου, αντιμετώπιση της Σοβιετικής Ένωσης ευνοεί το Α.Κ.Ε.Λ. ενισχύοντάς το στην συμμαχία του με τον Μακάριο.

Παρά όμως την εκτίμηση που επικρατούσε στη Κύπρο, η Μόσχα δεν ευνοούσε την λύση της ένωσης με την Ελλάδα καθώς αυτό θα σήμαινε ενίσχυση του

ρόλου του Ν.Α.Τ.Ο. στην ευρύτερη περιοχή. Με την αλλαγή κυβέρνησης στην Σοβιετική Ένωση και την ανάληψη της ηγεσίας από τον Λέονιντ Μπρέζνιεφ η Μόσχα επιχειρεί προσέγγιση με την Άγκυρα. Έτσι, παρατηρείται σοβαρή στροφή της θέσης της Ε.Σ.Σ.Δ. στο Κυπριακό καθώς για πρώτη φορά υιοθετείται η αναφορά σε δύο ισότιμες εθνικές κοινότητες και απορρίπτονται οι όροι πλειοψηφίας και μειοψηφίας. Σημαντικότερη ένδειξη της σοβιετικής στροφής όμως ήταν η πρόταση Γκρομικό για λύση ομοσπονδιακού περιεχομένου στη Κύπρο. Οι νέες θέσεις της Μόσχας προκάλεσαν την δημόσια αντίδραση τόσο της κυπριακής όσο και της ελληνικής Αριστεράς καθώς και στις δύο χώρες τα συγκεκριμένα κόμματα είχαν στηρίξει όλη την πολιτική τους στα εθνικά ζητήματα πάνω στις προηγούμενες θέσεις της Σοβιετικής Ένωσης. Πρόκειται για την πρώτη φορά που τα κόμματα της Αριστεράς τοποθετήθηκαν δημόσια κατά απόψεων που εκφράστηκαν από την μητρόπολη του τότε σοσιαλιστικού κόσμου.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι λίγους μήνες μετά την στροφή της Μόσχας, το Α.Κ.Ε.Λ. διαφοροποιεί την επίσημη θέση του για το Κυπριακό. Με τις αποφάσεις του 11^{ου} Συνεδρίου το η γραμμή της αυτοδιάθεσης – ένωσης, μετατρέπεται στην θέση περί ανόθευτης ένωσης. Με την θέση αυτή το Α.Κ.Ε.Λ. διαφοροποιείται από προτάσεις που προέβλεπαν λύση που προνοούσαν συνεννόηση της Ελλάδας με την Τουρκία καθώς θεωρούσε ότι η απόφαση για την κρατική υπόσταση του νησιού θα έπρεπε να ληφθεί με δημοψήφισμα όλου του κυπριακού λαού. Επιπλέον, δεν επιθυμούσε προκειμένου να επιτευχθεί η ένωση να δοθούν ανταλλάγματα στην Τουρκία. Με αυτό τον τρόπο το Α.Κ.Ε.Λ. επιχείρησε να απαντήσει στις επιθέσεις της Δεξιάς η οποία κατηγορούσε το κόμμα της Αριστεράς ότι δεν επιθυμεί πραγματικά την ένωση με την Ελλάδα. Παράλληλα, με τις αποφάσεις του 11^{ου} Συνεδρίου, το Α.Κ.Ε.Λ. επιχειρεί να υποβαθμίσει τις διαφορές του με την πολιτική της Μόσχας δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον θετικό για την Κύπρο ρόλο που διαδραμάτισε πριν το 1965, την βοήθεια σε στρατιωτικό υλικό που παρείχε στην Κυπριακή Δημοκρατία αλλά και την συμπαράσταση που παρείχε η Ε.Σ.Σ.Δ. στα ανταποικιοκρατικά κινήματα της εποχής.

(μήπως χρειάζομαι άλλη μια παράγραφο;)

Βιβλιογραφία.

1. Δίγκλης, Μ. Παύλος (2010), *ΑΚΕΛ: Με τόλμη και παρρησία*, Λευκωσία.
2. Δίγκλης, Μ. Παύλος (2005), *Πικρές αλήθειες. Κυπριακό 1878-2004*, Λευκωσία.
3. Δρουσιώτης, Μακάριος (1994), *Από το Εθνικό Μέτωπο στην ΕΟΚΑ Β'*, Λευκωσία.
4. Δρουσιώτης, Μακάριος (2005), *Η πρώτη διχοτόμηση. Κύπρος 1963-1964*, Λευκωσία: Αλφάδι.
5. Φάντης, Ανδρέας (1997), *Από το Λαό, με το Λαό, για το Λαό*, Λευκωσία.
6. Φάντης, Ανδρέας (1999), *Κυπριακό 1960-74: Αναζητώντας την αλήθεια*, Λευκωσία.
7. Καλοδούκας, Άγγελος (2003), *Το Κυπριακό από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι και το Σχέδιο Ανάν*, Αθήνα: Διεθνιστική Εργατική Αριστερά.
8. Κακουλλής, Λουκάς (1990), *Η Αριστερά και οι Τουρκοκύπριοι*, Λευκωσία.
9. Κακουλλής, Λουκάς (2003), *Από τη Διασκεπτική στο Σχέδιο Ανάν*, Λευκωσία.
10. Παιονίδης, Πανίκκος (1995), *Ανδρέας Ζιαρτίδης: Χωρίς φόβο και πάθος*, Λευκωσία: Dorographics.
11. Λιναρδάτος, Σπύρος (2009), *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, Αθήνα: Το Βήμα βιβλιοθήκη, τόμοι 1 και 2.
12. Παπαϊωάννου, Εζεκίας (1988), *Ενθυμήσεις από τη ζωή μου*, Λευκωσία: Εκδόσεις Πυρσός.
13. Παπαγεωργίου, Σπύρος (1984), *ΑΚΕΛ το άλλο ΚΚΕ*, Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Λάδιας.
14. Σέρβας, Πλουτής (1975), *Η Κυπριακή τραγωδία: Πως τα καταφέραμε και φτάσαμε στο μηδέν*, Αθήνα: Διάλογος.
15. Σέρβας, Πλουτής (1989), *Ένα άλλο μνημόσυνο*, Λευκωσία: Ζαβαλλή.
16. Στεφανίδης, Δ. Ιωάννης (2010), *Εν ονόματι του έθνους. Πολιτική κουλτούρα, αλτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα 1945-67*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

17. Τζιαμπάζης, Κυριάκος (2005), *Τα αποκαλυπτήρια ενός μύθου*, Λευκωσία.
18. Τρίκκας, Τάσος (2009), *ΕΛΑ 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, Αθήνα: Θεμέλιο.
19. Faustmann Hubert, Peristianis Nicos (επιμ.) (2006), *Britain in Cyprus: Colonialism and Post-Colonialism*, Bibliopolis.
20. Adams T.W (1971), *AKEL: The Communist Party of Cyprus*, Καλιφόρνια: Hoover Institution Press.
- 21.

Εφημερίδες/Περιοδικά: *Χαραυγή, Το Βήμα, Νέος Δημοκράτης*